

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ ve SPOR ANA BİLİM DALI
SPOR YÖNETİM BİLİMLERİ PROGRAMI

**FARKLI KÜLTÜRLERDE BOŞ ZAMAN DAVRANIŞLARI: ERMENİLER
ÖRNEKLEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYTEKİN HAMDİ BAŞKAN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Suat KARAKÜÇÜK

ANKARA

Mayıs 2012

T.C.

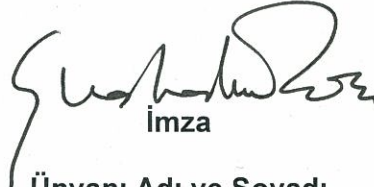
GAZİ ÜNİVERSİTESİ

Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Spor Bilimleri Yönetimi Programı
..... Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı

çerçevesinde yürütülmüş olan bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından
Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

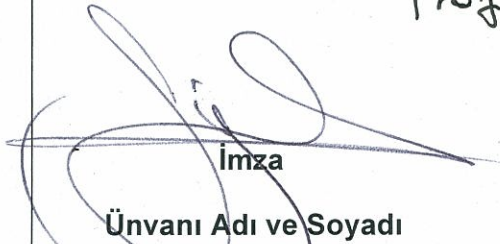
Tez Savunma Tarihi : 17/5/2012

imza

Ünvanı Adı ve Soyadı

Gazi Üniversitesi

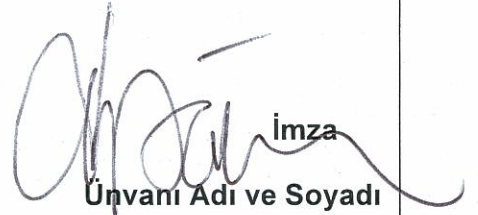
Jüri Başkanı
Prof. Dr. Suat Karakıçık

imza

Ünvanı Adı ve Soyadı

Gazi Üniversitesi

Y. Doç. Dr. Fatih İnel

imza

Ünvanı Adı ve Soyadı

Ankara Üniversitesi

Y. Doç. Dr. Veli Hın Balı

İÇİNDEKİLER

Kabul ve Onay.....	i
İçindekiler.....	ii
Tablolar.....	iv
Önsöz.....	v
1. GİRİŞ.....	1
2. GENEL BİLGİLER.....	8
2.1.Tanımlar	9
2.1.1. Kültürel Yapı ve Boş Zaman Etkinlikleri İlişkisinin Analizi.....	15
2.1.2. İş, Boş Zaman ve Kültürel Yapı Kavramlarının Tanımı....	17
2.1.3. Farklı Kültürel Yapılarda Boş Zamanın Algılanması ve Değerlendirilmesi	21
2.1.3.1. Sanayileşme Öncesi Boş Zaman Algısı	24
2.1.3.2. Sanayileşme Dönemi ve Boş Zaman Algısı	27
2.1.3.3. Modern Toplamlar ve Boş Zaman Algısı.....	30
2.1.3.4. Tüketim Kültürü ve Boş Zaman Algısı	41
2.1.3.5. Kültürün Endüstrileşmesi ve Boş Zaman Algısı	47
2.1.3.6. Post modern Kültür ve Boş Zaman Algısı	53
2.2. Türkiye’de Etnik Gruplar ve Boş Zaman Algısı.....	59
2.2.1. Etniklik (Etnisite) Kavramının Tanımı	60
2.2.2. Etnik Grup (Azınlık) Kavramının Tanımı	62
2.2.3. Etnik Gruplar ve Özellikleri	75
2.2.4. Türkiye’de Etnik Grupların Kültürel Yapılarının Analizi ve Farklılıklar	77

2.3. Ermeni Cemaati	80
2.4. Hatay'ın Tarihçesi.....	81
3. YÖNTEM	87
3.1. Araştırma Modeli	87
3.2. Evren ve Örneklem	87
3.3. Veri Toplama Aracı	87
3.4. Veri Analizi	89
3.5. Geçerlik ve Güvenirlik.....	89
4. BULGULAR	91
4.1. Araştırma Problemlerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	92
5. TARTIŞMA	148
6. SONUÇ ve ÖNERİLER	153
7. ÖZET	155
8. SUMMARY	156
9. KAYNAKLAR	157
10. EKLER	167
11. ÖZGEÇMİŞ.....	176
12. TEŞEKKÜR.....	177

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: Çalışmaya Katılan Ermeni Bireyler91

Tablo 2: Çalışmaya Katılan Ermeni Bireylerin Cinsiyet, Yaş, Eğitim Durumu ve Ekonomik Duruma Göre Dağılımları.....92

Tablo 3: Çalışmaya Katılan Ermeni Bireylerin Yaş Gruplarına Göre Cinsiyet, Yaş, Eğitim Durumu ve Ekonomik Durumları93

Tablo 4: Ana Temalar ve Kodlar95

ÖN SÖZ

Etnik kavramı, kendisinininkinden farklı bir kültürü olan daha büyük bir toplumda yaşayan farklı bir nüfus kategorisi olarak tanımlanmaktadır. “Etnik kimlik” kavramı ise; bireyin içerisinde yaşadığı toplumdaki yaygın kültür unsurlarından farklı olarak, orijinal bir kültürel sistemin yapı özelliklerini nitelik itibarıyla taşımasıyla ortaya çıkan bir kimlik türünü ifade etmek adına kullanılmaktadır. Milli kimliğe bağlılık azaldıkça, başka kimliklere yönelik arayış artmakta ve etniklik daha fazla önem kazanmaktadır. Çeşitli milletleri bünyesinde barındıran, birçok olanağın fazla olduğu, modernlik ile geleneksellik arasındaki geçiş sürecindeki bir ülke olan Türkiye’de kültürel eğilimler farklı olabilir. Ayrıca yaş, cinsiyet, gelir durumu, inanç etkisi gibi çeşitli kişisel unsurların; bireylerin boş zamana yönelik tutumları üzerindeki etkisinin belirlenmesine yönelik araştırmalar yapılması, kişilerin daha sosyal ve daha aktif rekreasyonel hayata sahip olmaları açısından çok önemlidir.

Bu bağlamda, ‘Farklı Kültürlerde Boş Zaman Davranışları Ermeniler Örnekleme’ konulu bu çalışmada, bireylerin boş zaman tutumları incelenmeye çalışılmıştır.

1. GİRİŞ

Etnik gruplar; ortak bir kültür ve büyük bir toplumun içinde alt grup olarak var olmanın getirdiği kimlik duygusunu paylaşanlar olarak tanımlanmaktadır. Etnik bir sıfattır. Tüm biyolojik kültürel ve tarihi özellikleri kapsar. Bu yönüyle sadece genetik fiziki özellikleri kapsayan (siyah-beyaz gibi) ırk kelimesinden farklıdır. BM'de 1950 'den itibaren ırk yerine etnisiteyi kullanmayı tercih etmiştir. Etnisite kimlik duygusu oluşturur. Bireyler etnik oluşum kaynağına göre kendilerini tanımlar. Etnik kimlik cinsiyet ve mevki gibi önemli bir sosyal statüdür. Etnik farklılık; öncelikle farklı bir topluluğu işaret eder. Ayrıca bu topluluk için geçerli olan standartların başka bir topluluk için geçerli olan standartlardan farklı olması gerekir⁹⁹.

Bir grubun etnik grup olarak tanımlanabilmesi için;

1. Grubun kendine bir isim vermesi
2. Ortak ataların olduğuna inanılması
3. Paylaşılan tarihsel bir belleğin bulunması, (Masallar, efsaneler vs.)
4. Paylaşılan bir kültür (ortak dil, din, yasa, örf ve adetler, kurumlar, müzik, sanat, spor, mimari, tarz, yemek, el sanatları vs.) olması
5. Orada yaşıyor olsun yada olmasın grubun belli bir toprak parçasına bağlılık hissediyor olması
6. Bireylerin kendilerini o grubun bir parçası olarak görüyor olmaları gerekmektedir.

Etnik gruplar açık bir şekilde bazı temel kültür değerlere sahiptir. Bu kültürel değerlerin ortaya çıkarılması daha yaşanır ve paylaşılır olması önem taşır. Gelenek, görenekler, anadil, evlilik, aile birimi, doğum, ölüm, yemek, sanat, el işleri, oyun, spor, eğlence, dans, bayramlar, kutlamalar

ve buna benzer açık veya kapalı alan birçok aktivite kültürel değerler olarak ele alınır. Bu etnik grupların objektif unsurlarını oluşturur⁹⁹.

Etnisitelerin subjektif unsurlarını ise kimlik algılamaları oluşturur ki bu incelememiz dışında bırakılmıştır.

Türkiye'deki mevcut edebiyat, sanat, geleneksel sporlar, el işleri, müzik, mimari ve daha bir çok alanda tarihsel geniş bir coğrafyadan oluşmuş Osmanlı İmparatorluğundan ve öncesinden günümüze taşınmış çeşitli etnik ve dini grupların etkisi ve katkısı görülür. İç içe geçmiş ve olabildiğine zenginleşmiş bir kültür yaşanır.

Uzunca bir süre bu durum göz ardı edilmiş hatta bir sorun olarak algılanmış olmasına rağmen bu gün bu çeşitliliğe ve mevcut olan gerçekliğe artık sahip çıkılır hale gelinmiştir. Nitekim bu durum ülkenin huzuru, kalkınmasının önünü açması ve güçlü görünmesinin de öncelikli yolunu oluşturmaktadır.

Bu günün gelişmiş, güçlü ve refah içinde yaşayan ülkelerin uygulamaları böyle olmuştur. Tıpkı bizim de geçmişimizdeki atalarımızın uygulamaları gibi.

Araştırmalar arttıkça ve fark etme bilinci yükseldikçe ülkemizin çok zengin kültürel zenginlikleri ve yüzyıllardır süren bir tarihi birlikteliği ve ortak yaşanmışlıklara sahip topluluklardan oluştuğumuzu daha fazla görürüz.

Türkiye'nin; nüfus olarak azınlık veya çoğunluk olarak belirli yerlerinde yoğun olarak ya da ülkenin her bir tarafında yaşayan, yüzyıllar boyu ülkesi ile bütünleşmiş, iyi-kötü zamanlarını birlikte paylaşmış, kalkınmasını beraber gerçekleştirmiş, kendi vatandaşlarında daha çağdaş, daha huzurlu ve daha refah içinde yaşamanın çabasını göstermiş çok sayıda etnik köken, farklı kimlik ve inanç grupları bulunmaktadır.

Türkiye'de uzun bir zamandan beri yasaların, uygulanan politikaların, korkuların ve daha birçok sebepten dolayı içine kapalı

denebilecek bir tarzda yaşayan değişik etnik ve inanç grubundaki insanların son yıllarda kimliklerini öne çıkartarak daha fazla topluma entegre yaşadıkları söylenebilir. Kuşkusuz bu durum daha fazla demokrasi, toplumun eğitim ve refah düzeyinin artması, evrensel değerlerin benimsenmesi ile entelektüel birikimin çoğalmasıyla ilişkili gelişmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişme ve kalkınmasına katkıda bulunan toplumun her kesiminden etnik ve inanç grubundan insanları yine bu kalkınmadan katkıda oranında pay alarak vatandaşlık görevlerini yerine getirmektedirler.

Rum, Ermeni, Kürt, Laz, Çerkes, (Türkiye'de çerkeslerin 24 boyunun yaşadığı bilinmektedir), Arap, Gürcü, Zaza, Boşnak, Arnavut, Yahudi, Süryani, Alevi, Sünni ve daha bir çok kimlik altında yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının yaşamlarındaki ve kimliklerindeki farklılıklarla her alanda büyük bir zenginlik ve değer ortaya koyarak toplumsal kalkınmada önemli rol oynadıkları bilinmektedir.

Bu kesimlerin özellikle kültür, sanat, eğlence, giyim-kuşam, el sanatları ve mimari yönünden ortaya koydukları çeşitlilik, yüzyılların birikimiyle beraber içinde yaşanılan toplum için paha biçilmez bir değer ortaya koyar.

Türkiye'de etnik ve inanç gruplarının bu kimlikleriyle yaşamalarındaki zorluklar ve bu gruplara karşı takınılan olumsuz tavırlar daha çok siyasal sorunları öne çıkarmış, boş zaman davranışlarının göz ardı edilmesine neden olmuştur.

Çalışma yaşamlarında toplumun geneline entegre olan bu kesimler çalışma dışı yaşamlarında ağırlıklı olarak daha içe kapalı bir yaşamı tercih etmektedirler.

Bugün bu durum hızla değişmektedir. Türkiye’de artık farklı kimlikteki grupların, insanların büyük çoğunluğu, kendi inanç ve kültür değerlerine göre yaşamaya, devletten bu yönde daha gerçek ve somut destekler almaya başlamışlardır.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan farklı kimlikteki bireyler artık bu kimlikleriyle açık açık ve olabildiğince toplumun bir çok bölgesinde yaşamlarını sürdürmektedirler.

Bu gruplar yaşam tarzları, inançları ve kimlikleriyle çeşitli araştırmalara konu olmaktadır. Ancak boş zaman davranışları veya rekreasyonel alışkanlıklarıyla ilgili yapılan çalışmalara rastlanılmamaktadır.

Etnik ve inanç gruplarının kendi kimlik ve inançlarıyla ilgili müzik, el sanatları, değişik uğraşlar, spor sanat, danslar, halk oyunları, ve eğlence çeşitleri bulunmaktadır.

Bu aktivitelerin önemli bir kısmı folklorik-geleneksel, diğer bir kısmı ise toplumun diğer kesimleriyle ortak olarak oluşmuş aktivitelerdir.

Her etnik ve inanç grubunun sahip oldukları “boş zaman” zenginlikleri araştırılmayı beklemektedir.

Bu çalışmalar toplumun bütünü ve ülke için, ayrıca kendi grupları için de önem taşır.

Sanayileşme ve sonrasında gelişen modernleşme süreci hemen her toplumun etnolojik alışkanlıklarının büyük bölümünü değiştirmiş, bir kısmını ortadan kaldırmış olmakla birlikte, etnik grupların kültür farklılıklarının öne çıkaracak doğum, ölüm, evlilik, sanat, eğlence vb. uygulamalar geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir.

Nitekim, göçler, teknoloji, bilgisayar vb. faktörler geleneksel birçok oyun, spor, sanat vb. aktivitelerin yok olması veya unutulması tehlikesini ortaya çıkarmıştır.

Bu noktada devletin çeşitli kurumlarıyla bu grupların geleneksel boş zaman aktivitelerini desteklemesi, kültürünü yaşaması, unutulmaması ve zenginleştirilmesi bakımından önem taşır.

Etnik ve inanç grupları;

- 1- İçinde yaşadıkları toplumun yaşam tarzına uyum göstererek birbirine benzer ortak yaşam aktivitelerini yerine getirirler.
- 2- Kendi etnik, inanç veya kimlik özelliklerinden dolayı yaşam aktivitelerinin yerine getirilmesi, şeklinde bir durumu genellikle ortaya koyarlar.

Yaşamın diğer alanlarında olduğu gibi boş zamanların yaşanmasında ve değerlendirilmesinde de farklılıklardan doğan birçok aktivite zenginliği kendisini gösterir.

Uzunca bir süre içine kapanık yaşayan etnik grupları günümüze taşıyan en önemli faktörlerin başında da kültür ve tarihlerini canlı tutmaya ve gelecek nesillere aktarmada önemli işler gören “boş zaman davranışları” şeklinde kategorize ettiğimiz oyunlar, danslar, folklorik sporlar, sanatlar, müzikler ve çok değişik eğlence etkinlikleri olmuştur.

Boş zaman davranışlarındaki zenginlik yaşamın diğer alanlarına göre daha aktif çeşitli ve daha fazla canlılık gösterir.

Spor, boş zaman ve rekreasyonla ilgili yapılan özellikle sosyolojik çalışmalarda Türkiye’de yaşayan farklı kimliklerle ilgili araştırmalar maalesef hep ötelenmiştir. Bu alan adeta kırmızı çizgili bir bölge olarak görülmüştür.

Yıllardır yapılan ulusal veya uluslararası spor bilimleri, boş zaman veya rekreasyonla ilgili bilimsel organizasyonlarda bu alanla ilgili tek bir çalışma yer almamıştır.

Hakemli veya popüler dergilerde de yine etnisite ve inanç gruplarının isimleri kullanılarak boş zaman davranışları alışkanlıklar veya rekreasyonel yaşamlarıyla ilgili çalışmalara rastlanılmamıştır.

Spor bilimleri şemsiyesi altında ve farklı isimlerle açılan lisansüstü programlarda bu yönde derslere yer verilmemiştir. Bu konunun istisnası olarak Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Rekreasyon Bölümü ile Sağlık Bilimleri Enstitüsü Lisansüstü programı gösterilebilir.

Bu programlarda tarafımdan okutulan “Farklı Kültürler ve Boş Zaman Davranışları” başlıklarıyla dersler yer almaktadır.

Yine bir başka örneği Lisans ve Lisansüstü tezler oluşturmaktadır. Şu ana kadar üniversitelerimizin ilgili programlarından maalesef bu konularda ilgili tezler çıkmamıştır.

Kültürel farklılıkları bu kadar çeşitli ve bunu tarihin derinliklerinden günümüze taşıyan bir zenginliği görmemek veya görmezden gelmek özellikle üniversite çevreleri için çok düşündürücü görülmektedir.

Bilim meraktan doğar kuşkusuz. O halde Türkiye’yi oluşturan ve her birinin ayrı yemek-içmek, giyim-kuşam, konuşulan dil ve daha bir çok niteliği yanında çok daha fazla zenginlik oluşturan boş zaman uğraşları davranışları ve alışkanlıklarının belirlenmesi, konuşulması, geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ülkenin boş zaman yaşamına entegre edilmesi, sorunlarının belirlenmesi ve çözüm yollarının tartışılması bakımından önem taşır.

Kürtlerin, Çerkezlerin, Ermenilerin veya Süryanilerin boş zaman davranışları nasıldır? veya aleviler boş zamanlarında hangi tür etkinliklerle uğraşırlar. Bu etkinliklere nerede kiminle nasıl veya neden katılırlar şeklinde araştırma başlıkları belirlendiğinde “bu etnik veya inanç gruplarının isimlerinin telâfuz edilmesi bölücülük veya başka bir

olumsuzluğu çağrıştırır” korkusu veya çekincesi akla gelir. Bunun için mi acaba bu konulara el atılmaz.

Kuşkusuz bu durum temel nedenlerden birini oluşturur. Eğer böyleyse bu düşünceleri çok yersiz olduğu, kasıtlı olduğu, çok gerilerde kalmış, çok anlamsız ve ilkel olduğu bilinmelidir.

Türkiye bu yönde çok mesafe almıştır. Almaya da devam etmektedir.

Avrupa, ABD ve diğer gelişmiş ülkelerde bu sorunlar çoktan aşılmıştır.

Ülkemizde de bu sorunlar en azından üniversitelerde tamamen aşılmalıdır.

Öğretmenlerin, avukatların, devlet memurlarının, esnafın, işçinin, erkeklerin, kadınların, ilköğretim, lise veya üniversite öğrencilerin ve daha birçok farklı kesimin boş zaman davranışları, rekreasyonel yaşamları araştırmaları konu olurken, çok yaygın ve geniş bir nüfusu oluşturan ve kendi kimlik özelliklerinden dolayı ortaya konulan zengin bir boş zaman yaşamının araştırmalara konu yapılması, bu konuda tezler yapılması-yaptırılması için artık daha fazla çekingen davranılmamalıdır.

Konuşmamın son bölümü Ermeni cemaatinden insanların yaşadığı Hatay’ın Samandağ İlçesi Vakıflı Beldesindeki boş zaman alışkanlıkları veya davranışlarına ayrılmıştır. Bu bölgede yapılan araştırma sonuçları katılımcılarla paylaşılacaktır.

2. GENEL BİLGİLER

Boş zamanın artışı, bu zaman diliminde etkinlik yarışına giren sektörlerde canlanmaya neden olmaktadır. Örneğin, turizm, spor, oyun, hobiler, tüketim, dinlence ve eğlenceye dayalı endüstriyel alanlarda, boş zaman üzerinde hakimiyet mücadelesi veren sektörel faaliyetlerde yoğunlaşma görülmektedir. Bu faaliyetler bir bütün olarak boş zaman endüstrisinin doğmasını beraberinde getirdi. Bu durum, bireyi ya da toplumsal kesimleri boş zaman endüstrisinin direkt hedefi haline getirerek bu alanda, endüstriyel kuralların hakimiyetinin pekişmesine neden oldu. Bugün Batı toplumlarında endüstriyel aklın hakimiyetine bağlı olarak, gerçekte endüstriyel etik ve çalışma modelinin dışına çıkma, onun bağlayıcılıklarından kurtulma şeklinde öne çıkan boş zaman faaliyetleri, paradoksal bir şekilde yine endüstriyel ratio'ya teslim olur tarzda yapılanır hale gelmektedir. Bu çelişik durum, bireyin özgür seçimini imkansız kılarak, endüstriyel ilkelere uymasını, anamalcı kâr maksimizasyonunun aracı haline gelmesini kaçınılmaz kılmaktadır.

İş, amaçlı bir dizi eylemliliği ve bunun için geçirilen süreyi kapsar. Bu eylemlilik çoğu kez, zorunluluk, bağlayıcılık, disipline olma, örgütsel normlara dayanma gibi formalist bir yapılanmaya dayanır. İşin doğasında, bireyin istencine hükmeden bir zorunluluk/bağlayıcılık vardır. Bu durum, bireyin serbest, özgür devinimini devre dışı bırakır. Kişisel ya da kurumsal zorunluluk bağıyla faaliyette bulunma, bağımsız hareket etmeyi, kişisel tasarrufta bulunmayı imkan dışı kılmaktadır. Boş zaman genelde iş/çalışmayla ilintili görülmüştür. İşten artan, geriye kalan, bağlayıcılık ve zorunluluktan uzak bir zaman olarak tanımlanmıştır. Bu zaman dilimi, kişinin özgür iradesiyle, kendi istenciyle kullanacağı, tasarrufta bulunacağı bir zaman dilimidir. Ancak zamanla çalışmanın önceliği sorgulanmaya başlandığından bugün birçok sosyolog, boş zamanı kendi bağlamıyla ilintili tanımlanması gereğinden söz etmektedir.

Applebaum'a göre, modern dönemle birlikte boş zaman kavramı başlı başına bir sorun haline geldi. Kullanıma açılan zamanın geçirilmesi gerçekte bir demokrasi sorunu olarak görülmeye başlandı. Bu zamanın kurulu düzene katılma ya da onu sorgulama, değişim talepleri için entelektüel temel oluşturma fırsatı olarak kullanılacağı ise açık değildir. 1960 ve 1970'lerde daha fazla ücrettense daha fazla boş vakit talep eden güçlü bir toplumsal hareket mevcuttu. Ancak, Roberts ve Olszewka'nın da belirttiği gibi, 1980 lerden itibaren iktisadi ve siyasi sorunların boş vakti ve daha fazla serbestiyi gözden çıkarma pahasına yadsınmasına neden oldu. Boş vakti niçin, nasıl ve kim için, ne derece tadına vararak geçirdiğimiz tartışmalıdır. İş haftası ve saatler bu yüzyılın başından itibaren azalma gösterdiyse de, son yirmi yıl içinde radikal değişiklik beklentisi gerçekleşmiş değildir¹.

Kapitalist uygarlık açısından boş zaman, çalışmanın yeniden üretimi için gerekli bir zaman/yaşam alanıdır. Kapitalist çalışma düzeninin yeniden üretimi için, çalışmaya hazır biyolojik ve zihinsel dinginlik noktasında işgörene ihtiyaç duyulması, bu vakti çalışmanın doğurduğu ve verim düşüklüğüne yol açabilecek yorgunluğun giderilmesine hizmet edecek bir kullanıma açılmasına yol açmıştır. Endüstriyel uygarlığın katettiği mesafeye paralel olarak boş zaman ve iş süreleri arasındaki sınırlar netleşerek, her iki alanın içeriği belirginlik kazanmıştır. Endüstriyel ve hatta gelişmekte olan ülkelerde gözlenen en büyük değişikliklerden biri boş zamanlardaki kayda değer artıştır.¹

2.1 Tanımlar

İnsanlar, daha fazla tüketmek ve ironik bir şekilde, özde boş vaktin alanını genişletmek için çalışmaktadırlar. Bir başka deyişle boş vaktin

ekonomik değeri, bu alanın tüketimci atraksiyonlar için geçirilecek bir alana indirgenmesi ile değerlendirilmektedir. Tüm bu belirlemelerin yanında boş zaman algısı; tarihsel süreç içerisinde ve farklı dönemlerde, içerisinde yer alınan dönemin ve toplumsal yapının niteliğine göre farklılık göstermekle birlikte, aynı dönemde ve aynı toplumsal yapı içerisinde, farklı etnik gruplar bağlamında da farklılık gösterebilmektedir.²

Etnik kavramı, kendisinininkinden farklı bir kültürü olan daha büyük bir toplumda yaşayan farklı bir nüfus kategorisi olarak tanımlanmaktadır. “Etnik kimlik” kavramı ise; bireyin içerisinde yaşadığı toplumdaki yaygın kültür unsurlarından farklı olarak, orijinal bir kültürel sistemin yapı özelliklerini nitelik itibarıyla taşımasıyla ortaya çıkan bir kimlik türünü ifade etmek adına kullanılmaktadır. Milli kimliğe bağlılık azaldıkça, başka kimliklere yönelik arayış artmakta ve etkilik daha fazla önem kazanmaktadır².

Etnik grup; daha büyük bir kültürel ve sosyal sistem içerisinde, sergiledikleri ya da sergilediklerine inandıkları bir özellikler kompleksine – etnik özelliklere – dayanarak özel bir statüye tabi olan ya da özel bir statü isteyen sosyal bir grubu anlatmak amacıyla kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu belirlemeler doğrultusunda da etnik gruplar, şu özelliklere sahip olarak değerlendirilmektedirler³.

- Ortak bir soy ki, bu soyun gerçek ya da farazi olması fark etmemektedir.
- Sosyal olarak ilişkilendirilmiş fiziksel ya da kültürel bir karakteristik,
- Bir tutum ve davranışlar kümesidir.

Bu değerlendirmeden yola çıkarak, insanların genellikle etnik statülerini özel bir eylemle ele geçirmekten çok, etnik bir grup içerisinde doğdukları söylenebilir. Etnik grubun üyeleri fiili olarak birbirlerine kan bağlarıyla bağlanmış durumda olup, etnik bir grup bir tür fazla gelişmiş aile

sayılabilir. Etnik gruplar arasındaki farklılaşmanın ana temelleri kültürel – dil, milliyet ya da din gibi – ya da fiziksel olabileceği gibi – deri rengi ve vücut şekli gibi – her ikisi de olabilir. Bu ayırt edici özellik, toplumda önemli kabul edilir ve kendilerini başkalarından farklı kılmakta kullanılır⁴.

Etnik bir grubun üyeleri, bazı duygu, düşünce ve davranışları ortak olarak paylaşırlar. Sıradan bir etnik insan topluluğu değil, gerçek bir etnik grup oluşturmak için, insanlar en azından bir dereceye kadar kendilerini farklı bir etnik grup (“biz” ve “onlar”); ortak bir kader duygusu, dışındakilerde olduğundan çok kendi kendileriyle daha sık temas ve benzer biçimde düşünüp hareket etme olarak kavramadır⁴.

Etniklik (etnisite); bir sosyal grubun ırk, dil ya da milli kimliği olarak ifade edilmekte ve kolektif kimliğin dini, milli, kültürel ve alt – kültürel gibi çeşitli formlarını bünyesinde toplayabilmektedir. Kavramın etimolojik kökenini ifade eden “ethnos” sözcüğü, Eski Yunanca “kabile” ya da “ırk” anlamında kullanılmaktadır. Sosyal bilimlerde bu kavram, kültürel mecranın biyolojik ve genetik belirleyiciliği dışına çıkarak, “ethos (bir kavmin ya da toplumsal bir toplumsal bir kurumun özellikleri)” ve “adet (sosyal öğrenme ve sosyal miras)” anlamlarında kullanılmaktadır⁵. Etniklik bu verilen ölçütlerden herhangi birisinin ortadan kalkması durumunda yaşamaya devam edemez. Ortak bir soy fikrinden mahrum bulunan kadınlar, sakatlar ya da inanmayan kişiler, her ne kadar açık kültürel ya da biyolojik özellikleriyle ve hatta bazı tutum ve davranışlarıyla diğerlerinden ayırt edilse de, etnik grup olarak düşünülmemektedirler.

Sosyolojinin ve sosyal yaşamın bilimsel bir algı / bakış açısı ile ele alınmasının tarihsel süreç bağlamında değerlendirilmesi ile görülmektedir ki; dönem dönem sanayileşmemiş toplumların sosyolojik sorunlar yaşamadıkları ya da sosyolojinin bu toplumlarda manevra alanı bulamadığı düşünülmektedir. Kuşkusuz bu düşünce ya da yaklaşım,

sosyolojinin gerçek zemini olan insan faktörünün ihmali oranında yanlış ve eksik bir yaklaşımdır. Bu nedenledir ki; insanın var olduğu her yerde, toplumsala ilişkin sorunların / yaşanmışlıkların olması kaçınılmazdır⁶.

Sosyal yapı; çeşitli türlerde sosyal tabakalaşmadan ya da onu meydana getiren ve birbirinden farklı niteliklere sahip alt gruplardan oluşmaktadır. Zaten aksi takdirde de, toplumsal tabakalaşmayı fark etmek mümkün olamazdı. Ancak sosyal grupların hepsinde de, toplumun tümünde görülebilecek ortak sosyal değerler, ortak amaçlar, ortak bir geçmiş ve hâlihazırda devam etmekte olan tarihsel süreç içerisinde mevcuttur. Toplumsal bütünlüğü meydana getiren bu gibi temel unsurlardan uzaklaştıkça, etnik farklılıklar da ortaya çıkmaktadır.

Ermeniler yaklaşık on asırdan beri, Türklerle değişik mekân ve devletler içersinde birlikte yaşamışlardır. Türklerin Selçuklular döneminde Anadolu ya yaptıkları seferler sırasında Anadolu da yaşayan ve Selçuklu Türklerini ilk karşılayan topluluklardan biriside Ermeniler olmuştur⁷. Ermeniler II. Yüzyılda başta Van, Ani, Kars ve Lori olmak üzere Bizans'a tabi küçük krallıklar halinde yaşamaktaydılar. Ermenilerin Selçuklu Türklerine yakın davranmasının temelinde Bizans İmparatorluğunun baskıcı otoriter tutumu ve ağır vergiler yatmaktaydı⁸.

Ermenilerin Anadolu'nun diğer yörelerine göç etmelerinin bir nedeni de söz konusu baskılar ve vergiler sonucu sürülmeleri göçe zorlanmalarıydı. Bu göçler sonucunda Ermeniler başta Çukurova olmak üzere Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağılmış oldular. Bu esnada Anadolu ya Selçuklu akınarı yoğun bir şekilde başlamıştı. Malazgirt savaşı sonrasında Bizans zulmünden bıkan Ermeniler yeni gelenlere kucak açtılar⁹. Ermeniler haclı seferleri sırasında Haçlılar ile Selçuklular arasında güçlü olandan yana tavır takınarak varlıklarını korumaya çabaladılar.

III. Haçlı seferi sırasında Haçlı ordularına kılavuzluk eden Ermeni Prensi Leon Katolik mezhebini kabul edince Papa II. Celestin ve Alman İmparatoru IV Henry tarafından kral ilan edildi. Ancak Selçuklu Sultanı II. Süleyman Şah Türk topraklarına saldıran bu Ermeni kralının topraklarında hâkimiyet kurarak Çukurova ve Adana yı ele geçirdi ve bu krallığı Selçuklu Devletine tabi kıldı.1243 yılında başlayan Moğol istilas döneminde ise Moğol hâkimiyetini kabul eden Ermeniler, Anadolu beylikleri döneminde ise kendilerini savunabilmek ve varlıklarını koruyabilmek için Papa ve Bizans'tan yardım isteyen Ermeniler, Katolik ve Ortodoks teklifini aldılar. Ancak bu teklifin bazı Ermenilerce kabul edilmesi sonucunda iç karışıklıklar arttı. Bunun üzerine beyliklerin saldırılarından da usanan Ermeniler Halep valisi Işık Timur' a başvurarak 375 yılında Adana'yı teslim ettiler. Çukurova'daki Ermeni hâkimiyeti böylece sona ermiş oldu ve Ramazanoğulları'nın etkisiyle bölge Türkleşmeye başladı¹⁰.

Osmanlılar döneminde ise Ermeniler hak ve hürriyetlerini herhangi bir kısıtlama olmaksızın kullanmanın rahatlığı ile yaşadılar ve kendilerine Millet-i-sadık denildi. Bu durum Osmanlı Devleti'nde ayrılıkçı hareketlerin başlamasına kadar devam etti. 1815 Viyana Kongresi'nde gündeme gelen Osmanlı Devleti içersindeki Hristiyan tebaanın sorunlarını ki bu mesele Şark meselesi olarak adlandırılmıştır, Avrupa büyük devletlerinin, Osmanlı Devleti'ni ekonomik ve siyasi olarak kendi nüfuzları altına almak ve bir takım nedenler ortaya atarak parçalamak ve Osmanlı İdaresi altında yaşayan muhtelif milletlerin bağımsızlıklarını sağlamak amacıyla ortaya atılmış tarihi meselelerin tümünü ifade etmek amacıyla kullanılmış bir başlıktı Şark meselesi. Söz konusu devletlerin Şark Meselesi ile politikaları muhtelif zamanlarda oluşan çıkar ilişkilerine göre değişime uğradı¹¹.

Şark Meselesi kavramı çerçevesinde 1877 – 1878 Rus Savaşından sonra ortaya çıktı ve I. Dünya savaşı sonrasında bir takım tahriklerinde etkisiyle günümüzde halen devam eden siyasi bir sorun haline geldi.

Günümüz Türkiye Ermenileri de; hayat tarzı, sosyal iç ilişkiler ve asimilasyona maruz kalma açısından, bugün fazlasıyla değişik ve farklı portreler meydana getirmektedirler. Türkiye Ermeni Patriği Şnork Başpiskopos Kalustyan, 1980 yılında Kudüs'teki bir demecinde, Türkiye'deki Ermeniler hakkında şöyle söylemiştir¹² ; “Sizlere, Türkiye vilayetlerindeki Ermenilerin benim gördüğüm dört grubunuz takdim etmek istiyorum;

- Bilinçli ve kendi isteği ile İslam'ı kabul etmiş, Ermenilikten ayrılmış ve Türkler arasında yaşayan Ermeniler. Bunların sayısı bir milyona ulaşmaktadır.
- Üç kuşak önce İslamlaşmış ve Kürt aşiretler gibi izole ve karışmadan yaşayan Ermeniler.
- Şu ya da bu şekilde İslamlaştırılmış Ermeniler. Bunlar, Ermeni olma duygusunu koruyup, İstanbul'a gelince mahkemeye başvurup pasaportlarındaki “İslam” ibaresini “Ermeni”yle değiştirmektedirler.
- Taşra Ermenileri. Bunlar bütün güçlüklerle rağmen Ermeni kalmıştır ve İstanbul Ermenilerinin büyük bir kısmı bugün onlardan oluşmaktadır.”

Bu bilgilerle karşılaştırıldığında, bugünkü durumun değişmiş olduğu kabul edilse de, Anadolu Ermenileri üç etnik – dini tipoloji bağlamında incelenebilmektedir¹² ;

*** Resmi Ermeniler**

Ermeni Apostolik, Katolik ya da Protestan kiliselerine bağlı toplumlar olarak çeşitli vilayetler ve kasabalarda yaşamaktadırlar. Resmi Ermenilerin, bilhassa tarihi Kilikya'dakilerin, İstanbul'daki toplum ile bağı az çok korunmuştur.

*** İslamlaşmış Ermeniler**

17. – 18. yüzyılda da İslamlaşmış ve tarihi Canik'ten (Samsun) Ermenistan – Gürcistan sınırlarına kadar olan topraklarda ikamet eden Pontus ve Hemşin Ermenilerinin küçük ve büyük sülalelerinden oluşmaktadır. Bu “İslamlaşmış” tipolojinin daha geniş yelpazesi, “yarı yarıya” ve “Ermeni Lazı” olarak anılan grupları da ihtiva etmektedir.

*** Gizli Ermeniler**

Kürt ve Türk köyleri ve yerleşim merkezlerinde ikamet edenlerdir.

2.1.1. Kültürel Yapı ve Boş Zaman Etkinlikleri İlişkisi

Kültür olgusu birçok bilimin (Sosyal Antropoloji, Sosyal Psikoloji, Tarih, Sosyoloji, Etnoloji) inceleme alanına girmektedir. Ancak bu bilimler kültürü kendilerini ilgilendiren yönleriyle ele almaktadırlar. Buradan da anlaşılacağı üzere kültür birçok bilimin inceleme sahasına girmiş ve onların var oluşlarını ortaya koymakta olan faktörler arasında önemli bir yer edinmiştir. Kültür; insanın grup ve topluluk içinde öğrenme yoluyla kazandığı, edindiği, geliştirdiği maddi-manevi birikim, değerler, yönelimler, teknoloji, duygu dünyası, düşünce dünyası, toplumsal davranışlar, iletişim dünyası, ve sanatsal anlatımlar toplamında oluşan bileşime, genel ortama verilen addır. Yani kültür bir insanın yapıp ettiği her şeydir.¹³

Gelişen ve yenilenen değerler toplumunda boş zamanın değişen anlamı ve bu alanda ortaya çıkan etkinliklerin ideolojik ve ticari sömürüye yatkın doğası, boş zamanı bir yaşam hakkı olmaktan çıkarmakta bu alanın ticari/endüstriyel/siyasi ve ideolojik bir av sahası olarak görülmesini beraberinde getirmektedir. Boş zamana ilişkin kuramsal çalışmalar konuya daha çok çalışma ilişkileri-boş zaman ikilemi açısından yaklaşırlar.

Çalışmanın insan hayatındaki merkezi rolü ve çalışmanın dinlenme, eğlenme, rahatlama ile organik irtibatı, boş zamanı çalışmayla ilintili ele almaya götürmektedir. Çalışmanın yüceltilmesi, kapitalist düzenin sürekliliği için bir önkoşul olarak kabul ediliyorsa da, toplumbilimciler en az çalışma kadar boş zamanın da önemsenmesi gereğini vurgularlar.

İlk dönem kapitalist etik tarafından hiç de hoş karşılanmayan boş zaman hakkı, sonraları artı değerın oluşması ve üretim için tüketime duyulan gereksinim, hem boş zamanı kabullenen hem de bu zamanı bir tüketim alanı olarak düzenlemek isteyen iktidar çevrelerinin boş zaman üzerinde etkinlik kurmalarını getirdi. Buna karşın sosyal bilimcilerin bir yaşam hakkı olarak boş zamana eğilmeleri, bireyin varoluşunu sağlayacak bir alan olarak görmeleri ve çalışmadışı zamanın artırılmasına yönelik çabaları, boş zamanın özerk bir alan olarak belirmesine zemin hazırlamıştır.

Boş zamanın içeriklendirilmesine ilişkin farklı kuramsal yaklaşımlardan söz edilebilir. Örneğin, bir yandan, boş zamanın çalışmanın bir ürünü, onun tamamlayıcısı ve çalışmaya bağımlı bir zaman dilimi olduğu bundan dolayı da bağımsız bir serbest zaman teorisinin düşünölemeyeceğini ancak genel bir çalışma teorisi içinde varlığının makul görölebileceğini savunan “anakronistik çalışma” teorisine karşılık, bir boş zaman uygarlığından sözeden, “çalışmanın sonunun geldiğini” ileri süren, üretim, emek ve işçi sınıfı gibi kavramların önceliğini yadsıyan ütöpik yaklaşımlar bulunmaktadır¹³.

Söz konusu her iki yaklaşım da gerek çalışmayı gerekse de boş zamanı kendi bütünselliği içinde kavramaktan uzaktırlar. Bir kısmı çalışmayı yüceltirken diğeri tümöyle yadsımakta ve çalışmanın sonundan bahsederek ütöpik bir toplum tasarımı öngörmektedir. Bugün için boş zaman çok boyutlu bir algılama ve kullanım değerine sahiptir. Toplumsal,

siyasal, iktisadi ve kültürel sistemle ilişkili ve gündelik hayata dair anlam üretimiyle ilgili politik implikasyonlar içermektedir. Bu yüzden de, iktidar çevreleri kadar, entelektüel mahfiller açısından da derin düşünömsellik taşımaktadır.

2.1.2. İş, Boş Zaman ve Kültürel Yapı Kavramlarının Tanımı

Bu bölümde sırasıyla, zaman kavramı; boş zaman kavramı; boş zaman değerlendirme kavramı üzerinde durulmuştur.

*** Zaman Kavramı**

Günlük yaşamda karşılaşılan ve art arda gelişen bütün olaylar bizi "zaman " (time) denilen soyut bir kavramı düşünmeye zorlamaktadır. Çünkü bu kavram içinde, olayları sıralar, yaşar, kavramaya çalışır ve değerlendirmek gerekliliktir. Zaman kavramının dışında oluşan hiçbir olay olmadığı için bu kavram diğer bilim dallarının da üzerinde çalıştığı bir konu olmuştur¹⁴. Weber (1977), zaman kavramını; "bireyin yaşamının, yerine göre uzun ya da kısa süreli, yinelenmesi imkansız, başlangıcı ve sonu belli, saatle ölçülebilen bir bölümü olarak tanımlamaktadır¹⁵.

Pek çok kişi zamana bir kaynak olarak bakar. Zaman, kullanmak amacıyla hazır bulunabildiğine ya da yardımcı olması için alınabildiğine göre, gerçekten de bir kaynaktır. Ancak, zaman diğer kaynaklar gibi değildir, ödünç verilemez, çoğaltılamaz, biriktirilemez, üretilemez veya değiştirilemez, sadece harcanır. İnsan zamanı etkili bir biçimde değerlendirilebilir ya da boşa harcayabilir. İnsan zamanı nasıl etkili kullanacağına karar verebilir.

İnsanın zamana yönelik tutumu, zamanın serbest bir kaynak olmasından da kaynaklanmaktadır. İnsan genel olarak, bir çaba sarf etmeden elde ettiği ve fazla değeri olmayan şeylere pek önem vermez.

Zaman, kullanımında serbest ve herkese eşit olarak dağıtılmış tek kaynak olduğundan, bu anlayış doğrultusunda genellikle boşa harcanmaktadır. Eğer satın alınabilen, zor elde edilebilen, kıt bir kaynak olsaydı, muhtemelen pek çok insan onu su anda olduğundan daha farklı şekilde harcardı¹⁶.

Zamanın planlanmasında ve kullanımında dikkat edilmesi gereken nokta; bu kaynağın toplumsal ve bireysel gelişime katkıda bulunabilecek şekilde planlanması ve harcanması gerektiğinin bilincine varılmasıdır¹⁶. Edison, "zaman insanın sahip olduğu yegâne sermayedir" der. Bu sermayeyi akıllıca kullanmayı bilmek, hangi alanda olursa olsun başarılı olmanın ilk şartıdır. Bireyin telafisi imkânsız olan zamanı akıllıca kullanabilmesi, zamana yönelik plan ve program yapmasını gerektirmektedir. Neyi yapıp neyi yapmayacağını bilen, hedef ve amaçlarını tespit eden birey, ayrıntılarla zaman kaybetmeden her işin üstesinden rahatlıkla gelecek ve bunun sonucunda da başarılı olacaktır¹⁴.

Zamanın kullanımına yönelik değer ve tutumlar kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Örneğin Amerika'da ve Japonya'da çoğu insan zamanın kıt bir kaynak olduğunun bilincindedir. Oysa ülkemize bakıldığında zaman, birçok insanın henüz zaman kaynağının kıt bir kaynak olduğunun bilincinde olmadığı görülmektedir. Ülkemizde bulunan kahvehane ve oyun salonları bunun için iyi bir örnektir¹⁶. Bu açıdan gelişmiş ülkelerin zaman kullanımı konusunda bilinçlenmiş ülkeler olduğunu söylemek mümkündür. Zaman kullanımı, gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler arasındaki en önemli farklardan birisini ortaya koymaktadır¹⁷. Tezcan, zamanın üç türünden bahseder¹⁵:

- Var olmakla ya da biyolojik olarak canlı kalmakla ilgili zaman, fiziksel ihtiyaçların giderilmesi; yemek yeme, uyuma ve vücut temizliği gibi işler için kullanılan zaman,

- Geçimle ilgili zaman; insanın yaşaması için şart olan şeylerin alınabilmesi amacıyla, yapılması gereken çalışmanın gerçekleştirildiği zaman,
- Boş zaman ise; oyun- boş zaman aktiviteleri ve dinlenmek için kullanılan zamandır.

*** Boş Zaman Kavramı**

Boş zaman (leisure) kavramı, araştırmacılar tarafından farklı yönleriyle ele alınmakta ve bu yüzden çeşitli tanımları yapılmaktadır. Ayrıca boş zaman kavramı bazı çalışmalarda özgür zaman ya da serbest zaman olarak da kullanılmaktadır. Boş zaman bireyin tamamen boş olacağı bir zaman değil bir şeyler yapması gereken zamandır. Boş zaman denilince sanki hiçbir şey yapılmayan, boş kalması gereken bir zaman anlaşılmaktadır. Oysaki boş zamanların değerlendirilmesi denilince dopdolu geçen bir zaman amaçlanmaktadır¹⁸.

Boş zaman; "Bireyin çalışma ve diğer görevlerinden sonra özgür olarak dinlenme, eğlenme, toplumsal başarı veya kişisel gelişmesi için kullandığı bir zamandır." Kişinin iş yaşamının dışında, bütün zorunluluklarından ve bağlantılarından kurtulduğu, kesin olarak bağımsız ve özgür olduğu ve kendi isteğiyle seçeceği bir faaliyetle uğraşacağı zamandır¹⁹.

Karaküçük' e göre²⁰, "boş zaman, insanın zorunluluklar dışında, eğilimleri ve istekleri doğrultusunda istediği gibi oyalanabilmesi, dinlenebilmesi, eğlenebilmesi veya kendini geliştirebilmesi için hak ettiği zaman dilimidir". Boş zaman doğru kullanılırsa, kişisel ve toplumsal gelişim, yanlış kullanılırsa, bunalım, başıbozukluk gibi problemler doğurabilmektedir. Bu açıdan Karaküçük boş zamanı iki tarafı keskin kılıca benzetmektedir.

*** Boş Zaman Değerlendirme Kavramı**

Rekreasyon (yeniden yaratma) kökeninden gelen ve yeniden canlanma, yeniden güç kazanma, yenilenme anlamlarını ifade eden bir kavram olup, Türkçe karşılığı genel itibariyle, "boş zaman değerlendirme" olarak kullanılmaktadır²¹. Boş zaman değerlendirme, bireylerin ya da grupların boş zamanlarında gönüllü olarak yaptıkları veya katıldıkları ve kişisel olarak doyum aldıkları dinlendirici ve eğlenceli etkinlikler anlamına gelmektedir²².

Bir başka tanımla rekreasyon, "boş zamanda, tek başına ya da grupla, aracılı veya aracısız, açık veya kapalı alanlarda, kent içi veya kent dışında, bir organizasyon içinde ya da dışında, zorunlu olmadan seçilen, zevk ve nese verici her türlü etkinlikten oluşmaktadır"(Uysal, 2001: 26). Boş zaman değerlendirme, çağdas dünyada oldukça önemli bir konu haline gelmektedir. Her yaş kesiminden insanların ihtiyaç duyduğu bu durum, kişiyi zihinsel olarak dinlendirerek yenilemekte ve hayatını zenginleştirmesine katkıda bulunmaktadır²³.

Boş zaman (leisure) ve boş zaman değerlendirme (rekreasyon) aynı anlama gelmeyen iki kavramdır; boş zaman kişinin çalışmadığı, yasamsal zorunluluklarının ve biçimsel görevlerinin dışında kalan ve bireyin kendi istediği gibi harcayabileceği zamandır. Boş zamanı değerlendirme ise, boş zamanda yapılan aktivitelerle ilgilidir, bireyin istediği bir uğrası ile zevk ve doyum sağlamak amacıyla boş zamanını değerlendirmesidir²¹. Boş zaman değerlendirme dışarıdan zorlamaların olmadığı, kişinin özgür iradesi ile serbestçe seçip katılabileceği faaliyetlerden oluşmaktadır.

Gönüllülük ilkesinin esas olduğu bu etkinliklerde seçim tamamıyla bireye ait olmalıdır²⁴. Boş zamanın iyi bir şekilde değerlendirilmesi, bireyin ruh sağlığının dengeli olması, sağlıklı bir kişilik geliştirmesi, olumlu

toplumsal ilişkiler kurabilmesi, duygusal canlılık ve enerji kazanması için önemli olmaktadır²⁵. Rekreasyon eylemi, bireylerin ve toplumun, birçok nedenle ortaya çıkan stresten kurtulmasında, insanın fizyolojik ve psikolojik sağlığını korumasında, yasamsal öneme sahip bir faaliyettir²⁶.

Boş zaman değerlendirme faaliyetlerine katılımda; kişinin bu faaliyete ayıracağı zaman, yapılan meslek, yaşadığı çevre ve bu çevrede var olan imkânlar, ailesinin ve kendisinin sosyo-ekonomik düzeyi, yası, cinsiyeti, kişilik özellikleri, arkadaş çevresi, bulunduğu çevrenin kültürü, gelenek ve görenekleri etkilidir. Kadının, erkeğin, gencin, yaşlının, öğrencinin, serbest meslek sahibinin, kamu görevlisinin, üniversite hocasının hem boş zaman olarak niteleyebilecekleri zaman olanağı ya da sınırı, hem de boş zamanlarını değerlendirmedeki ilgi alanları birbirinden çok farklıdır²⁷.

2.1.3. Farklı Kültürel Yapılarda Boş Zamanın Algılanması ve Değerlendirilmesi

Boş zaman günümüze gelinceye kadar farklı değersel anlam imgeleriyle yüklü bir faaliyet alanı olarak görülmüştür. Kimi zaman, çalışmanın yeniden üretimi için gerekli sınırlı-sorumlu kullanımı olan bir alan, kimi zaman da eğlenme, dinlenme, hayattan zevk alma gibi hedonist değerlere dayalı algılandı ya da kişilerin kendilerini ifade etme, benliklerini kurma ve varoluşu yeniden ikame etme vb. amaçlara hizmet edici şekilde görüldü.

Boş zamana ilişkin kuramsal yaklaşımlarda kavramın modern zamanlarla birlikte bir anlam/içerik kayması yaşadığı, nesnel anlamı dışında farklı anlam yükleriyle kendini var kıldığı ve bu zamanın kullanımının birey dışı egemen manipülasyona ayarlı biçimde alınır satılır hale geldiğine ilişkin görüşler ağırlık taşımaktadır. Modern toplumda boş

zamana ilişkin yaklaşımların bir kısmı, boş zamanı kapitalizmin sağaltımı, çalışmanın yeniden üretimi ve yaşanan yalnızlık, yabancılaşma ve psikopatolojinin giderilmesi için geçirilen bir zaman olarak görüyorlar.

Boş vaktin bireysel gönenç, toplumsal özgürleşim, düşünsel derinleşmeden çok, kapitalizmin gereksindiği emek gücünü yeniden ikame etmek için ve kapitalizmin yol açtığı yorgunluğun giderilmesi için kullanıldığı savındadırlar. Boş zamanı işin/çalışmanın bir uzantısı olarak görmek de yaygındır. Zira, çalışma etiği ve değerleri boş zamanda da geçerlilik arz ediyor. İş/çalışma sürecinde gözlenen kuralcılık, disiplin, bürokratiksellik vs. aynen boş zamana da yansımakta ve çalışmanın ilke, kural ve baskıcılığı bu alanı da kuşatmaktadır. Boş zaman, iş'e ait rasyonun av sahası haline gelerek bürokratikleşmektedir.

Çalışmanın mantığı ile boş vaktin mantığı arasındaki farkın kaybolması çoğunlukla teknolojinin rasyonelinden kaynaklanıyor. Teknolojik rasyonalite, toplumsal hayatı; eğlence, oyunlar, spor, talih oyunları, hobiler vb. her alanı kâr/maliyet hesaplarının emrine sokarak, bu alanın işteki gibi optimal geçirilmesini yine tecimsellik, standartlaşma, tekdüzelik, kitlesellik esprisine göre dönüştürmektedir. Boş zaman olgusu yakın gelecekte üzerinde en fazla durulacak konuların başında yer alacağı benziyor. Toplumsal refahın artmasıyla birlikte insanların zorunlu çalışmadan arta kalacak zamanlarının çok olacağı tahmin edilmektedir.

Endüstri sonrası toplumda çalışanların, gelir düzeyinin yükselmesi ve otomasyonun etkisiyle kimi bağlayıcılıklardan kurtularak daha fazla boş vakit bulacakları ve zorunlu işlerin elektronik sistemin üzerine yıkılacağı bir gerçektir. Çalışma sürelerinin azalması ise gelecekte toplumları boş zaman merkezli olarak dönüştürecektir. Endüstri sonrası toplumda işlerin otomasyon sistemi sayesinde daha kısa zamanda ve daha etkin yerine

getirilmesiyle oluşacak boş vakitler, bireysel ve toplumsal bilincin yeniden şekillenmesine imkan tanıyacaktır.

Endüstriyel süreçle evden savrulan kitleler için “ev” yeni bir yönelim odağı haline gelecek, bilgisayar/internet imkanlarıyla iş’in evde yapılması dolayısıyla yeni çalışma/üretim süreçleri oluşacaktır. Bu durum, yeni insan, yeni toplum tipi, yeni kimlik ve toplum politikaları geliştirilmesini olanaklı kılacaktır. Batıda, moderniteye yönelik eleştirel kuramlar, ve özellikle “Yeni Zamanlar” söylemi, postfordist ve postmodernist yaklaşımlar, tekno/radikal dönüşümlerin meydana getirmekte olduğu değişimlerin yeni kimlik, sınıf, kentsel alan, ırk, toplumsal cinsiyet, politik söylem vb. noktalardaki izdüşümlerini açıklama çabasıdadırlar.

Giderek iş’ten bağımsız tanımlanmaya/anlaşılmaya çalışılacak boş vaktin, daha profesyonel bir kullanım değerinin olacağı tahmin edilmektedir. “Boş vakit değerlendirme uzmanlığının” gelecekte en fazla gereksinilen profesyonel meslekler arasında yer alacağını kestirmek güç değildir. Bu tarz bir boş vakit tasarımcılığının da sonuçta, sistemle uyumlu etkinlik, eğlence, ifade biçimlerinin geliştirilmesine dolayısıyla bireysel ve toplumsal bilincin planlı/örgütlü kapitalizmin toplumsal mühendislik hesaplarına göre düzenlenmesine yarayacağı açıktır. Nitekim boş vakitlerin, örgütlü kapitalizmin ilkelerine uygun tarzda kullanımı giderek yaygınlık kazanıyor. Bu alanda boş zaman endüstrileri, tüketim ekonomisi, medya, hegemonik ideoloji, kültür endüstrisi, turistik organizasyonlar vs. kıyasıya bir rekabet içindedirler. Bu iktidar aygıtları boş vaktin bireysel istekler yönünde geçirilmesi yönündeki duyarlılıkları sınırlamayı amaç edindiklerinden bireysel egemenlik boş vakit kullanımında neredeyse tali/görünmez bir konumdadır. Kitle tüketimine uygun boş vakit kullanımı daha bir yaygınlık arz etmektedir.

Boş vaktin ve bu alandaki değer üretiminin hayatın merkezi ögesi haline gelmesi (ki bugün, eğlence, tüketim, kültür mekanları, turistik aktiviteler, statü/gösterge/imağ üretim alanları vs.) durumunda, toplumsal yapı ve yaşam alanları boş vaktin anlam çerçevesine uygun tarzda yeniden dönüşecektir. Bu ise, yerleşik yapısal öğelerin biçim değiştirmesine, kimlik, politika, toplumsal cinsiyet, kentsel alan ve mekanlar, üretim/tüketim ilişkileri, alt yapı/üstyapı öğeleri, sınıfsal ve tüketimsel performans ölçüleri, zihinsel paradigmlar vb. her bir toplumsal öge, yeni altüst oluştan etkilenecektir. Bu yeni toplumsal yönelim, hiç kuşkusuz yerleşik/kurulu değer örgülerini dıştalama üzerine kurulduğundan, kendisi yerleşik/sabit kimlik inşa eğiliminden uzak gözükmeğdir. Postmodernist görüntü, boş vakit ve buna dayalı mekan ve etkinlik alanlarında dönüştürücü bir çizgi tutturacak gibidir.²⁹

2.1.3.1.Sanayileşme Öncesi Boş Zaman Algısı

Boş zamana ilişkin özerk bir alanın varlığı moderniteyle ilişkili görünmekle birlikte boş zamanın varlığı, algılanması ve konumlandırılmasının tarihi eskidir. Bu kavramı ve farklılaşan doğasını anlamak için tarihsel deneyimlere bakmakta yarar bulunmaktadır. Bugün olduğu kadar eski dönemlerde de boş zaman, düşünürleri yakından ilgilendirmiş, bu zamanın toplumsal koşullara göre optimal kullanıma açılmasına çalışılmıştır. Zamanın yerine ikame edilecek alternatif bir kaynak olmadığı gerçeği bu kaynağın birey ve toplum açısından yararlı kullanılması yönündeki çabaları artırmıştır.

Antik Yunan'da boş zaman, iyilik, güzellik, hakikat ve bilgi gibi dünyanın üstün değerleriyle uğraşmak, bunlar üzerine düşünmek olarak anlaşılmıştır. Bu düşünceye göre, boş zaman, bir şey yapılmayan zaman değildi. Aksine, seçkinlik, derin düşünme, estetik hazlar ve beğeni oluşturma zamanıydı. Boş zaman bir ölçüde ruhun arındırılması, derin

düşünümsellik yüklü bir zaman olarak görülüyordu. Boş zaman, bu yüzden iş/çalışmayla ilişkilendirilmekten uzak idi. İş-boş zaman algısı, sınıfsal düzeyde farklı değer ve ayrışma sahiptir.

Bir başka deyişle iş/boş zaman sınıfsal katlaşma bağlamında farklı algı yükleriyle anlaşıyordu. Çalışma alt sınıfa özgü bir etkinlik iken, boş vakit seçkinlere/iktidar çevrelerine ait bir ayrıcalıktı. Seçkinler (aristokratlar) ile az okumuşların ve kölelerin boş zamandan anladıkları ve bu zamanı kullanma biçimleri farklıydı. Toplumsal örgütlenme ve egemen anlayış, farklı kesimlerin sınıfsal konumlarıyla eşdüşen algılama, beğeni ve estetik hazza sahip olmasını, sınıfsal kıstaslara uygun tavır sergilemesi esprisine sahiptir²⁸.

Bu dönemde, tartışılan konuların başında, “eğlencenin etiksel boyutu” gelmekteydi. Aristo, sınıfsal farklılaşmadan yana tavır koyarak, toplumda, seçkinlerle köleler için yapılan sanatın ve kültürel ürünlerin birbirinden ayrışması gerektiğini savunmaktadır. Seçkinler için, kaliteli ve yüksek nitelikli kültür ürünlerinin tüketilmesi gereğinden söz ederken, düşük seviyeli, kaba kültür ürünlerinin tüketicilerinin köleler olabileceğine işaret eder.

Aristo seçkin kültürün incelmış, rafine bir nitelikte olduğunu ve ancak seçkinlerin ve yönetici konumunda olanların bu düzeydeki kültürel ürünlerin muhatabı olabileceğini belirtir. Yönetilen ya da köle sınıfın, kaba/yoş bir dünyaları olduğunu ve bunların düşük beğeni düzeyinde sanatlarla iştigal etmeleri gereğini vurgular²⁹. Aristo bu düşüncesi ile kaba kültür içine soktuğu kölelerin kültürel beğeni düzeylerinin yükseltilmesine ilişkin bir çabayı gerekli görmez. Kültürel ve sanatsal ürünlerin, sınıfsal konum gözetilerek tüketime açılması, sınıflar arası rijit farklılıkların doğmasına neden olmakla birlikte Aristo toplumun süregenliği açısından bu farklılığın bilinçli bir biçimde devamını zorunlu görür. Zira sınıfsal

ayrışma bu bağlamda fonksiyoneldir. Boş zaman, bu dönemde, özerk bir alan olarak algılanmamakla birlikte bu zamanın kullanılma biçimi sınıfsal kesimler açısından farklılaşıyordu.

Eski Yunan'da gözlemlenen bu ikilem, boş zamana sahip olan bir seçkinler sınıfı ile seçkinler için çalışmaya azmettirilmiş köleler sınıfının üretim sürecindeki farklılaşan rollerinden kaynaklanıyordu. Bir başka deyişle, üretim sürecinde ayrılaşan insanlar, yaşamın üretim dışı diğer alanlarında da; örneğin kültürel ve sanatsal etkinliği tüketme noktasında da farklılaşıyordu. Antik dönemde tam anlamıyla “boş zaman sınıfları”nın egemenliği söz konusudur.

Romalı'lar, Yunanlı'lardan uzak bir boş zaman algısıyla hareket ettiler. Gevşeme/rahatlama ve eğlenceli boş vakit etkinlikleri için iş dışı zaman oluşturdular. Greek döneminin aksine Roma döneminde, boş zaman sınıfsal bir hak değildi ve dolayısıyla bir sosyal statü ve bir yaşam tarzını ifade etmiyordu. Boş zaman üretici aktivitelerden sonraki bir zamandı ve işin/çalışmanın yeniden üretimi için gerekli bir rahatlama/boşalma zamanıydı. Bir bakıma boş zaman işi destekleyici onu takviye edici bir kullanımı içermiştir.

Boş vaktin, yönetsel ve toplumsal gönenç açısından bir fonksiyonelliğe sahip olması, bu vaktin yönetici kesim tarafından değişik eğlenceler sunularak optimal şekilde kullanılmasını getirmiştir. Kitle boş zaman türleri (oyunlar, spor, gladyatör dövüşleri vs.) bu dönemde ortaya çıkmış ve işi tamamlayıcı olarak görülen bu boş zaman görüşü, modern zamanlardaki anlayışla da paralellik taşımaktadır²⁸.

Orta dönemde boş zaman, sadece bir dinlenme ve etkinlik zamanı değil, aynı zamanda üst sosyal tabaka arasındaki bir sosyal temsil alanıydı. Yunan düşüncesinin aksine boş zaman, işten boşalma ve hangi

etkinliğe katılacağını seçme özgürlüğünü ifade ediyordu. Geç orta çağda, boş zaman; gösteriş, lüks, haz ve israfa doğru dönüşmeye başladı. Boş zamanın kullanımı köleci çalışma düzeninin aksine bir soyluluk işareti oldu²⁸. Veblen'in "gösterişçi tüketim" anlayışıyla çakışan bu boş zaman anlayışı, yapay bir zenginlik, prestij ve güç kaynağı olarak modern zamanımıza kadar gelir.

2.1.3.2.Sanayileşme Dönemi ve Boş Zaman Algısı

Modern dönem, büyük ölçekli toplumsal dönüşümler sonrasında belirdi. Siyasal, iktisadi, kültürel, sanatsal hareketler modernlik için bir temel oluşturdu. Modernliğin belkide en etkin üretim süreci iş/çalışma yapılarında kendisini gösterdi. Çalışma yöntemleri ve iş etiğindeki dönüşüm modernliğin maddi yükselişi için bir sıçrama noktası oluşturdu. Bu durum, iktisadi, siyasi, toplumsal, ailesel, kentsel alan, kimlik, boş vakit vb. çok farklı alanlarda yeni oluşumlara yol açtı.

İş/çalışma alanındaki dönüşümler 18. yüzyılla büyük bir ivme kazandı. 1700'ler boyunca Püriten iş etiği, iş ve aile sorumluluğu Luther'in dinsel yorumu ekseninde yeniden yapılandı. Boş vakti "başboşluk" ve "israf" zamanı olarak gören püritenizm, aylaklığı, hedonizmi, harcamayı, başboşluğu günah olarak nitelendirdi. Çalışmaya, tasarrufa, çileciliğe, hazzı ertelemeye kutsiyet atfederek sermaye oluşumunu teşvik eden Protestan iş etiğinin, çalışma ilişkilerini belirlemesi, dolaylı olarak iş dışı alanı (özel/sosyal alanı) da püriten öğeler doğrultusunda reorganize etmiş oluyordu.

Endüstri devrimi, çalışma saatlerinde kayda değer bir artış getirdi. Ana hedef üretimi artırmak olduğundan, işçilerin sömürülmesi, güç ve

elverişsiz koşullara maruz kalmaları bu dönemde yaygınlık kazandı²⁸. Çalışma hayatı Püritenizmin yanısıra, Taylorist ilkeler doğrultusunda giderek kuralcı, eşgüdümlü, metodik ve baskıcı bir niteliğe kavuştu. 19. yüzyıl Batı Avrupa'sında yaşayan insanlar belki de tarihin en ağır ve güç çalışma koşullarına tanık oldular. Bu insanlar çalışmanın erdemine ve kutsiyetine koşullandırılmışlardı. Çalışmadan kazanç sağlayan, kâr elde eden çıkar grupları ve patronlar da kitlesel çalışmayı organize ederek endüstri toplumunu bir çalışma kampına dönüştürdüler.

Bu zamana dek en büyük erdem kabul edilen ve yalnızca zengin ve seçkinlere özgü olan tembellik, artık bir hastalık olarak kabul edilir oldu. Çalışmanın bu denli kutsanması ve yaşamın temel ereği haline getirilmesi esasında toplumun zihinsel yapısına nüfuz edebilen aktif ve manipülatif bir ideolojinin tüm toplum kesimlerine yayılmasının somut görünümüleri olarak kabul edilebilir. Kuşkusuz reformasyon sonrası protestan etiği, çalışmanın içselleştirilmesi ve temel bir yaşam ereği haline getirilmesinde önemli rol oynamıştır.

Çalışma saatlerinin artırılması, kadın, yaşlı ve çocukların çok güç koşullarda çalışmaya zorlanması ve artan sömürü, sonuçta, daha az çalışma saati ve daha çok ücret talep eden işçi hareketine yol açtı. Uzun mücadeleler ve sendikal hareketler sonucunda işçilerin durumunda görece iyileşmeler gözlemlendi. Çalışma saatleri azaltılmaya (ki o dönemlerde bir işgünü 16-17 saati buluyordu) çalışıldı, ücret dengesizlikleri ve ücret artışı yoluna gidildi. Bu gelişmeler, çalışmadan eksiltelen bir artık zamanın oluşmasına, kişinin kendince tasarruf edeceği zamanın oluşumuna yol açtı.

Tarihsel olarak boş zaman, net bir anlama kavuştu. İş ve iş-dışı diye ikili bir sosyal alan oluştu. Yunan'da, Roma'da, gösterişçi Ortaçağ'da ve püritenlerin döneminde bu anlam, boş vaktin net ayırımından uzaktı ve iş

ile içiçe geçmişlik söz konusuydu. Kapitalist gelişmeyle birlikte, boş vakit, işten çıkartılan bir zaman ve işin yeniden üretimi için gerekli zaman olarak bir açıklığa kavuştu. Dolayısıyla boş zaman, işe bağımlı ve iş'in ikamesi için gereksinilen bir alan olarak tasarımılanarak yine işin uzantısı bir alan olarak kaldı. Hemingway, boş zamanın, “artan metalaşma ve tüketimcilikle deforme olduğunu” belirtmektedir. Boş zamandaki özgürlüğün tarihsel anlamı tüketimcilikle kaybolmuştur. Boş zaman artık ne kişisel gelişme ve derin düşünümsellik zamanı ne de sosyal fayda/yararlanma zamanıdır²⁸⁻³⁰.

İşin yeni yapısı, öncelikli olarak daha fazla iletişim ve eşit paylaşımdan oluşan sosyal etkileşim unsurlarının yeniden yapılanmasını talep etmektedir. İş/çalışma ilişkileri, işçi ve işveren arasındaki alışveriş ilişkisini dönüştürdü. Amaç, sosyal etkileşimci yaklaşımla üretimi artırmak ve istikrarı sağlamaktı. Ekonomik ödüller (imkan/gelir) sosyal ödüllerle desteklenmeye çalışıldı. Ekonomik ödül, işçiye boş zamanı satın almaya ve sonuçta hazzı satın alma gücü verdi²⁸. Fakat işin azaltımından ortaya çıkmış olan bu yeni boş zaman, endüstrileşme tarafından tahrip edilmiş sosyal dayanışma duygusunu restore edemedi. Boş zaman, materyalist yaşam tarzıyla ilişkilendirildi ve bir sosyal kontrol aracı olarak görüldü. Boş zamanın tüketimi işe yansdı; boş zaman daha bireyselci hale geldi ve alışveriş ilişkilerini içerir oldu²⁸⁻³⁰.

Tüm bu gelişmeler, çalışmanın yeniden üretimi için boş zamana gereksinim duyan sınıflar ortaya çıkardı. Üretim süreçlerine bağlı olarak sınıfsal ayrımlar belirginleşti. Farklı sınıfsal süreçleri yaşayan çalışanların, serbest zamanlarda gösterdikleri yaşam deneyimleri çeşitlendi. Boş vaktin anlamı ve kullanım değeri başkalaştı ve bu durum boş vaktin sosyolojik bağlamına ilişkin farklı kuramsal yaklaşımların geliştirilmesine zemin hazırladı.

2.1.3.3.Modern Toplmlar ve Boş Zaman Algısı

Marxist kuram için boş zaman, toplumun temel bir sorunsalını oluşturmak yerine daha çok alt yapısal sorunların çözümü ile gerçeklik kazanacak bir boyutunu içerir. Çalışmaya yönelik sorunların aşılması dolaylı olarak bağımlı sınıfın lehine sonuçlanacaktır. Marx'a göre, "artı-emek yaratmak için gerekli emek-zamanı azaltmak değil, toplumun gerekli emeğini belirli bir asgari dereceye düşürmek söz konusudur artık. Bu azalmanın dolaylı sonucuysa, toplumun tüm üyelerinin, herkese tanınmış olan boş zaman ve olanaklar sayesinde, sanat, bilim vb. alanlardaki eğitimlerini geliştirebilmeleridir" ³¹.

Marx, boş vakti insan gelişiminin alanı olarak görür. Ona göre, "boş zamanı olmayan, tüm yaşamı uyku, yemek ve benzeri şeylerin getirdiği fiziksel kesintiler dışında kapitalist için çalışmakla geçen kişi, yük hayvanından bile aşağıdır. Kendi dışına yönelik zenginlik üreten bir makinedir yalnızca" ³¹. Marx'ın işin insancıllaştırılmasına ilişkin savları, daha çok yönetsel düzeyde, işçi-patron ilişkisi özelinde yoğunlaşıyor. Bundan dolayı, boş zaman hakkının işçilerin yaşamsal hakkı olması gerçeği çoğu kez yadsınmıştır. Bireysel özgürleşimin, kendilik gerçekleşiminin ve yerleşik/kurulu iktidarla boy ölçüşmenin bir yolu da boş zamanın bireyin kendi varoluşu üzerinde düşünmesini sağlayıcı bir yüklemle içeriklendirilmesine bağlıdır.

Marxist yaklaşımı restore edercesine konuya yaklaşan iki düşünür, Gorz ve Dumazedier ise, gerçekte, Marx'ın serbest zamanın toplumsal önemini kavrayan ilk düşünürlerden biri olduğunu ancak ilk dönem kapitalist toplumun içinde bulunduğu yaşamsal sorunların Marx'ı daha temel sorunların tartışmasına yönelttiğini öne sürmektedirler. Ancak Marx'ın çalışmadan geriye kalan zamanın "insani gelişmeye hizmet edeceği" öngörüsünün doğrulanmadığını ileri süren Dumazedier, boş

zamanın her zaman insani gelişmeye hizmet etmekten uzak olduğu, şu andaki toplumsal süreç içinde boş zamanın bazen insanın aşağılanmasına, bazı durumlarda da onun kültürel gelişimine hizmet ettiğini dile getirmektedir. Ona göre serbest zaman “toplumsal konformizme de, yaratıcılığa da, toplumsal katılıma da, kaçışa da hizmet edebilir”¹³.

Lafargue, “Tembellik Hakkı” (1883) adlı eserinde çalışma denilen çılgınlığa karşı insanoğlunun karşı koyması gerektiğini savunur. Çalışmanın tümüyle yadsınması yerine herkesin çalışmasını, buna karşın çalışma sürelerinin günde en fazla 3 saatle sınırlı tutulmasını önerir. Geriye kalan zaman ise, insanların yaratıcı etkinliklerde bulunmaları için serbest bırakılmalı, baskıcı ve müdahaleci etkilerden arındırılmalıdır. Burjuvazinin ancak çalışanın yaşamaya hakkı olduğu şeklindeki “çalışma hakkı” prensibine karşı koyan Lafargue, “Tembellik Hakkı” adı altında “boş zaman hakkı’nı savunur”³².

Lafargue’ya göre emekçiler günde 14-16 saat, çok güç koşullarda çalışmak suretiyle tüm insani, moral ve sanatsal yaratıcılıklarını yitirmekteler, bu durum emekçilerin varoluşsal bilinçlerinin aşınmasına ve yönetici seçkinlerin onlar üzerindeki denetim ve eşgüdüm erkinin kurumlaşmasına yol açmaktadır. Lafargue’nun temel amacı bireyin fiziksel ve zihinsel potansiyelini başkası için tüketmesi yerine kendine özgü yaratıcılıklarını sergileyebilecekleri faaliyetler içine girmek suretiyle bilinçleri üzerinde denetimi ortadan kaldırmak ve bireyin kendisini ikamesine olanak tanımaktır³².

Lafargue, makinanın insana özgürlüğünü bahşeden bir tanrı olduğunu, onu zor ve yıkıcı çalışma koşullarından uzaklaştırdığını, özgürlük ve boş zaman olanağı sunduğunu belirtmektedir. Lafargue’ya göre makinaların etkili kullanımı sonucu, çalışma süreleri en fazla 3 saatle

sınırlı tutulacak ve bu durumda “toplumsal hiyerarşi, bölüşüm ve organizasyonda radikal değişimler” meydana gelecektir³².

Lafargue, burjuvazinin emekçi kitleyi tümüyle çalışma kölesi olarak tutmak için kilise geleneğinden uzaklaştırdığını ileri sürer. Çünkü kilise emekçilere yılda 90 gün dinlenme hakkı tanıyordu. Burjuvazi, üretimi ve kazancı artırmak için tatilleri kaldırarak, dinlenceyi en aza indirdi. Burjuvazinin yükselmesi ile birlikte çalışma günleri ve saatleri kilisenin kutsalı önplanda tutan düzenlemelerine göre değil kâr ve kazancı ön planda tutan bir düzenlemeler ağına göre gerçekleşmeye başladı. Burjuvazinin yükselişi ve kapitalist ahlakın yaygınlaşması ile birlikte boş zaman sürekli yadsınan bir olgu haline geldi³³.

Lafargue'nun kapitalist çalışma etiğine ilişkin sorgulamaları kuşkusuz 19. yüzyıl Batı Avrupa'sında çalışmanın insan hayatının temel ereği sayılmasına ve ayakta kalmak için çok çalışmanın insanın yazgısı olarak görülmesi gerçeğine dayanmıştır. Batı Avrupa'da ilk kapitalist geleneğin oluşma sürecinde birey ve toplumsal kesimlerin kapasitelerini çok aşan zor şartlarda işe koşulması, Lafargue'nun bu çalışmaya karşı “boş zaman hakkını” bireyin temel gereksinimi olarak görmeye itmiştir. Lafargue, çalışmanın başlı başına amaç haline gelmesinin temelindeki rasyonalizmi emekçi kitlenin anlamadığını belirtir. Kapitalizm, fazla üretimi yok etmek için tüketici hazzı ihtiyaç duymakta ve bunu bireyler için değil kendi iktidarını sürekli kılmak için istemektedir³³.

Lafargue'ya göre, “işçilerin, kendilerini öldürürcesine çalışma ve yokluk içinde sürünerek yaşama gibi çılgınlığı karşısında, kapitalizmin büyük üretim sorunu üretici bulmak ve onların gücünü iki katına çıkarmak değil, tüketici bulmak, isteklerini kamçılar ve onlarda sahte gereksinimler yaratmaktır”³². Lafargue'nun boş zamana ilişkin görüşleri, özellikle 19.yüzyılda kapitalist etikin, çalışmayı kutsayan, yaşamın öznel

zevklerinden yararlanmayı dışlayan, eğlenceyi ve hazzı küçümseyen paradigmasını sarsacak bir dinamizme sahipti. Boş zamanın özerk bir alan olarak belirmesinde Lafargue'nun bir boş zaman manifestosu niteliğindeki "Tembellik Hakkı" adlı yapıtının önemli yeri vardır.

Lafargue'ya benzer bir bakışı da Gonçarov'da görmekteyiz. Gonçarov, "Oblomov" adlı eserinde çalışkanlık, üretkenlik ve verimlilik kavramlarının modern zamanlarda yüceltilmesine tepki göstererek; çalışmayı tiksindirici bir eylem, emeğin para karşılığında yapılmasını ise daha aşağı bir şey olarak görür. Buna karşılık, boş zamanı, yorgunluğu, yaşanan anın içsel hazlarını, öznel zevklerini ise yücelterek, bireyin çalışma kölesi olmasının bir yazgı olmadığını yaşanan anı maksimize haz zamanı olarak tüketmesinin önemine vurgu yapar³⁴.

Boş zamana ilk kez sistematik şekilde yaklaşan Veblen, "Aylak Sınıfın Kuramı" adlı eserinde boş zamanı varlıklı sınıfın kendini sunum alanı, boş zaman etkinliklerini de bir tüketim metaı olarak görür. Soruna, "gösterişçi tüketim" olgusu açısından yaklaşan Veblen, modern toplumda her şey gibi boş zaman eylemlerine katılımın da nesneleştiği, alınır satılır hale geldiğini ve tüketim toplumunun ilkelerince belirlendiğini ifade eder. Veblen'e göre egemen/aylak sınıfın malları emek verilerek elde edilmemiştir; "şiddet ve hile" ile kazanılmıştır. "aylak/eğlence Sınıfı" "leş" yiyicidir. Zaten "gösteriş için tüketim" zenginlerin boş yaşam tarzının belirticisidir³⁵.

Veblen'e göre, varlıklı/aylak sınıfın alışkanlıkları, toplumun geri kalanları için emredici yasalara dönüşmektedir. Aylak sınıf, sahip olduğu ahlaki standartlarla toplumsal gelişmeyi geciktirici etki yapar. Aylak sınıf, hükmedici, buyurgan ve o ölçüde de kendi dışındaki yaşantıyı dışlayıcı özellik taşır. Veblen, aylak sınıfı tanımlamada "tutuculuk" kavramını kullanır³⁵. Ona göre, aylak sınıf, muhafazakar bir sınıftır. Ancak, bu

tutuculuk öylesine belirgin özelliktir ki, bu bir saygınlık belirtisi olarak kabul görmektedir. Tutuculuk bir üst sınıf özelliği olarak otorite, saygınlık, şık olma ve yenilikçilik olarak görülürken; vulgar ve kaba beğeni düzeyinde olma bir alt sınıf özelliği olarak anlaşılmaktadır.

Veblen'e göre, üst sınıf sahip olduğu yaşantıyı ve alışkanlıkları diğer sınıfların kıskanmacı tepkimeler göstermesine yol açacak şekilde kullanır. Aylak sınıf, varlık ve zenginliğini gösterişçi tüketim yoluyla sergilemekten yana hareket eder³⁶. Veblen, kapitalizmin hedonist ve irrasyonel özelliği üzerinde durur. Ona göre, kapitalizm, insanı haz nesnesi olarak gören bir anlayışa sahiptir. Buna göre insan, zevki tüketim yoluyla maksimize etme, zahmeti ise çalışmayı en aza indirmek suretiyle minimize etmek ister. Oysa Veblen'e göre, bilimi, kültürü, teknolojiyi, ortaya çıkaran, insanı doğanın basit bir parçası olmaktan kurtaran, doğayı değiştiren bir varlık yapan, insanın "iş yapma içgüdü"dür³⁵.

Kapitalizm, bireyi tüketmeye koşarak, onun diğer insani/sosyal boyutunu yadsıyor. Boş vakti de, benliğin sunumlanma, gösterişçi tüketimde bulunma ve alt sınıftan insanların tüketimci atraksiyonlar göstererek sınıf atlama isteklerine karşılık buldukları bir alan olarak kurgulama çabasıdır. Veblen, gelişmiş endüstriyel toplumlarda, lüksün, ihtiyaç dışı tüketimin bireyin kendisini gösterişçi/kıskandırıcı tatmin isteğinin bir sunumlanma yolu olarak öne çıktığını belirtir. Bunun için de, tüketmek, normal bir tavır olmaktan çıkarak, çalgınca yapılan, bireyin yeni imgeler, statüler, prestij göstergeleri edindiği, bunu başkalarını kıskandırma içgüdüyle yaptığı bir eyleme dönüşmüş olmaktadır.

Gösterişçi kültür, zengin olmayı ve mülkiyeti, varlık sürdürme aracı olmaktan çıkartarak hayatın temel gayesi haline getirmiştir. Daha çok tüketmenin, üst toplumsal konum işareti olarak görülmesi, konum yükseltme arayışındaki bağımlı kesimin gösterişçi tüketim sembolleri

kullanmasına, sahiplik durumunu kısıktandırıcı boyutlarda sergilemesine yol açmaktadır. Meta ve tüketimci performans, başkalarından üstün olma aracı olarak işlev görür. Tüketimci konum, egemen kesimlere ait bir iyelik olmaktadır.

Veblen'e göre, modern toplumda belli beğeni tarzları ve moda, varlıklı, serbest zamanlı bir sınıf tarafından, alt sınıfları gittikçe kenara itmek için dayatılır. Üretim ve çalışma gibi faaliyetlerden bağımsız olan bu sınıf, kendisini gösterişçi bir tüketime yönelerek kurmaya çalışır. Boş zaman bu kesim için zamanın üretici olmayan bir şekilde tüketilmesi demektir. Bu sınıf, iktisadi gücünü, kısıktandırmacı bir tutumla, israf temelli harcayarak ikame etmeye çalışır. Bu şekilde bağımlı sınıfların şimşegini üzerine çekmekle birlikte, kendi varoluşunu bu yolla pekiştirmiş olur³⁵.

Veblen'in en önemli yapıtının adı da son derece ilginçtir: The Theory of Leisure Class (Aylak Sınıfın Kuramı). Leisure Class aynı zamanda aristokrasi anlamına gelmektedir. Kapitalizmin düşünsel ve iktisadi açıdan kuramsal temellerini atan bu eserinde Veblen, değişik toplumsal kesimlerin statü ve saygınlıklarını boş zaman faaliyetleri, israf ve gösterişçi/kısıktandırıcı tüketim yoluyla kanıtlama çabası içinde yer aldıklarına vurgu yapmaktadır³⁵.

Russel, "Aylaklığa Övgü" (In Praise of Idleness) adlı eserinde soruna etik ve moral değerler açısından yaklaşır. Çalışmanın insan üzerindeki tahakkümcü tavrına bir tür karşı koyuşu içeren bu çalışma, emek yoğun kapitalist çalışma düzenine tepki olarak aylaklığın hiç de olumsuzlayıcı bir değer içermediği aksine, hayattan ve insanal olandan yana bir tavır olduğunu vurgular. Bu bağlamda, Russel çalışma sürelerinin azaltılmasını, çalışmanın, kişinin yazgısı ve yaşamının tümüyle belirleyicisi olmaktan çıkması gerektiğini ve boş zaman alanlarının artırılmasının bir

insanlık hakkı olduğunu savunur. Russel'e göre boş zamanların artması, kültürel gelişmelere kaynaklık edecektir³⁷.

Russel'da, lafargue'ya benzer şekilde makinelerin etkinliğinden yararlanmak suretiyle çalışma saatlerinin azaltılmasını ve dört saatle sınırlı hale getirilmesini önerir. Ona göre daha iyi iktisadi örgütlenme daha fazla boş vakte yol açacaktır. Bu ise sonuçta insanal gelişmeye hizmet edecek, makul ölçüde maddi rahatlık sağlayacaktır. Boş vakit bolluğunun, (zihinsel/entelektüel ilgileri olanların dışında) taşıdığı sorunsallığın aşılması ve insanlara mutluluk getirmesi, toplumun eğitimsel performansının yükseltilmesi ve bu vaktin değerlendirilmesine ilişkin bir bilinçliliğin oluşması ile çözüleceğini belirtir³⁷.

Russel'a göre, zorunlu çalışma, ancak boş zamanı zevkli kılacak ölçüde olmalıdır. Bitkinlik, yorgunluk meydana getirecek ölçüde olmamalıdır. Bu durumda insanlar çalışma yorgunu olmayacaklarından boş vakitlerinde edilgin ve yavan eğlencelerle yetinmeyeceklerdir. Boş vakit, istemli kamu yararı faaliyetlerine katılma şeklinde değerlendirilecek, bu da zorunluluk ve bağlayıcılık dışı özgürlükçü eğilimleri besleyecektir. Kadın ve erkekler daha mutlu yaşama imkanına sahip olacaklar, sevgi, özveri, hoşgörü vb. erdemler sosyal hayata egemen olacaktır.

Çalışmanın, makinavari çalışmanın bireyden götürdüklerini ikame etme adına, boş zaman, insanal gelişime kapı aralayıcı bir aylaklık içinde geçirilmelidir³⁷. Dolayısıyla aylak olmak, insansal, doğal ve sosyal varoluş ve erdemli bir hayat için kaçınılmaz bir gereklilik olmaktadır. Püritenlerin aforoz ettiği aylaklık, kendi içinde bir gizil işlevselliği içerdiği, bireysel kendiliğin ve toplumsal duyarlılık için düşünsel imkanlarla yüklü olduğu anlaşıyor.

Russel, kutsanan çalışmakolikliğin yıkıcılığı ve insani olanın tahribine yönelik sonuçlarının azaltılması için etkin bir iktisadi örgütlülükle çalışma sürelerinin azaltılabileceğini ve bunun birey açısından varoluşsal imkanların tesisine zemin hazırlayacağı kanısındadır. Bu yaklaşımıyla Russel, sorunu moral değerler bağlamında ele almakla birlikte dipte yatan temel espri yine de kapitalizmin mantığı olmaktadır. Etkin iktisadi örgütlülük, kapitalizmin temel parametresidir. Etkin bir iktisadiyat için, aylaklığın işe yarayabileceği ön kabülü, Russel için üstü örtülü de olsa gerçekte örgütlü kapitalizmin varoluşsal hükümlerine hizmet edecektir³⁷.

Fromm'a göre, çalışma insanı doğanın tutsaklığından kurtararak bağımsızlaştırdı. Modern üretim tarzına geçilmesiyle çalışma örgütlü, disiplinli, metodik ve rasyonel hale geldi. İş'in anlamı ve işlevi değişti. "İş, kendi başına doyurucu ve zevkli bir etkinlik olmak yerine, bir göreve ve bir saplantıya dönüştü. Çalışarak zenginleşme olanağı arttıkça, iş de zenginlik ve başarıya giden yolun tek aracı olup çıktı. İş, Max Weber'in sözleriyle, "içedönük bir çilecilik" dizgesinin başlıca etkeni, insanın yalnızlık ve kopmuşluk duygusunun yanıtı oldu"³⁸.

Refah düzeyinin artması ve gelirin toplum katmanlarına yayılmasıyla birlikte püriten çalışma anlayışı yerini, esnek çalışma sürecine ve dolayısıyla boş vaktin artırılmasına bıraktı. Boş vaktin artışı teknolojik gelişme ve üretim artışıyla atbaşı bir gelişim gösterdi. Teknolojik gelişmeyle üretim hem seri hem de kütleli bir karakter kazandı. Emek, zaman ve insan gücü daha az kullanılmak suretiyle daha fazla üretim yapmak mümkün hale geldi³⁸. Üretimde makinelerin etkin kullanılması ise aktif insan gücüne olan ihtiyacı azaltarak bireyin daha çok sevk ve idareyi sağlayıcı fonksiyonunu ön plana çıkardı. Bu durum çalışma süresinin kısaltılmasını da beraberinde getirdi.

Üretim sürecinin giderek mekanik hale gelmesi ve makinelerin etkin kullanımı insana olan ihtiyacı azaltırken, boş vaktin artışı da getirdi. İş ortamında yoğun bir yabancılaşmayla malül örgüt insanı için bu durum, işlik dışı alana da yayılma istidadı gösterir. Fromm' a göre, birey, üretim ve örgütlenme sürecinde edilgin olduğundan, boş vakit, eğlenme ve tüketim sürecinde de edilgindir. Çalışma sürecinde katılım ve sorumluluktan uzaklaşması, hayatın diğer alanlarında da pasifizme yatkınlığı içselleştirmesine ve bağımlı kişilik ortaya koymasına yol açmaktadır. Bugün daha fazla boş vakte sahip olmakla birlikte, çoğu kişi, yabancılaşmış bürokratizmin sürüklediği edilginliği boş vakit/dinlenme zamanlarında da gösteriyorlar. Boş vakit çoğu kez, gösteri izleme ve meta tüketimi şeklinde geçiriliyor³⁹.

Fromm, "Sağlıklı Toplum" adlı eserinde konformist/uyumcu kişiliğin nasıl oluşturulduğunu açıklamaya çalışırken, toplumsal yaşamlarında bireylerin kendilerine dayatılan edimleri yerine getirirken sanki kendi istençleri ile davranışta bulundukları sanısına kapıldıklarını belirtir. Birey temelde doğal eğilimleri yönünde tercihte bulunduğu ve aktivite seçtiğini sanmaktadır. Oysa, birey bilinci modern toplumun etkin manipülatif aygıtları tarafından yönlendirilmektedir. Püriten etikçe biçimlenmiş olan kapitalist çalışma ve yaşama düzeninde insanların çok çalışması, aktif, itaatkar, dakik ve sorumlu bireyler olması gereği bir iç dürtü olarak sürekli bireyi manipüle etmektedir³⁸.

Modern bireyler kapitalist hegemonik değerlerin baskıcı dayatmaları karşısında adeta tercihlerinin doğal mı yapay mı olduğunu anlayamamakta, zaman içerisinde içselleştirdiği değer ve anlayışlara uygun hareket eden bilinci yönlendirilmiş birey haline gelmektedir³⁸. Çalışma süreci (taylorist/fordist) doğası gereği, yabancılaşmayı üreten işleyiş dizgesine sahiptir. Bireyin örgütsel koşullara adaptasyonu ve örgüt kültürünü içselleştirmesi, insani ve sosyal boyutunu yadsıması anlamı

taşımaktadır. Zira, makine sistemi, emeğin çalışma koşullarına tam uyumunu şart koşar. Bu ise, çalışmanın ya da fordist çalışmanın yabancılaşmaya davetiye çıkarıcı bir yanını oluşturmaktadır.

Modern çalışma, iş alanını olduğu kadar iş dışı alanı da mekanik, duygudan arınık, rasyonel bir kullanıma açmaktadır. Birey, örgütsel çalışma sürecindeki tek biçimli duruşunu çoğu kez iş dışı alana taşıyarak, boş vakti de yabancılaşmış bir psikopatoloji içinde, bazen de örgütsel kodlanmışlığa tepki olarak, iş dışını aykırı, muhalif, savruk, sorumsuz, lakayt bir şekilde geçirmektedir. Bir başka deyişle, “gündüz disiplinli” “gece haz düşkünü” olabilmektedir. Bu durumda, birey ikili bir psikopatoloji içinde, zihinsel bütünlüğünü kaybetme tehditi altında extrem tavırlar sergilemektedir.

Sonuç olarak şunu ifade etmek gerekir ki, birey çalışma ortamında tek, yabancı, güvensiz, itaatkar, rıza gösterici, teslimiyetçi olduğu gibi, çalışma dışında da benzer tavırlar sergileyip egemen manipülasyona ayarlı uysal/tekbiçimli/itaatkar/edilgen bir katılımcı, konformist bir tüketimcidir artık. Gerçekte birey tasarrufunda olması gereken boş vakit, bu alandaki ticari, endüstriyel, bürokratik, medyatik iktidarın yönlendirmelerine açık, onlara bağımlı hale gelmiştir. Çünkü söz konusu iktidar yapıları, seçenek üretmek dışında, talep, arzu, haz da üretmektedir. Bilinç yönlendirilmek suretiyle bireyin egemen dizgeyle konformist bir bağımlılık ilişkisi kurması mümkün hale gelmektedir. Dolayısıyla boş zamanlarda birey egemenliği devre dışı tutularak, yabancılaşmış bilincin eklektik faaliyetlere katılması, planlı/tasarlanmış etkinlikleri tüketmesi söz konusu olmaktadır.

Riesman, “The Lonely Crowd” adlı eserinde, toplumsal sistemin giderek yapay, sahte ilişkilere dayandığını ve bireyin kalabalık içinde yalnızlığını anlatır. Sosyal ilişkiler ve anlam örgüleri, gerçek değerlerini

yitirmektedirler. Yalnızlık, yabancılaşma, iğreti ilişkiler genel sistemin varlığını tehdit etmektedir. Herşeyin alınır satılır hale geldiği ve piyasa değerinin olduğu bu toplumda, sosyallik üniteleri ve boş vakit geçirme biçimleri de bu yapaylığın tüm uzantılarını taşımaktadır. İlişkiler, “başkalarınca yönlendirilmiş” bir değer taşımaktadır. Birey dışı manipülatif aygıtlar, boş vaktin kullanım değerini de dönüştürmektedir⁴⁰.

Riesman’a göre, modern toplum “başkalarınca yönlendirilmiş” (other directed) bir toplumdur. Bu toplumda birey, akran grupları, yakın çevre ve kurulu iktidar aygıtları tarafından manipüle edilen “başkalarınca yönlendirilmiş birey” dir⁴¹. Riesman, başkalarının onamaları ve yol göstericiliğine gereksinme duyan bu bireyin, kendisini bir tür “dostluk pazarında” sunumlama, ötekilerin onamalarını alarak piyasa değerini artırmak üzere kendini bir alışverişin öznesi olarak konumladığını belirtir. Riesman, “dostluk pazarı”nın çok geniş ilişki ve etkileşim ağlarına sahip olduğunu, bu pazarın para kazanmak, tatillere çıkmak, kendini ifade etmek, statü kazanmak vb. değişik dost arama yöntemlerini içerdiğinden söz eder⁴².

Riesman, eğlenceye katılımın günümüzde bir zorunluluk haline geldiğini ancak, bunun kendiliğinden oluşmadığını, “ötekilerin dışında kalmamak için yapılan, serbest zamanını nasıl geçireceği de dahil olmak üzere hiçbir şeyi gurubundan saklamadan yapan bireyin mahremiyetini elinden alan bir durum olduğunu belirtiyor”⁴². Günümüzde insanlar Riesman’ın da temas ettiği gibi, boş vakitlerinde giderek benzer etkinlikler içinde yer alıyorlar. Sanki bu toplumda, kitle yönelimi içinde olmak, toplumdan ayrı düşmemek, “herkes olmak” bir iç dürtü olarak içselleştirilmiş gibidir.

Gerek endüstriyel kapitalizm, gerek hegemonik ideoloji ya da toplumsal kültür, bireyin “ortalama”, “standart”, “üniform” ya da “kopya hayatlar” yaşaması için soyut bir basınç üretmektedir. Çoğu insan, boş

vakitlerinde aynı şeyleri yapmak, benzer mekanlarda bulunmak, herkesin okuduğu (bestseller) kitapları okumak, herkesin seyrettiği filmleri görmek, kitlesel yönelim içeren markaları, göstergeleri, imajları tüketmek peşindedir. Bu durum, modern toplumu benzeşik bir topluluğa, ortak reflekslere ve heyecanlara mahkum etmektedir. Bu toplum için, her şey metalaşmış, alınır satılır hale gelmiştir.

Sosyal ilişkiler araçsal ilişkiye dönüşmüştür. İnsanlar, yakınlık kurdukları kişileri kendilerini bir yerlere çıkartacak, hedefe götürecek birer araç olarak görmektedirler. Bu toplumda bireysel davranışlar, doğal, içtenlikli güdülerden kaynaklanmamaktadır. Bireysel davranışı, bir başkasının onamaları, değer ölçüleri ya da kitlesel meşruiyet standartları belirlemektedir. Ancak, “herkes olmak”, “kalabalıktan bir parça olmak”, bireyin yaşadığı iç burkulmaları, güvensizliği, yalnızlığı ortadan kaldırmamaktadır. Kalabalık içinde, birey güçsüz, güvensiz, içini dökerek dosttan yoksunluk içindedir. Bu durum, Goffman’ın “uygar ilgisizlik” kavramıyla da örtüşmektedir. Temel problem “güven yitimi”dir. Yığınla insan arasında “öteki” olmak, “yalnız” olmak modern toplum için tanımlayıcı bir özellik olsa gerek. Bu paradoks, modern sosyalliklerin, sahte ilişkilerle yüklü olduğu ve araçsal bir değer taşıdıklarını gösterir. Dolayısıyla, iş’te olduğu kadar iş dışı; boş vakit ve eğlence alanları da bu sahte sosyalliğin çekim alanı içindedir.

2.1.3.4.Tüketim Kültürü ve Boş Zaman Algısı

Baudrillard’a göre modern toplum bir tüketim toplumdur. Bu toplumda her şey metalaşmıştır ve meta değeriyle dolaşımdadır. Boş vakit de, kapitalist pazar açısından bir meta değerine sahiptir. Ona göre, boş vakit birey için bir statü/kimlik üretimi anı olduğundan işlevseldir. Boş vaktin tüketilmesi bir tür “potlach”tır. Boş vakit, potlach’ta bir

“anlamlandırma” ve “gösterge” değiş tokuş malzemesidir. Boş vaktin meşruiyeti, değer üretiminin mantığında gizlidir⁴³.

Baudrillard, kapitalist etiğın her yerde geçerli olduğunu ileri sürer. Çalışma alanında olduğu kadar, boş vakit ve tatillerde de aynı “zorlama ahlakı” geçerlidir. Çalışmadan elde edilen tatmin bir bakıma boş vakit etkinlikleri ve tüketimden elde edilen “tatmin praksi” ile aynıdır. Örneğın, bronzlaşma saplantısı, “turistlere İtalya’yı İspanya’yı ve müzeleri ziyaret ettiren bu şaşkın devindirici güç, güneş altındaki bu zorunlu jimnastik ve çıplaklık ve özellikle de eksiksiz yaşamaya özgü bu gülüş ve bu neşe hepsi birlikte aslında ödev, fedakarlık, çilekeşlik ilkesine adanmanın belirtisidir”⁴³.

Bugün ortalama bireyin istediğı tek şey, boş vakit ve tatiller aracılığıyla “kendini gerçekleştirme özgürlüğüne” kavuşmaktır. Boş vaktin fazlalığını, birey gösterişçi sermaye/tüketim ve zenginlik olarak sergilemekle kanıtlamak ister. Boş zaman etkinlikleri ve tüketimcilikteki temel espri ekonomik olarak hayatta kalmak değil, toplumsal temsil ve varoluşu ikame etmektir. Boş zaman özgürlüğünün son çözümlemede, bireyin tüketici olarak özgürleşmesi yani seçme ve tercih yapma konusunda serbest olmasıdır. Bu ise sonuçta tüketim sisteminin kurumlaşmasına yaramaktadır. Zaman kavramı da bu süreçte sadece iktisadi değiş tokuş çevriminde bir meta değil, aynı zamanda “gösterge” ve “boş vakit etkinliklerinde” de değişim değerine sahip bir öge durumundadır⁴³.

Günümüz toplumunda “tüketim”, her kesimden insan için artık gereksinimlerin karşılanması olmaktan çıkarak adeta çalışmanın bir işlevi haline gelmiştir. Boş vaktin önemli bir kısmını dolduran tüketimci aktiviteler, kitlelerin birincil görevleri olarak içselleştirilmiş ve bu eylemler birer toplumsal kimlik ögesi ve statüsel temsil alanı olarak

kurumsallaşmıştır. Bu nedenle nasıl bir püriten, kendi varlığını Tanrı'nın rıza'sı temelinde geliştirecek bir işletme olarak algılayıp çalıştıysa, günümüzdeki tüketici de “zevk almak zorundaymış gibi, bir zevk ve doyum işletmesi gibi algılar kendini”. Bu süreçte tüketimci birey, kendisini keyifli, baştan çıkarıcı/çıkarılan, öven/övülen, hareketli, mutlu olmak zorundaymış gibi konumlar.

Bireysel/toplumsal varlığı, alışveriş yapmakla, alışveriş mekanlarında gezinmekle, bu yönde ilişkilerini artırmakla ve yoğun gösterge, marka, imge ve nesneleri kullanmakla ve tüm zevk algılarına ulaşmakla ikame etmeye çalışır. Modern birey için bu zevk baskısından kaçmak mümkün değildir. Tüketimcilikteki edilgenlik mutsuzluğa davetiye çıkarır. Bu yüzden daha fazla tüketmek ve bu yolla mutluluk üretmek bireye adeta bir yurttaşlık ödevi olarak zorla benimsetilmektedir⁴⁴.

Baudrillard'ın tüketim toplumu olarak gördüğü dünya bir bakıma “büyük bir mağazayı” andırmaktadır. Herşey ama herşeyin bir fiyatı vardır. Eşyalar, ilişkiler, birliktelikler, hepsi kullanım değerleri ile dolaşımdadır. Bauman bu toplum'un “çalışma etiğinden tüketim estetiğine” geçtiğini belirtir. Bu toplumda çalışmanın üretimi kadar tüketimci eğilimler de üretilmektedir. Tüketim, toplumsal kimlik parametrelerinde köklü dönüşümlere kapı açmaktadır⁴⁵.

İnsanlar, daha fazla tüketmek, boş vaktin alanını genişletmek için çalışmaktadırlar. Çalışma saatlerinin azalması bu bağlamda bir açıklığa sahip değildir. Zira, kimi araştırmacılar, insanların daha fazla tüketmek için daha çok çalışmak durumunda kaldıklarını belirtmektedirler. Bir başka deyişle, boş vaktin iktisadi değeri, bu alanın tüketimci atraksiyonlar için geçirilecek bir alana indirgenmesinden anlaşılmaktadır⁴⁶.

Sonuç olarak, günümüz toplumu bir tüketim/tüketimci toplumdur. Tüketim bu toplumda en temel erektir. Tüketmekle bireyler aslında göstergeleri, sembolleri, sınıfsal/statüsel konumları tüketiyorlar. Bu toplumda tüketim reel anlamını yitirmiştir. Bireylerin ya da toplumsal kesimlerin kendini ifade etme, sunma, gerçekleştirme, yeniden kurma beklentilerine karşılık olmak üzere metaların değişim değerinin tüketilmesi söz konusudur.

Boş vakitler, tüketimci atraksiyonlar için geçirilen zamandır ve bu toplumda, boş vakit bireyselliğe açıklık gösteren bir alan değil, tüketmeye koşullandırılmış aygıtların gölgesinde geçirilen bir meta fetişizmi ayininin gerçekleşme alanı/zamanıdır. Boş vakit, hazzı, zevki, tüketimci hedonizmi abartılı yaşama anıdır. Baudrillard'ın ifadesiyle boş vakit “fun system” şeklinde kurgulanarak, “zevkin baskısı” altında geçirilen bir haz zamanı olarak kullanıma açılmıştır.

Yeni Zamanlar (New Times) tezi, dünyayı, toplumu ve insanı bir yeniden algılama ve yorumlama çabası olarak, dünyanın sadece teknik/nicel bir çizgide değişmediğini, nitel olarak da bir dönüşüm içinde olduğu savından hareket eder. Yeni Zamanlar tezi, kapitalist toplumların giderek bölünmüşlük, farklılaşma ve parçalılıkla nitelenir hale geldiğini, dahası modern kitle toplumunun homojenleşme, standartlaşma ve ölçek ekonomileriyle tanımlanır olduklarını ileri sürer. Bu durum gerçekte fordizmden post-fordizme geçiş sürecinde olduğumuz anlamına gelir. Bir başka deyişle eski seri üretime dayalı bant-sisteminin yerini esnek uzmanlaşmanın almasıdır.

Bu yeni dünyadaki radikal kopuş/altüst oluşlar bu temel değişimden kaynaklanır. Bu değişim ekonomik bir daireyle sınırlı olmayıp bütün bir sosyal ve kültürel dünyayı biçimleyip yeniden dönüştürmektedir⁴⁷. Yeni Zamanlar söylemi, çalışmanın önceliğini yadsınamakla birlikte, Post-

Fordist süreçte esnek hale getirilmesi ve çalışmanın insancıllaştırılmasını öne çıkarır.

Boş vaktin, fordist ratioya ilişkin kullanımını dışlar, özgürlükçü ve farklı seçeneklere dayalı boş vakit deneyimlerini tasarımlar. Yeni Zamanlar söylemi, bu bağlamda ev yaşamına ilişkin öğeleri önemsemekte, sınıf ve parti dışında kalan kimlik ve katılımları öne çıkartmaktadır. Bir başka deyişle, ev içinde, komşu, yakın çevre, alışveriş merkezlerindeki ilişkiler, sevecen ebeveyn, sorumlu yurttaş ve çevreci rolleri de kimlik ögesi olarak önemser. Yine farklı toplumsal hareketler de, evi, kişisel ve yerel çevrenin politizasyonuna hizmet edecek şekilde kurgulamaktadırlar.

Mort ve Gorz, tüketiciliğin aldatıcılığı ve popüler zevklerin çekiciliğini öne çıkartarak, evin işlevine vurgu yaparlar⁴⁸. Yeni Zaman kuramcısı olarak Mort, İngiltere’de, daha kısa çalışma süreleri ve yüksek hayat standardı sağlandığı taktirde, yaşam stilleri ve buna dayalı kimliklerde radikal dönüşümler yaşanacağını belirtir. Politik implikasyonların anahtar statü, kimlik ve yer imgesi oluşturmada belirleyici olmaktan uzak olacağını belirten Mort, insanların vakitlerinin çoğunu “ev”lerinde geçirecekleri ve “ev’e dönüşün” yeni kimlik politikaları geliştirilmesine olanak tanıyacağını vurgular.

İnsanlar kimliklerini çalışma/üretim sürecinde değil daha çok tüketme ya da satın alma eylemleri yoluyla oluşturacaklardır. Mort, ev yaşamının insanları apolitik bireyciliğe sürüklemeyeceğini, aksine, ekotüketici politikalar ve televizyon yoluyla yeni ilişki biçimlerinin devreye gireceğini ve yeni kimliklerin evin içinde de oluşabileceğini vurgulamaktadır⁴⁸. Mort’un ev temelli boş zaman alanı, bir bakıma bireyselleştirilmiş boş zamana denk düşmektedir. Evde geçirilen boş zaman, bireyselleştirilmiş, büyük ölçüde iş disiplininin uzakta geçen bir zamandır. Mort, evin yeniden keşfini, insansal olanla kucaklaşma,

doğallığa dönüş ya da bireysel gelişimin/ruhsal dinginliğin adresi olarak görür. Bundan dolayı Mort, endüstriyel örgütlülüğten ve beraberinde getirdiği patolojiden kaçma adına eve dönüşü önerir⁴⁸.

Yeni Zaman kuramcısı olarak Gorz, yeni/esnek çalışma koşullarının ya da Post-Fordist üretim sürecinin insana daha fazla boş zaman bırakacağını ileri sürer. Bunun sol politika için avantaj teşkil edeceği üzerinde durur. Gorz, çoğu işin ödüllendirici olmadığını, yaratıcılığa dayanmadığını, rutin olduğunu ve dolayısıyla yabancılaşmaya açık olduğunu belirtir ve bu yüzden çalışma-karşıtı bir söyleme yatkınlık gösterir. Eve dönüşü öneren Gorz, ev ve boş zamanın çalışmanın ve parti politikalarının yerine geçebileceğini ve politik tartışmalar için yeni alanlar oluşturacağını belirtir⁴⁸.

Gorz, fordist sistemin, bireye görünürde ev yani özel alan tanıdığı, ancak bunun bir yanılsama olduğunu belirtir. Fordist çalışma sürecinin yorgunluk/bitkinlik/bunaltı ve neşe kaybı üreterek bireyi zaten gündelik hayatta mutlu olmaktan uzaklaştırdığı, ona tanıdığı görece boş vakit ya da özel/ev hayatı, işteki baskı ve zorlamanın sağaltımıyla geçirildiği, extra haz-doyum zamanı olarak kullanılamadığını belirtir. Gorz, kapitalist sistem siyasal iktidarını, çalışanlara “mülksüzleştirilmelerine ve işlerinde kendilerine uygulanan zorlamalara karşı” tazminat olarak, iş yaşamı dışında “görünürde artan bir kişisel egemenlik alanı” tanıyarak⁴⁹ korumaya çalıştığını belirtir.

Evin geri dönüşü, Kumar'ın da belirttiği gibi, gerçekte kimi endüstriyel ve tekno/radikal dönüşümlerin bir sonucudur. Özellikle enformasyona dayalı toplum yapılanması, eve dayalı iş ve boş zaman kullanım politikalarını yaygınlaştırmaktadır. Bu durum, gerçekte, “sanayi öncesi ev halkını dağıtan ve insanları iş ve hazzı evin dışında aramaya iten yüzyıllar sürmüş sanayileşmeden sonra, bir anlamda eve geri

dönüşün itici ideolojik gücünü sağlar. (...) Enformasyon teknolojisi, paylaşılan iş ve boş zaman faaliyetleri etrafında aile yeniden bütünleştirilebilir ve güçlenebilir. Toffler, evin bir kez daha ‘toplumun merkezi’ olabileceğini söyler. Ev, Üçüncü Dalganın doğurduğu tüm değişimlerin odak noktası haline gelir”⁵⁰.

Zygmunt Bauman’ın da belirttiği gibi, eski vatandaşlık politikaları artık ölmüştür. İnsanlar boş zamanlarını, “politikanın yüklerinden kurtulmuş olarak” evde geçireceklerdir. Toplumsal kimlikler büyük ölçüde, satın alma ve tüketme eylemleri yoluyla edinilmektedir⁴⁸. Ev, çalışmanın, toplumsal kimlik ve boş vaktin geçirilme sorunsalının odağını teşkil etmektedir. Evin dönüşü, modernitenin ev dışı mekanlara savurduğu kitlelerin, onlara çalışma sürecinde attığı kimlik politikalarının bir bakıma reddi, ya da bunun geçerliliğinin tartışılır hale gelmesinin yolunu açmaktadır.

Sonuç olarak, yeni zamanlar söylemi, evin önemsenmesine, merkezi statü ve kimlik oluşumuna ilişkin implikasyonların evde de üretileceğine ilişkin savlarla, kurulu toplumsal tasarımlardan ayrı, yeni bir boş vakit anlayışı öngörmektedir. Boş vakit, postfordist çalışma ortamında, salt yorgunluğun sağaltımı için geçirilmeyecek, aynı zamanda kişisel gelişim ve derin düşünümsellik için de bir avantaj sağlayacaktır.

2.1.3.5.Kültürün Endüstrileşmesi ve Boş Zaman Algısı

Adorno ve Horkheimer’a göre, işlik’teki çalışma (work) nın mantığı ile işlik dışındaki sosyal yaşamın mantığı arasındaki ayrımlar giderek kayboluyor. Bu olgu, bir bakıma, bireyin, özel, sosyal ya da tüm serbest saatlerinin işlikteki çalışmanın mantığı tarafından istila edilmesi anlamına gelir. “İşlikteki çalışmanın ethics’i ile, işlikteki çalışmanın dışındaki leisure’in birbiriyle değiştirilebilir (aynı) değerler içine sokulması ise,

çağdaş toplumlarda, herşeyden çok “kültür endüstrisi” aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Teknolojinin rasyoneli kültür endüstrisinin teknolojisini de çalışmanın (work) mantığı ile, toplumsal sistemin mantığı arasındaki önemli sayılabilecek her ayrımın feda edilmesiyle sağlanan standartlaştırma ve mass production’dan ibaret bir işleyiş biçimine indirgemıştır”⁵¹.

Günümüzde, teknolojik rasyonalite iş ile iş’dışı alan arasındaki ayrımı ortadan kaldırıyor. İş dışı yaşam, iş’in rasyoneline yenik düşüyor ve iş’in mantığına göre yapılanıyor. Bu ortamda, üretim kadar tüketim de kitleselleşmiş ve metalaşmıştır. Birey olmak, sistemin onamalarını aşma gücünden yoksunluk yüzünden mümkün olamamaktadır. Kültür endüstrisi de, ürettiği ürünlerle iş ile iş dışı alanın birbiriyle benzeşmesine, eşitleşmesine yol açmaktadır⁵¹. Çünkü, eğlence ya da boş vakit geçirme etkinlikleri de kitlesel olarak, kâr/maliyet hesaplarına göre üretilip pazarlanmaktadır.

Adorno ve Horkheimer, bu süreçte bireyin bilinç/eğlence endüstrisi karşısında tümüyle “reaktif” bir konumda olduğunu söylemiyor, bu endüstrilerin bağımlı konumdaki insanları etkilemesinin farklı şekillerde olabileceğini belirtiyorlar. Onlara göre, bu etkileme, “bağımlı konumdaki sınıf ve katmanlardaki insanların sürdürmekte oldukları yaşamın totalitesi içinde taşıdıkları reel bilinçleri nedeniyle, bilinç endüstrisinin ürünlerine, belirli bir oranda adeta ‘kendiliklerinden’ yönelmeleriyle gerçekleşmektedir. Ne var ki bu yönelme bile özgür bir yönelme değildir.

Beğeni yönünden toplumsal yaşam totalitesi içinde brutal ve belirsiz bir duruma düşmüş ‘kitle toplumu’ insanını bilinç endüstrisinin ve eğlence endüstrisinin ayrıca koşullandırabildiği bir yönelmedir. Ayrıca bu yönelme, eğlence endüstrisi karşısında bile edilgenleşmekten kurtulmaya yetecek parasal, zamansal ve kültürel olanaklara sahip olmayan ‘kalabalıklaşmış’,

amorf ve atomize olmuş bu ‘sınıf’ ve ‘katmanlar’daki insanlar için reel toplumca konulmuş bir tür sınırlılık ya da zorunluluk”⁵¹ olmaktadır.

Adorno ve Horkheimer’e göre, kültür endüstrisi; film, müzik (caz/pop), tv, radyo, diziler, magazin, çizgi roman gibi kitlesel tüketime göre hazırlanmış eğlence ürünlerinden oluşur. Kültür endüstrisi, kitlelerin boş vakitlerini eğlenceli kılmak, herşeyin yolunda gittiği yanılsaması yaratarak, dizgeyle uyumcu/konformist bir bütünleşiklik hali meydana getirmek üzere faaliyet gösterir. Kültür endüstrisi, kültürel üretimin tecimsel/ standart/ kolay tüketilebilir tarzda hazırlanarak kitle tüketimine açılmasını sağlar. Kültür endüstrisinin, yapay eğlence ihtiyacı oluşturmaları ve bunu manipülatif aygıtlar yoluyla kurumlaştırması, kitlelerin yaşam tarzını dönüştürüyor. Bu süreçte, boş vakit kullanımı da çalışma gibi, zorunlu, bağlayıcılığı olan ve hatta yorucu bir etkinliğe dönüşmektedir. Bir bakıma, boş vakit etkinlikleri yabancılaşma psikozu içindeki bireyin işe yeniden koyulabilmesi için yapmak zorunda olduğu mecburi etkinlik halini almıştır. Bu bağlamda boş vakit, çalışma sürecinin bir devamı, onu mümkün kılma aracı olmaktadır⁵².

Adorno ve Horkheimer’ın dediği gibi, günümüzde, sinema filmleri, tiyatro, avant garde sanat vb. tüm kültürel etkinlikler birer endüstriye dönüşmüştür. Bu bağlamda kültür endüstrisi, içerikleri benzeşik çok sayıda kültürel metaları, farklı ambalajlar altında kitle beğenisine sunmakta, bu yolla değişik sosyo-ekonomik kesimden insanları kendi pazarına dahil etmektedir⁵¹. Bu durum, boş vakit alanlarının yanısıra, tüm yaşam alanlarının birey kontrolünden çıkması, endüstriyel aklın hakimiyetine girmesi anlamı taşımaktadır.

Adorno ve Horkheimer’e göre, kültür endüstrisinin ürünleri, hem iş hem de boş vakitlerde kitleye sunulan ekonomik sistemin birer unsurudurlar. Bu ürünler ekonomik dizgenin ayakta kalış nedeni olduğu kadar dizgenin etkinliğini sürdürmesi açısından bu yapay ürünlerle

birey/kitle yeniden üretilmiş olmaktadır. Bir başka deyişle, kültür endüstrisi, mamul madde kadar, kendisiyle uyumlu birey ve toplumsal kitle de üretmektedir³⁰.

Adorno, modern dönemde boş vaktin, kültür endüstrisinin kendisini dönüştürmesine hizmet eden bir tüketim kaynağı haline geldiğini belirtir. Kültür endüstrisi, bireye tanınan boş vaktin onun tasarrufunda olmasına, bireysel hükümlanlığa yatkın bir alan olarak kullanılmasına izin vermemekte, aksine bireysel varoluş için gerekli imgelem gücünü de bireyin elinden almaktadır. Birey, kültür endüstrisinin birer çalışanı, memuru ya da müşterisidir. Bu endüstrinin gereklerine göre davranması içselleştirilmiştir. Zira, birey daha önce benzeri görülmemiş bir toplumsal uyumculuk/konformizm çağında yaşamaktadır. Kitlese hareket etmek, bunun için de bilincinin yönlendirilmesine ses çıkarmamak durumundadır⁵³.

Kültür endüstrisinin gerçekte zihin/bilinç üreten bir endüstri olduğunu belirten Enzensberger de, bu endüstrinin esas gayesinin ürün/mamul madde satmak değil, “varolan düzeni” satmak olduğunu belirtir. Bu endüstri, bireylerin alık birer tüketen olmasını, varoluş/politik iktidar üzerine düşünmeksizin, iktidar ilişkilerinin niçinini ve nasılını düşünmeden yaşamalarını sağlamak için uğraşır. Bu endüstri, bilincimizi yönlendirmenin, varolan düzenin emrine sunmanın, verili iktidar yapılarına süreklilik katmanın, hegemonik ilişki dizgelerinin yeniden üretimini sağlamanın peşindedir. Bilincin egemen siyasa bağlamında yeniden üretimiyle uğraşan bu sektör ya da bilinç endüstrisi, kültürün tektipleştirilmesi ve zevk/beğeni düzeyinin standartlaştırılmasını getirmektedir⁵⁴.

Zevk, beğeni düzeyi, bireysel sunum, algılama, ifade biçimleri kültür endüstrisi yoluyla tektipleştirilerek standart bir forma sokulmaktadır. Bu endüstri, her sınıf ya da kesimin kültürel standartlarını birbirine

yaklaştırmaktadır. Bu endüstrinin insan tipi ise büyük ölçüde “ortalama insan” dır. Günümüzde, boş vakit deneyimleri kültür endüstrisinin gücü sayesinde giderek birbirine benzer hale geliyor. Ortak faaliyetlere katılmak, örgütlü eğlencelerde bulunmak, tur organizasyonlarının müşterisi olmak, deniz, sahil beldelerinde bulunmak, kitle iletişim araçlarının birer alık tüketeni olmak yaygındır. Boş vakit endüstrisi etkinlikler kadar, beğeni düzeyleri, ilişki biçimleri, sosyallik formları ve de hedef kitleyi de ortalama/standart/tekdüze bir kalıba sokmaktadır.

Uzmanlaşmış boş zaman endüstrileri, boş vaktin geçirilmesi yolunda yapay eğlence/dinlence satmak üzere üretiyorlar. Televizyon, sinema, video, bilgisayar oyunları, gazete, dergi, popüler roman, müzik, futbol, at yarışları, talih oyunları vb. araçlarla vaktin geçirilmesinin bir endüstriye dönüştürölmesi ve büyük paraların döndüğü bir sektör haline gelmesi, söz konusu alanların kitlesel bir av sahası haline geldiğini göstermektedir. Kapitalizm, bu alanlarda reklam, propaganda ve imaj hilesi dahil her türlü manipölatif yolu denemek suretiyle, kâr marjını yükseltmenin çabası içindedir.

Modern çalışma düzeni ve bunun dayandığı “iktisadi aklın” eleştirisini yapan Gorz, fordist üretim sürecinin toplumsal patoloji ürettiğini ve bunun aşılmasının dizgede yeni yaklaşımlara ihtiyaç gösterdiğini ileri sürer. Taylorist/Fordist çalışma sürecinin esnemesi gerektiğini, bireyin çalışma kölesi yapılmasının sistemin önünü tıkadığını savlar. Çalışmaya atfedilen merkeziliğin yaşamın bütünselliğini parçaladığını belirtir. Ona göre, çalışma giderek, toplumsal bütünlüğü atomize ederek ayrıksı alanlar oluşmasına yol açmaktadır.

Çalışma merkezli toplumun, üretim sürecinde atfettiğini kimliklerin, iş dışı alanda yerini farklı kimlik parametrelerine terkettiğini açıktır. Çalışma düzenindeki kriz ve yeni soluklanma arayışları, kişileri "çalışmalarının dışında başka yerde kimlik ve toplumsal aidiyet kaynakları, kişisel açılım

imkanları ve başkalarının saygısını kazanabilecekleri ve kendilerine saygı duyabilecekleri anlam yüklü faaliyetler aramak zorunda"⁵⁵ bırakmaktadır. Gorz, zamanın toplum ölçeğinde serbestleştirilmesi gereğinden söz etmektedir. Önemli bir sorun olarak boş zaman kavramına toplumsal düzlemde hangi anlam ve içeriğin verilmek istendiğini bilmekten geçtiğini dile getiren Gorz, “iktisadi aklın” bu soruna dişe dokunur yanıtlar vermekten uzak olduğunu belirtmektedir⁵⁵.

Gorz, çarpıcı bir şekilde, “çalışmak için mi yaşıyoruz, yaşamak için mi çalışıyoruz” sorusuna dikkatleri çekerek modern toplumun yapılanma şeklini değişik bir boyuttan sorgular. Gorz, boş zamanın bireyin insani yönünü keşfetmesini ve sosyal açıdan kendisini ikamesine imkan vereceği düşüncesiyle çalışmanın en temel yaşam ereği olarak kabullenilmesine karşı çıkar. Bu konuda kapitalizm kadar sosyalizm de, “çalışma ideolojisi”ni içselleştirdiğinden ve kapitalist çalışma etiğine dokunmadığından bir bakıma insanın özgürleşmesini sağlayamamış ve onun yabancılaştırmasına yol açmıştır.

Gorz, sosyalizmin alternatif bir toplumsal proje olabilmesini “boş zaman toplumu” olmasıyla eşdeğer görmekte ve toplumun boş zaman merkezli yapılanması ile sosyalizmin alternatif bir toplumsal ve siyasal proje olarak varlığını koruyabileceğine inanır⁵⁵. Kapitalist dünyadaki tüketime ve çalışmaya endekslenmiş mutluluk anlayışları, ancak boş zamanın yaratıcı, özgürleştirici, sanatsal tatmin ve birliktelik kurmaya uygun doğası sayesinde aşılabacaktır. Boş zaman, kapitalist sistemin dayattığı değer ve anlam haritalarının dışına çıkmaya ve sistemin egemen/baskıcı manipülatif etkilerinin nötr hale getirilmesine hizmet edebilecek potansiyele sahiptir.

Gorz, fordist üretim süreçlerinin yıkıcı/bunaltıcı baskısı karşısında esnek çalışma süreci ve çalışmanın insancılaştırılmasından yanadır. Post-Fordist uygulamaların daha esnek bir çalışma ortamı oluşturması ve

bireysel önceliklere açıklık göstermesi ve bireye daha fazla boş zaman sağlamasını özgürlükçü bir toplumsal sürecin başlangıcı olarak görür. Bununla birlikte Gorz, iş/çalışma ediminin kendi içinde tekbiçimliliğe yaslandığı, çoğu işin ödüllendirici olmadığını, yaratıcılıktan uzak olduğu ve rutin eylemleri içerdiği gerekçesiyle çalışma karşıtı bir konuma hevesle sarılır⁴⁸.

Gorz, eserinde⁵⁵ görelî olarak çalışma sürecinde bir dönüşüm yaşandığı ve bunun yeni bir “çalışma etiği” oluşturulmasını şart koştuğunu belirtir. Gorz, Lafargue’nun “Tembellik Hakkı” manifestosunu bugüne taşıyarak, çalışmanın kutsiyetine, hayatın temel gayesi yapılmasına, birey ve toplumsal kesimler için bir kimlik oluşturacağı savına karşı çıkar. Modern dünyada, toplumsal kimliğin belirmesinde çalışma ve mesleğin önemi görelî olarak azalırken, bireylerin boş zamandaki aktivitelerinin ve tüketim performanslarının sosyal statü ve kimlik oluşumunda daha belirleyici olduğunu vurgular. Ona göre, bireyin özgürleşmesi, katılımı ve özgür istencinin oluşumunda “boş zaman” varoluşsal bir öneme sahiptir.

Boş zamanın artmasıyla gelecek daha fazla özgürleşim, sağlıklı sosyal tercihlerin oluşumuna, yerleşik düzenin dayatmaları karşısında düşünsel ve eylemsel tepkimede bulunma olanağını artıracaktır. Gorz için boş zaman, daha çok özgürleşme ve özerklik anlamına gelir. Bireyi sınırlayan, onun gizil güçlerini ortaya koyma çabasını törpüleyen, toplumu bir sistem ya da mekanik boyutta algılayan tüm düzenleyici dizgelerin geri püskürtülmesinde boş vakit hayati bir işlev görecektir.

2.1.3.6.Post modern Kültür ve Boş Zaman Algısı

Postmodernizm, modernliğin ön kabullerinin dıştalandığı yeni bir toplumsal, siyasal, kültürel toplum projesi olarak, global altüst oluşların yansıdığı mobilite bir sosyal bünyeye işaret etmektedir. Postmodernizm, yerleşik kurulu toplumsal yapıların teknoradikal değişimler sonucu yeni bir

toplumsal formata bürünmesi, “değişkenlik”, “görelilik”, “uçuculuk”, “hız”, “yapaylık” vb. görüngülerle tanımlanması anlamına gelmektedir. Postmodern teorisyenler, bu yeni toplumsal dönemi farklı parametreleri öne çıkartarak çözümlemeye çalışırlar. Örneğin, Baudrillard, “hiper gerçeklikler çağı”, Jameson “geç kapitalizmin kültürel mantığı”, Kellner, “teknokapitalizm”, Berman, “katı olanın buharlaştığı bir dönem”, Sarup, “muğlaklık dönemi”, Feyerabend “ne olsa gider”, Gellner, “aşırı görelilik ve öznellik”, Eco, “masumiyet çağının sonu” olarak nitelemektedirler.

Bu yeni dönem kendisini farklı alanlarda göstermektedir. Kent, mimari, edebiyat, plastik sanatlar, sosyal bilimler, gündelik hayat vs. gibi farklı alanlar bir başkalaşım, yeni anlatım ve ifade teknikleriyle yüzleşmekte, klasik temsiliyetler yerlerini uçucu, görelilik, değişken, muğlak, simulakr, mobilite bir tanımlama dünyasına bırakmaktadır. Boş zamanların, postmodern dönem açısından taşıdığı önem ise, bu alanın kullanım değerinde saklıdır. Boş vakitler, yeni toplumsal parametrelerin bir türevi olarak, karşıt ilişki biçimleri, sosyalite üniteleri, uçucu/değişken/geçicilik/hız ve anlam kaybıyla tanımlanan “komünal boş vakit” etkinlikleri şeklinde kendisini göstermektedir.

Postmodern kırılma, belki de kendisini en fazla zaman algılarında, mekan ve zaman arasındaki sınırların kalkmasında gösteriyor. Teknik, enformasyon, internet, uydu yayıncılık, telekomünikasyon alanındaki gelişmeler, zaman ve mekan kavramlarında dönüşümlere yol açıyor. Saat zamanının, artık modern toplumdaki zamanı temsil etmediği, anlık zaman imgesinin belirleyici hale geldiği açıktır. Bu yeni toplumda gelecek düşüncesi muğlak, geleceğin şimdinin içinde eridiği, geleceği şimdi içinde yaşamak isteği baskındır.

Bu dönemde, anlık olanı arayış, geleceği beklemeye karşı tahammülsüzlük söz konusudur⁵⁶. Özellikle telekomünikasyon alanındaki

gelişmelerle (telefon, televizyon, faks, internet, e-mail vb. araçlar) zaman kavramı dönüşerek; geçmiş, şimdi ve gelecek algıları altüst olmaktadır. Gelecek şimdiye dönüşüyor, zamanın anlık fasılalar halinde algılanması gelecek imgesini “sonsuz şimdiye” mahkum ediyor. Gelecek, artık şimdi içinde yer alıyor. Geleceğin olmaması, hazzın ertelenemez olmasında gizlidir. Bekleme kültürü, geleceği bekleme yerini şimdiye, hemene, bırakıyor⁵⁷.

Bu kültürde zaman-mekan mefhumu anlamsal içerik boşaltımıyla karşı karşıyadır. Geleceğe ilişkin bir sabırsızlık, anlık olanı arzulayış söz konusudur. Sahip olma, arzu ve hazza hemen ulaşma gelecek zamanın yitimine işaret ediyor. Bu durum, zaman algısının ve bunun içerdiği zihinsel parametrelerin şizofrenik bir parçalılıkla tanımlanır hale gelmesine yol açıyor. Zaman algısının belirlediği ilişki yapıları, mekansallık, kimlikler, sosyallikler, anlık zaman formu içinde yeni dönüşümlerle karşı karşıya kalıyor. Bu durum, zaman algısının, mekansallığın tüm politik implikasyonlarını, sosyalliğin derin uzantılarını geçiciliğin, uçuculuğun, pop kültürün anlam sınırlarına hapsedmiş oluyor. Dolayısıyla, zaman mekan arasındaki tezatlıklar yerini paralel imgelere bırakıyor. Mesaj, bilgi, yaşam tarzı ve ideolojiler paket halinde “aynı anda” dünya ölçeğinde tüketilebiliyor.

Anlık zaman imgesi, küreselleşme ideolojisini tahmin edilemez boyutlarda hayata geçirme imkanı tanıyor. Bu bağlamda küresel ideolojiler, yaşam biçimleri, değer yargıları, eğlence, boş vakit etkinlikleri, hızın politikası gereği tekil bir dünyanın oluşumuna yol açıyor. Küresel eğlenceler, küresel etkinlikler, “kopya hayatlar” bu yeni toplumsal aşamanın tanımlayıcı karakteristiği oluyor. Yaşam alanları, dünyanın her yerinde küresel standartlarda dönüşüyor. Giyim/kuşam, damak zevki, heyecan ve korkular, dünya görüşü, küresel bir üniformiteye yenik düşüyor.

Tekno/radikal altüst oluşlarla tanımlanan bu dünyada, kültürler, yaşam biçimleri, yeni sosyallikler, cemaatsel oluşumlar, sanal kabileler, toplumsal yeniden üretimle başkalaşılıyor. Hayat biçimleri, kimlikler, ara kişilik prototipleri kök salmaya başlıyor. Giddens, hiper-modern bir duruma doğru hareket ettiğimizi, Bauman bu yeni toplumun Postmodern olduğunu belirtiyor. Postmodern toplumla, geleneksel sabit kimlikler yerini daha esnek ve akışkan kimliklere bırakıyor. Dolayısıyla kimlik fikri söylencesel bir temaya dönüşmüş oluyor⁵⁷.

Postmodern süreçte, kültür görselleşmiştir, sabit/kararlı kimlikler çözülerek yerini kaygan, kırılğan, esnek kimliklere bırakmıştır. Zaman geleneksel anlamını yitirerek anlık sürelerle tanımlanır olmuştur. Kentsel kurgu bağlamında yer simüle edilmiştir. Anlık zaman mekanı kuşatmış, mekan ve zaman metalaşarak görsel tüketime açılmıştır. Bu toplumun eylem tarzı “komünal boş zaman” pratiği şeklindedir⁵⁷.

Postmodern kültürde özne; parçalı, bağlantısız ve “coşkulu yoğunluklar değişimi” şeklinde konumlanmakta ve benlik; kaygı, derinlik, gerçeklik ve tutarlılığı artık taşımamaktadır. Postmodern kuramcılar, öznenin kaybolduğunu, yığınlara dönüştüğünü, kültürün parçalı, kopuk, ayrıksı ve de kesintili bir yaşamla tanımlanır hale geldiğini belirtirler. Bu bağlamda kimlik kararsızdır ve gözden kaybolmuştur. Benlik TV yöneltimidir. “TV benliği”, medya simulakrumundan beslenen elektronik bir metadır. Pazar kimliği, gösteri toplumunda tüketicilikle tanımlanmaktadır⁵⁸. Bu bağlamda, boş vakit etkinliği olarak televizyon izlemek, postmodern kültürün odağında yer almaktadır.

Postmodern kuramlar, “biçimle, özellikle ‘temsili gerçekçilik’in parçalanması TV’nin yalın anlatılarıyla ilgilenir. Yaygın VCR kullanımının eşlik ettiği, kimi açılardan programlardan daha zevkli hale gelen Miami

Vice, MTV, Max Headroom, reklamlar gibi postmodern TV’de, gösteren, serbest kalmıştır ve imajlar, anlatı üzerinde üstünlük kazanır, estetik baskındır ve izleyici, imaj fazlalığının serbest oyunu tarafından baştan çıkarılır. Baudrillard’da bu argüman en uç noktasına dek taşınır –kültür, gösterilen veya içerik ya da etkiler olmaksızın saf imajlar halinde parçalanır. Düzlüğün ya da derinliksizliğin ve tözsüz, yüzeysel ve tek-boyutlu oldukları, görünüşlerin ötesinde, çoklu yaşam biçimleri ve modaların oyuncu şekilde benimsenmesi ve atılması dışında benliğin olmadığı, modanın değil, sadece modaların olduğu söylenmektedir”⁵⁷.

Postmodern kültür bağlamında, sabit eğilimler, kültürel beğeniler ve boş vakit etkinliği olarak kavranan yaşam tarzları çözülmektedir. Sınıfsal ya da komşuluk temelli sosyallikler yerine, geçici deneyimler ve yüzeysel estetik oluşumlar öne çıkmaktadır. Kentler, yer imgesi ve mekansal kimlik tüketiminin merkezi haline gelmektedirler. Haz, imaj, gösterge ve simgelerin tüketimiyle günlük hayat göndergelerin değiş-tokuşuna indirgenmiştir. Boş zaman deneyimleri çoğunlukla hazzın tüketilmesini içeren özellikle, konulu parklar, turistik mekanlar ve eğlence merkezlerinde yaşanmaktadır. Etkinliklerdeki ortak nokta, seyirsellik, popülerlik, zevk vericilik ve dolaysız erişilebilir olma gibi ölçütlerdir.

Metropollerdeki sanatsal alt kültür grupları da (bohemler ve avangardlar) popülerleşmekte ve taklit edilmektedir. Kentli yeni dalganın, moda, benliğin sunumlanışına ve “görünüşe” duydukları ilgi, klişe imajlar peşinde koşan kitle toplumunun öbür yüzüne işaret etmektedir. Kentsel imgelerin tüketimi, aylaklık ve eğlence bölgelerine katılım yeni sosyalliklere ve eklektik yaşamlara kapı açmaktadır. Gösterişçi temsil, gündelik beğeniye uygun giyinme ve benliğin sunumu peşinde koşan kitlelerin boş zaman deneyimleri, geçici sosyal öbikleşmelere dayanmaktadır⁵⁹.

Hoggett ve Bishop'a göre, sosyal bir gruba mensup üyeler kendi gruplarının kimlik ve tanımlayıcı niteliklerini tüketilecek birer meta olarak görürler⁵⁷. Grup kimliği, meta tüketimine koşullanmış anamalcı toplum açısından bir tüketim nesnesidir artık. Grupsal/cemaatsel kültür ve buna dayalı kimlikler, gerçekte genel sistemin dolaşıma soktuğu bir özelliğe sahiptir. Grupsal, cemaatsel sosyallikler, bir bakıma marka, imaj, gösterge, statüsel duruş, sınıfsal yükselme vb. ifade dillerine karşılık verirler.

Bunlar bir bakıma, meta tüketme gibi imaj tüketme, yeni ifade, sunulmama imkanları kullanma anlamına geliyor. Bu tür sosyallikler, "sadece edilgin bireysel boş zaman etkinlikleri değillerdir, ayrıca 'iletişime, vermeye, yaratıma ve estetik hazza, yaşamın üretimi ve yeniden üretimine, sevecenliğe, fiziksel, duyuşsal ve entelektüel kapasitelerin gerçekleştirilmesine, meta-dışı kullanım-değerlerinin yaratımına' da bağlıdır" ⁵⁵.

Harrison'a göre, "ister yaş-grubu, cinsiyet, ırk, sınıf veya isterse komşuluk olsun, kültürel 'grup' normlarını aşma istekliliği sayesinde, bir hizmet sınıfı, başka pek çok grubun kültür ve boş zamanı üzerinde etkide bulunur. Harrison, kimliğin bu 'merkez-bozumu'nun oyun, kimliklerin başlayış/bitiş ve vekaleten diğer insanların yaşamlarına katılma olanakları sayesinde sınırların aşılmasına yol açtığını öne sürer: Tema parkları, ortaçağ panayır ve şölenleri, pop festivalleri ve 'canlı' müzeler, katılımcılar açısından yeni anlamlar taşıyan kimliklerin geçici olarak benimsenmesi için olanaklar sağlar.

Postmodernizmin parçası olarak, bu grup normlarının parçalanması, insanların, 'geleniğin mirasından ya da kolektif beklentilerinden kurtularak', eklektik yaşamlara yönelmelerine ve pazaryerinde serbestçe davranmalarına izin verir. Fakat öte yandan bu tüketiciler bağılılıklarında vefasızdırlar ve talebin doyurulması veya

denetimi daha az kolaydır”⁵⁷. Dolayısıyla postmodernist toplumsal proje, modernist, fordist çalışma ve boş vakit tasarımları dışında, daha esnek, görselliğin klavuzluğuna hapsolmuş, uçucu, mobilite, geçici sosyalliklerin, sanal kabilelerin, netperest cemaatlerin, imaj tuzaklarının, tüketim ayinlerinin, kitlesel aktivitelerin, hız/pop/fast food/fitness center vb. eklektik yaşamlarla tanımlanmaktadır. Uçuculuk, görelilik, değişkenlik ve yerleşik kimliklerden arınıklıkla kendini var kılan bu toplum, hiç kuşkusuz Urry’nin de dediği gibi kendisini öznenin yitimi, sabit kimliklerden bağımsızlık, meta fetişizmi ve geçiciliğin tüm uzantılarına açıklık gösteren “komünal boş vakit” kullanımında bulunmaktadır.

2.2. Türkiye’de Etnik Gruplar ve Boş Zaman Algısı

Türkiye etnik çeşitlilik gösteren bir toplumdur. Medya yaptığı yayınlarla bu farklılıkların ulusa entegre olması yolunda güçlendirici bir rol oynar. Bu bağlamda medyanın, genellikle, bir ulusa ait olma (nationness) duygusuna katkıda bulunmak, farklı kültürlerle, politik ve dini inançlara sahip insanların ortak çıkarlarına dikkati çekmek amacıyla, vurguyu bölgesel ve yerel sorun ve konulardan ulusal olanlara yönlterek işlediği söylenebilir. Medyanın tutunum ve dayanışmayı yükseltici semboller üreterek değerler üzerinde oydaşma yaratıp, sürdürme ve ulusla özdeşleşmeyi sağlama işlevi pek çok kişi tarafından ele alınan bir konu olmuştur⁶⁰.

Birey, kimliğini arzu ettiği şekilde konumlandırmak için giyinme tarzlarından, dil kullanım biçimlerine, boş zaman etkinliklerine, müzik tüketimine ve medya kullanma örüntülerine değin farklı materyal ve kültürel öğelere başvurur⁶⁰. Bu açıdan internet de yeni bir ifade ve sosyal ilişkiler mekanı olmasından dolayı yeni kimliklerin inşa edildiği bir mecra

yaratmaktadır. Cameron Bailey, online dünyada kimliklerin seçilip, oynandığını, değiştirildiğini veya verili olarak ele alındığını belirtirken, bu dünyanın katılımcı bireyinin kendisini ancak dil aracılığıyla ifade etmesinden ötürü kimlik kurgulamasının çok yönlü eylemesinden yararlanabileceğini öne sürer. Birey seçici bir kurgu yapabilir ya da yalan söyleyebilir. Bailey'e göre⁶⁰; bedene "sanal bir deri" giydirilebilir. Kullanıcılar sürekli olarak kendilerine uygun bir kimlik biçme ya da biçilmiş kimlikleri kendilerine mal etme durumundadırlar.

Diğer taraftan, ortamın anomik yapısı çok sayıda farklı kimliğin bir anda üretilmesine, hızlı bir şekilde tüketilmesine ve yerine yenilerinin inşa edilmesine olanak vermektedir. Ayrıca siber ortamdaki genel ahlaki değerlerden uzaklık, insanların yüzlerine takabilecekleri sayısız maskeler ve "yeni kimlikler" kullanıcılara cazip gelmektedir⁶¹. Online görünmezlik kimliği bölünmüş ve akışkan hale getirmiş, bu durum sanal kimlik kılıfı altında bireye çoklu kimlikleri benimseme imkanı vermiştir. Çalışmanın bu bölümünde kısaca değinildiği üzere etnik kavramı, etnik grup (azınlık) kavramı, etnik grup haritası kavramı, etnik gruplar ve özellikleri ile Türkiye'de etnik grupların kültürel yapılarının Ermeni kimliğinde boş zaman algısı kavramı üzerinden irdelenecektir.

2.2.1. Etniklik (Etnisite) Kavramı

Grekçe halk anlamını taşıyan etnos kelimesinden gelen etnik sözcüğü "muayyen bir kavime aidiyeti" ifade eder. Etnik kelimesinin ilk kez 1896 yılında kullanılmasına karşılık, 1950 yılında BM (Birleşmiş Milletler) alt komisyonunda ırk kelimesinin etnik kelimesi ile ikame edilmesi karara bağlanmıştır⁶². Bu değişikliğin nedeni ırk kelimesinin sadece genetik fiziki özellikleri kapsamına rağmen, sıfat olan etnik kelimesinin tüm biyolojik, kültürel ve tarihi özellikleri kapsamasıdır.

Sevimli ‘ de⁶³ sosyal ve politik literatürde yaygın olarak kullanılan etni kavramını, başkalarına ait olan veya olduğu varsayılan bir toprakta yaşayan, kendi yurtları ile tarihi ve sembolik bağları olan, ortak bir işbölümü içinde olmayan, ekonomik birlik göstermeyen, fakat kültürel, dilsel, dinsel, kökensel birlikleri bulunan veya bulunduğu varsayılan, kuşaktan kuşağa aktarılan bazı davranışlara sahip oldukları söylenen gruplar, kümeler veya topluluklar olarak tanımlamaktadır.

Kültürel bir kategori ve işaret olarak etni, ortak köken ve niteliklerin önemli olduğu bir kavrayışı ifade etmektedir. Etnilerin içinde de, cinsel, sınıfsal, siyasi ve diğer tahakküm çeşitlerine temel oluşturan tabakalaşmalar ve kategoriler bulunmaktadır. Bazı durumlarda etni, biz - ama özellikle hakim durumda olan biz- tarafından ötekinin kurgulanması olarak da oluşabilmektedir.

Etnisitenin soyut bir kavram olması nedeniyle etnik ilişkilerle ilgilenen az sayıda araştırmacı etnisiteyi tam ve açık bir şekilde tanımlayabilmiştir. Bu nedenle öncelikle etnisitenin tam ve açık bir tanımının yapılması gerekmektedir. Etnisite olgusunun tanımında hem kolektif hem de bireysel özelliklere üstü kapalı olarak atıfta bulunulur. Isajiw⁶⁴, etnisite kavramının tanımının etnik grup ve etnik kimlik gibi kavramların tanımına bağlı olarak yapıldığını belirtmektedir.

Etnik grup kavramı, etnisiteyi kolektif bir olgu olarak ele alırken; etnik kimlik etnisiteyi bireysel olarak tecrübe edilen bir olgu olarak ele alır. Andrews’ da⁶⁵ etniklikten, etnik grupları karakterize eden kavramları, duygu düşünce ve hareketleri anlamakta olduğumuzu ileri sürmektedir. Bu nedenle etnisite kavramını tanımlamak için öncelikle etnik grup, daha sonra ise etnik kimlik kavramlarını tanımlamamız gerekmektedir.

2.2.2. Etnik Grup Kavramı

Etnik grup kavramı, etnisite ile ilgili diğer kavramların tanımlanmasına şekil veren en temel kavramdır. Etnik grup kavramına netlik kazandırmak için öncelikle, etnik gruplarla ilgili yapılan sınıflandırmalara değinmemiz gerekmektedir. Bunlardan ilki “birincil ve ikincil etnik grup” ayrımıdır. Söz konusu ayrım, grup kültürünün ayrı bir unsur olarak ortaya çıktığı yer ve bölgeden kaynaklanmaktadır. Birincil etnik gruplar, tarihsel oluşumlarını aynı bölgede gerçekleştiren gruplar iken; ikincil etnik gruplar ise tarihsel oluşumlarını şu an yaşamış oldukları mekandan farklı bir yerde gerçekleştirmiş olan gruplardır⁶⁴.

Etnik grupların bir diğer sınıflandırması “halk topluluğu” ile “milliyet” arasındaki farktır. Bu ayrım ilk olarak Zielyk (1975) tarafından vurgulanmıştır. İkisi arasındaki farkın temel ögesini bireysel farkındalık oluşturmaktadır. Halk topluluğundan oluşan etnik grup, üyelerinin büyük çoğunluğunu çiftçilerin oluşturduğu gruptur. Bu grupta toplumun sosyal statüsü çok az oranda farklılık göstermektedir. Topluluğun üyeleri arasındaki sosyal ilişkinin niteliği akrabalık ve yakın arkadaşlık ilişkileri tarafından belirlenir.

Bu çalışma açısından önemli olan ve üçüncü grubu oluşturan, “azınlık” ve “çoğunluk” etnik gruplarıdır. Sosyolojik anlamda, azınlık ve çoğunluk kavramları sayılara değil, güce bağlı bulunmaktadır. En basit anlamıyla, iki kavram arasındaki fark, bir toplumda gücü elinde bulunduran ve bulundurmayan topluluklardan kaynaklanan fark ile aynıdır. Etnisite kavramı genellikle azınlık kavramı ile karıştırılmaktadır ve tüm etnik gruplar azınlık olarak görülmektedir. Bu şekilde, çoğunluk grupları etnisite kavramından farklı olarak düşünülmekte ve bu yüzden toplum genelinin hangi kültüre bağlı olduğunu kestirmek zorlaşmakta ve etnik gruplar arasındaki ilişkilerinin anlamı gitgide daha karmaşık bir hal almaktadır⁶⁴.

Isajew, etnik bir grubu “egemen olan gruba göre azınlıkta olan grup” olarak tanımlamanın, etnik grubun niteliğinden çok niceliğine önem vermek anlamına geldiğini belirtir⁶⁴. Oysa etnik gruplar niteliksel olarak, kendilerine özgü bir takım ayırt edici nitelikler taşımaktadırlar; etnik özellikler daha çok kültürel unsurlar tarafından tayin edilmektedir. Etnik grubu ötekilerden ayırt eden bu kültürel özellikler aynı zamanda, etnik grubun kültürel kimliğini oluşturmaktadır.

Etnik grupların kendileri de konuya bu açıdan yaklaşmakta ve diğerlerinden ırk, dil, din, milliyet ve kültürel açıdan farklı olduklarını savunmaktadırlar. Bu özellikleri göz ardı etmek, onları etnik grup yapan niteliklerini hiçe saymak anlamına gelmektedir. Eriksen, özellikle Amerikan sosyolojisinin etnik grubu “ortak kültürel geleneklere ve kimlik duygusuna sahip olan geniş toplumun bir altgrubu”⁶⁶ anlamında kullandığını ve “etnik grubu azınlıkla eş tuttuğunu” ileri sürmektedir. Oysa ona göre “etnik grup” terimi temas ve etkileşimi ima etmektedir. Etnik grupların birbirinden kısmen kopuk, ama yine de diğer etnik grupların farkında ve onlarla etkileşimde olduklarını belirtmektedir.

Eriksen’e göre “etnik grup ve kategoriler, tam da bu temas sonucu yaratılmakta; grup kimlikleri, hemen her zaman, dışarıda kalanlara, o gruba üye olmayanlara göre tanımlanmaktadır⁶⁷. Etniklik kavramını azınlık ve çoğunluk kavramlarıyla ele alan Rose’ un tanımına göre; “etnik farklılaşma, her şeyden önce, bir toplum içindeki azınlık ve çoğunluk ayrımıyla yakından ilgilidir. Bir milletin siyasal denetiminde kendi milliyet grubu egemen ise, fert bir çoğunluk grubun üyesidir; eğer ferdin mensubu bulunduğu milliyet grubu egemen durumda değilse, o zaman bu fert bir azınlık grubunun üyesi sayılır”⁶⁸.

Schermerhorn ise; belirli bir toplumda yasayan bir azınlık grubunu etnik grup olarak nitelendirmek amacıyla, etnisiteyi, bir topluluğun büyüklüğü ve gücü ile ilişkilendirmiştir; bu ilişkilendirmeye göre, etnik bir grup olan azınlık grubu toplumun ekonomik ve siyasi kurumlarına temel teşkil eden görev ve aktivitelere ancak kısıtlı oranda katılabilmektedir⁶⁹. Bu yaklaşıma getirilebilecek eleştiri, çoğunluk grubunu oluşturanların, yani bir ülkede hakim olan “etni”yi oluşturanların, azınlık grubunu oluşturanlardan daha az etnik olmadığı şeklindedir.

Bir başka ifadeyle farklı olan gruplara hiçbir ayırım yapmaksızın etnik grup olarak nitelendirmek, ulus ve etnik grup kavramları arasındaki ilişkiyi belirsizleştirmektedir. Buna getirilebilecek çözüm ise, etnikliğin sadece sayısal (azınlık ya da çoğunluk grubunun üyesi olmakla alakalı) bir kavram olmadığını kabul etmek ve kavramı; sosyo-kültürel ve tarihsel faktörlerle ilişkilendirmektir. Bu anlamda Modern Sosyoloji Sözlüğü’nde de etnik grup “ortak bir kültür geleneğini ve büyük bir toplumun içinde altgrup olarak varolmanın getirdiği kimlik duygusunu paylaşan grup” olarak tanımlanmıştır⁷⁰.

Buna göre etnik bir grubun kültürel özellikleri, toplumun diğer üyelerinin paylaştığı kültürel özelliklerden farklı olabilir. Ancak her etnik grubun eşsiz bir kültürü olması, “sadece ve sadece ortak kültür ögesi taşıyan kişilerin mutlaka etnik bir grup oluşturacağı”⁷¹ anlamına gelmemektedir. Kavramın kültürel yanına ağırlık veren tanımlardan birisine göre, etnik kavramı “kendisini belirli bir kültür grubunun üyesi olarak gören ya da başkaları tarafından yabancı bir kültüre mensup olarak görülen ve bu grubun faaliyetlerine katılan bireyleri”⁷² tanımlamak için kullanılır.

Shibutani ve Kwan ise etnik grubun, kendilerini belirli bir grubun üyesi olarak gören insanlardan oluştuğunu, bu insanların birbirlerine duygusal bağlarla bağlı ve gruplarının korunması görevini üstlendiğini

ifade etmektedirler⁷³. Yine etnik grubun kültürel yanı üzerinde duran tanımlardan bazıları, etnik grup ve milliyet gruplarının özdeş olduklarını belirtmiştir. Buna göre Sorokin'e göre "aynı dili konuşan ve aynı kültür değerlerine ortak olan fertler milliyet veya etnik grubu"⁷⁴ oluşturmakta iken; Morris etnik grubu "içinde yaşanan daha geniş bir toplumdaki ırk, din, milliyet ve kültür açısından farklılaştıklarını iddia eden gruplar"⁷⁵ olarak tanımlamaktadır. Etnik gruplar için hayati önem taşıyan dil faktörüne yer vermeyen bu tanımda etnik grup kavrayışında grubun kendisini etnik grup olarak anlamlandırması önem taşımaktadır.

Bir grubu etnik olarak kavramsallaştırabilmemiz için, konu iki yönden ele alınabilir. Birincisi, grubun kendisini toplumun genelinden farklı olarak algılayıp algılamadığıyla ilişkilidir. Diğer yön ise, grup dışındakiler tarafından gruba bu şekilde atıfta bulunulmasıyla ilgilidir. Böylece kavramın ele alınışında grubun bilinçlilik ve algılama düzeyinin ben/kendi bilincinde olduğunun önemi ortaya çıkmaktadır. Bu bakış açısı bizi emik ve etik etnisite kavramlarına götürmektedir. Etnisiteye emik bakış, bir grubun kendi kimliğiyle ilgili kendi tanımı, kendisini ne, kim olarak gördüğü iken; etik bakış, dışarıdakilerin bir etnik grubu tanımlamasıdır.

Etik bakış açısıyla yapılan tanım, grubun kendi tanımına uymayabilir. Dışarıdan bakan biri özellikle fiziki kriterleri temel alabilirken, içeridekiler için grup üyelerinin gelenek ve tarih gibi ortak olduğunu varsaydıkları paydalar esas alınmaktadır. Bu nedenle etik tanım, bilimsel temelden uzak, genelleme şeklinde kaba bir görüştür, emik bakış gibi geçerli ölçülere dayanmaz^{2- 76}.

Isajiw, sosyal alanlarla ilgilenen bilim adamlarının yaptıkları ampirik araştırmalarda, etnisitenin tam ve açık tanımını ne kadar sıklıkla kullandıklarını tespit edebilmek için, etnisitenin bir ya da daha fazla boyutu ile ilgilenen altmış beş sosyoloji ve antropoloji çalışmasını incelemiştir⁶⁴.

Bu çalışmalardan sadece on  etnisitenin tanımlarını ortaya koyarken, elli ikisi etnisitenin açık bir tanımını yapamamıştır. Söz konusu altmış beş ampirik çalışmanın yanında, teoriyle ilişkili çalışmalar incelendiğinde etnisiteye ilişkin yirmi yedi tanım ortaya çıkmıştır.

Etnisite tanımlarındaki farklılıklar yapılan genellemelerin derecesine, metodolojik yaklaşımlara ve kullanılan değişkenlerin türüne göre şekillenmiştir. Yapılan etnik grup tanımları objektif ve subjektif yaklaşımlardan etkilenmişlerdir. Bu yaklaşımlar kendi ilerinde o kadar farklıdır ki, biri diğerinin özelliğine indirgenemez. Söz konusu yaklaşımlar günümüz sosyal bilimler alanındaki yapısal ve olgusal olmak üzere iki genel kuramsal eğilimi yansıtmaktadır. İncelenen yirmi yedi tanımdan onu subjektif yaklaşımı takip etmiştir, bu on tanımda bazen subjektif yaklaşım ile objektif yaklaşım birbiri ile ilişkili olarak ele alınmıştır.

Etnik grupların gerçek bir olgu olarak ele alındığı objektif yaklaşımın tam tersine, subjektif yaklaşımda etnisite, bireylerin, kendilerini diğer insanlardan farklı olarak tanımladıkları ya da toplumda kendi dışlarındaki kişiler tarafından farklı olarak görüldükleri bir süreç olarak yer bulur. Toplumun diğer üyelerinden farklı olma duygusunun altında yatan psikolojik tanımlama kişinin özgeçmişine, kültürel, dini ve ırki özelliklerine göre şekil alır, yahut bir kişinin farklı öz geçmişlere sahip diğer kişilerle aynı grubu paylaşıp paylaşmadığına bakılarak belirlenir. Isajiw, yapılan yirmi yedi tanım arasında, etnik grubu oluşturan on iki unsuru ortaya ıkarmıřtır⁶⁴. Etnisite unsurları, kaç kere kullanıldıklarını gösteren sayısal göstergeler ile birlikte aşağıdaki gibidir:

- Ortak ulusal/coğrafi köken ya da ortak ecdat (12),
- Aynı kültür ve gelenekler (11),
- Din (10),
- İrk ya da fiziksel karakteristikler (9),
- Dil (6),

- Kişi bilinci, 'biz' duygusu, topluluk hissiyatı, sadakat (4),
- Gemeinschaft (toplum) ilişkileri,
- Ortak değerler (3),
- Bağımsız kurumlar (3),
- Azınlık statüsü, ikincil statü ya da baskın çoğunluk statüsü (2),
- Göçmen grup (1),
- Diğer (5).

Etnisite üzerinde uzman olan Smith' de⁷⁷ Isajiw'e benzer olarak, bir grubu "etnik cemaat" kategorisine koymadan önce altı koşulun yerine getirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu altı koşul şu şekildedir:

- Grubun kendine verdiği bir isim olmalı (Grubun kendisine isim vermesi, gelişmiş kolektif kimliğe işaret etmektedir),
- Grup, ortak ataları olduğuna inanmalı (Smith'e göre ortak ata inancı, genetik bağlardan daha önemlidir),
- Grubun paylaştığı tarihsel bir belleği, "bireyleri, cemaate bağlayan bir anı zinciri" olmalı (Çoğu kez masallar, efsaneler, kulaktan kulağa bir kuşaktan öbürüne miras geçer),
- Grubun paylaştığı bir kültür olmalı (Ortak bir dil, din, yasa, örf ve adetler, kurumlar, giyim-kuşam, müzik, kimi beceriler, mimari tarz ve yemek),
- Orada yaşıyor olsun ya da olmasın, grup belli bir toprak parçasına bağlılık hissetmeli,
- Bireyler, kendilerine o grubun bir parçası, yani tek bir etni olarak görmelidir.

Etnik grupları, "sosyal aktörlerin içinde yaşadıkları gruplara ilişkin yaptıkları tanımlamalar sonucunda oluşan toplumsal kategoriler" olarak değerlendiren Narrol etnik grubu; biyolojik olarak kendi varlığını sürdürebilen (biyolojik); açık bir şekilde ortak bazı temel kültürel değerlere

sahip olan (kültürel); karşılıklı etkileşim ve iletişimin olduğu bir alan yaratan (etkileşim); kendisi ve diğer etnik gruplara ait bireyler tarafından bir etnik gruba aidiyetle tanımlanan insanlardan oluşan toplumsal kategoriler olarak nitelendirmektedir⁷⁸.

Belirtilen bu özellikler, etnik grup kavramıyla ilgili bu denli tanım çeşitliliğine rağmen, etnik grupların temel özellikleriyle ilgili bir uzlaşma sağlanmış olduğunu göstermektedir. Etnik gruplar, genelde bu unsurlardan en az iki ya da daha fazlası açısından içinde yaşadıkları toplumdan farklı olduklarını iddia ederler. Bu unsurlar sayesinde kendilerini, birlikte yaşadıkları diğer kimliklerden ayırt etmekte, böylece etnik kimliklerinin farkına varmaktadırlar. Bu farkında oluş, grup içinde etnik bilinçliliğe yol açmaktadır. Grup, kimliğini ancak bu farklılıkları koruyabildiği ölçüde devam ettirebilir. Bu farklılıkların bilimsel veri anlamında geçerli ya da gerçek olması önemli değildir; bu farklılıklar varsayımsal da olsalar, asıl önemli olan grubun bunları gerçekmiş gibi algılamasıdır. Etnik grup kavramını incelerken etnik kimlik ve azınlık kavramlarını da incelemek gerekmektedir.

Etnik Kimlik Kavramı

Isajiw etnisitenin, bireysel düzeyde bireye bağlılık duygusu ve kimlik kavramını kazandıran sosyo-psikolojik bir süreç olduğunu belirtmektedir⁶⁴. Ona göre, etnisitenin, kimlik duygusunu oluşturduğuna dair hiçbir şüphe bulunmamaktadır. Etnik kimlik, insanların etnik oluşum kaynağına göre, kendilerini psikolojik olarak bir ya da daha fazla sosyal sistemle ilişki içinde görmeleri ve diğer insanları da bu sistemlerle ilişki içinde veya dışında konuşturmaları olarak tanımlanabilir. Etnik oluşum kaynağı bir insanın etnik bir sosyal grup içinde sosyalleşmesi olarak tanımlanabilirken, gerçekte veya sembolik olarak belirli bir atadan gelen insanların atalarıyla aynı sosyal sistemi paylaşması olarak da görülebilir.

Sosyal sistemler etnik topluluğu, kişinin dışında bulunduğu diğer etnik topluluklar ya da bu toplulukların bir kombinasyonu olarak görebilir. Bir insanın kendisini bir topluluğa bağlı olarak konuşturması sadece psikolojik değil, aynı zamanda sosyal bir olgudur çünkü bireyin içsel psikolojik tutumları, bireyin diğer bireylerle paylaştığı dışa vurulmuş tutumlarında da kendisini objektif olarak belli etmektedir. Bu anlamda Isajiw etnik kimliğin dışa vurulan özelliklerini ve içsel unsurlarını ayırt etmektedir⁶⁴.

Etnik kimliğin dışa vurulan özellikleri, kültürel ve sosyal düzeyde gözlemlenebilir davranışları ifade eder. Bunlar; etnik bir dili konuşmak, etnik gelenekleri sürdürmek, aile ve arkadaşlık gibi bireysel düzeydeki etnik ağlara katılmak, kilise, okul, ve medya gibi etnik kurumsal organizasyonlara katılmak, klüpler, topluluklar, gençlik organizasyonları gibi tercihe bağlı etnik birlik ve derneklere katılmak ve piknik, konser, kamuya açık dersler, ralliler, danslar gibi etnik organizasyonlar tarafından sponsorluğu yürütülen faaliyetlerdir. Etnik kimliğin içsel unsurları ise imaj, fikir, tavır ve duygulara dayanmaktadır. Ancak bütün bunlar tabi ki dışa vurulan davranışlar ile yakından ilişkilidir.

Bunun yanı sıra kimliğin bilişsel, ahlaki ve duygusal olmak üzere en az üç farklı yönü incelenebilir. Kimliğin bilişsel boyutu, öncelikle bireysel imajı ve bireyin mensubu olduğu grubun imajını; kimliğin ahlaki boyutu, grup yükümlülüklerinden doğan duyguları; kimliğin duygusal boyutu ise gruba olan bağlılıktan doğan duyguları içermektedir⁶⁴. Etnik kimliği tözcü bir veri değil, toplumsal bir tasarım olarak açıklayan Barth' in yaklaşımında da etnik kimlik, bireyler ve gruplar arasında gerçekleşen etkileşim süreçlerinde ortaya çıkan toplumsal bir tasarım olarak ele alınmaktadır⁷⁹.

Buna göre bireyler, geliştirdikleri grup dışı toplumsal ilişki süreçlerinde öteki tarafından ya tanınırlar (recognition) ya da tanınmazlar (unrecognition). Birey veya grup tarafından oluşturulan etnik kimlikler bu süreçler sonrasında tasarlanırlar. Bu tanınma ya da tanınmama süreçlerinde şekillenen önyargılar, olumlu veya olumsuz düşünceler, kimliğin oluşumunu doğrudan belirleyen unsurlardır. Bu yaklaşım, özne merkezli bir özellik taşımakla birlikte, etnik kimliklerin de diğer kimlikler gibi rasyonel bir temelde oluşturulduğunu söylemesi açısından önem taşımaktadır.

Etnik kimliğe subjektif yaklaşım, “eğer insanoğlu durumları gerçek olarak tanımlıyorsa, durumlar sonuçları bakımından da gerçektirler”⁸⁰ şeklindeki kabul ile ilişkilidir. Burada etnik kimliğin esas göstergesi, “sen kendi kabulüne göre kimsin, kendini ne olarak görüyorsun, duyumsadığın kimlik ne” gibi bir sorunun cevabına bağlıdır. Önder, etnik kimliğe bu şekilde yaklaşımda, anadil ve ikinci dil gibi unsurların etnik grup bilincinden çok, kökeni açıklaması bakımından önem taşıdığını belirtmektedir².

Fenton ise bu yaklaşımın etnisitenin, sadece veya özellikle, istenilen ve gönüllü olarak kabul edilen bir kimlik edinme meselesinden ibaretmiş gibi görülmesi anlamına geldiğini ve hür iradeye dayanan etnisite modeline uygun olduğunu ifade eder⁸¹. Etnik kimliğe bu şekilde yaklaşmak, emik bakış açısını yansıtmaktadır. Grup kimliğinin tanımında asıl olan bu emik bakıştır. Etnik gruplar arası ilişkilerde belirleyici olan etmen her grubun kendisine ilişkin kimlik tanımıdır.

Emik bakış açısına göre, etnik grubun kendileri hakkındaki kabullerinin bilimselliği ya da dışarıdaki diğer grupların bu grubu nasıl tanımladığı önem taşımaz. Somersan’ da sosyal bilimlerdeki geçerli etnisite anlayışının, mutlak biyolojik– kültürel gerçeklik olmaktan çok, etnik aidiyet duygusunun özelliğini, bilinçli bilinçsiz, ama bir tercih meselesi

oluşunu, koşullardan etkilenişini, etkileşim halinde oluşunu vurgulamaktadır⁷⁶.

Etnik kimlik üzerinde belirsizlikler olduğu söylene de, etnik kimlik kavramı, Hutchinson ve Smith' in belirttiği gibi ortak ecdat mitine, paylaşılan tarihi hatıralara, ortak kültüre, ortak bir anavatana ve ortak dayanışmaya dayanan belirli bir insan topluluğu ile ilişkilendirilebilir⁷⁷. Bununla ilişkili olarak Breton ve arkadaşları da tek kimliğin, aynı etnik kimliğe sahip anne ve babadan doğan kişiler için geçerli olduğunu, ancak birden fazla soyun mensubu olan ya da birden çok atası bulunan kişilerin genellikle babalarının soyunu tercih ettiklerini belirtmektedirler⁸².

Etnik grupların kendilerinin ötekilerden farklı olduklarını iddia etmeleri, kendilerini toplumdaki başka bir grubu ya da grupları referans alarak tanımlamalarına yol açmaktadır. Kim veya kimler olduklarının bilincine ötekileri referans alarak ulaşmaktadırlar. Zamanla bu algılama “bize karşı onlar” şeklindeki bir üstünlük aşağılık mücadelesine dönüşebilmektedir ki, bu tutum ırkçılığa yol açmaktadır.

Irkçılık, etnik toplulukların, kalıtsal/biyolojik olarak üstün oldukları görüşüne dayanır. Fakat etnik topluluklar ırki bakımdan karışmışlardır ve bu nedenle onları birbirinden net olarak ayırt etmek imkansızdır. Burada da soy birliğinin bilimsel anlamda gerçek olması gerekmez, farazi bir ortak köken onları birbirine bağlamakta ve etnik kimlik bilinçlerini desteklemektedir. Bu anlamıyla kimlik, hem psikolojik hem de sosyolojik bir terimdir. Bir taraftan kişinin kendini tanımlamasını, öte yandan da bir gruba aidiyetini ve bununla birlikte, bir başka gruptan dışlanma olasılığını barındırmaktadır.

Cohen, “etnisite hem bir eylem, hem de bir temsiliyet şekli; etnisite insanların kendilerini ve başkalarını, sembolik açıdan belli bir kültürel

kimliğin taşıyıcıları olarak görmek üzere verdikleri bir karar” derken tam da buna işaret etmektedir⁸³. Çoğulcu olsun olmasın her türlü sosyal sistemde etnik kimlik, bireyin oynaması gereken toplumsal rolün belirlenmesinde ve aktörün akit yapacağı kimseleri seçmesinde önemli bir etkiye sahiptir.

Başka bir ifadeyle, etnik kimlik toplumsal bir statü olarak değerlendirildiğinde diğer statüler ve sosyal kimlikler karşısında daha önemli bir yere sahiptir. Bu açıdan bakıldığında etnisite, cinsiyet ve mevki gibi önemli bir statüdür. Diğer bir deyişle, etnisite kimliğin vazgeçilemeyen zorunlu bir bileşenidir. Kaynağını herhangi bir kimsenin etnik kökeninden alan davranışlar pek değişmeyeceği gibi aynı zamanda büyük bir çeşitlilik de sergiler. Farklı zamanlarda ahlaki değerler ve toplumsal kabullerle birleşen bu davranışlar, ayrıca değişime karşı güçlü bir direnç gösterebilirler.

Etnik farklılığın tanımının yapılabilmesi için, öncelikli olarak herhangi bir alanda etnik farklılıkları ortaya çıkaran unsurların neler olduğunun sorulması gerekmektedir. Örgütsel açıdan bakıldığında, ilk olarak farklı bir topluluğun olması ve ikinci olarak bu topluluk için geçerli olan standartların başka bir topluluk için geçerli olan standartlardan farklı olması gerekir⁷⁹. Andrews’ da grup kimliğinin esas olarak dil, din ve aşiret örgütlenmesinde (en azından ortak soy iddialarında) görüldüğünü iddia etmektedir⁶⁵.

Meslek tek başına ayırt edici bir öge olmasa da, ana öğelerin birisi ya da daha fazlasıyla birleşince etkili olabilir. Bunun pek çok farklı bileşeni vardır; bölgenin rolü merkezi önemde olsa da, biraz karışıktır ve bu öğelerden daha az sabit olduğu için ayrı bir önem taşır. Bir grup kimliğini din, dil ve aşiret örgütlenmesiyle sağlayabilir. Dil daha az ölçülebilir kültürel özelliklere bağlı olarak, emik açıdan özellikle önemli bile görülmeyebilir. Yine de dil ve din, etnik ayrımın en dışa dönük ve görünür göstergeleridir;

etnik kimliğin sürdürüldüğü ve asimilasyona direnen toplumsal mekanizmaların en önemli parçasıdır. Burada etnik kimlik kavramı, bireyin, değişik şekillerde oluşmuş bulunan bir kolektife ait olması, onunla özdeşleşmesi, öteki bireylerle kendisini bir ve aynı olarak görüp tanımlaması durumunu (toplumsal aidiyet bakımından “biz”in ya da “öteki”nin üyesi olmayı) karşılayan anlamda kullanılmaktadır.

Çalışma kapsamında etnik kimlik tanımını ortaya çıkarmak için, “Ermeni” kimliği tercih edilmiştir. Kimlik bilincinin (biz duygusu) yanı sıra, Ermeni’lerin etnik kökenlerinin tespiti için dil, kültür, gelenek ve görenekler, atalarının geldiği yer (ortak soy/tarih), anayurdun devamlılığı gibi faktörler önem taşımaktadır. Ermenilerin yaşadıkları toplumun geneliyle aynı dini inancı paylaştıkları için çalışmada din, önemli bir etnik kimlik unsurunu oluşturmamaktadır.

- **Azınlık Kavramı**

Azınlık kavramı, hukuken ve siyasal olarak en sorunlu kavramlardan birisidir ve üzerinde anlaşılmış tek bir azınlık tanımı yoktur. Dolayısıyla etnik grup gibi, azınlık terimini de kullanırken çeşitli yazarların içine düştüğü sıkıntıyı paylaşmamak mümkün olmamaktadır. Bunun temel nedeni, uluslararası hukuk açısından ya da akademik literatürde kavram üzerinde anlaşma sağlanamamış olmasıdır. Oran, herkes tarafından kabul görmüş bir azınlık tanımı olmamasına rağmen, azınlık kavramının sosyolojik ve hukuksal olmak üzere iki açıdan ele alınabileceğini belirtmektedir⁸⁴.

Sosyolojik bakımdan azınlık, bir toplulukta sayısal bakımdan azınlık oluşturan, başat olmayan ve çoğunluktan farklı niteliklere sahip olan gruptur. Bu tanımda azınlık, pek çok durumda ezilmişlik kavramını içermektedir, bu nedenle eşcinseller, hatta kadınlar bile azınlıktır.

Azınlıktan söz edebilmek için bir çoğunluğun var olması gerekir. Çoğunluk ise, “egemen kültür” anlamında kullanılmaktadır⁸⁵. Azınlık kavramı, sosyal ve politik literatürde, kültürel, etnik, dilsel, ulusal, fiziksel ve biyolojik özellikleri bakımından çoğunluk konumunda bulunanlardan ya da egemen veya üstün olanlardan farklı olanları ve bu yüzden onlar karşısında dezavantajlı durumda bulunanları, eşitsiz davranışa maruz kalanları anlatmaktadır.

Kısaca azınlık, belli bir devletin sınırları içinde yaşayan toplumun bir kesiminin, o toplumun geri kalanları karşısındaki konumu ile her iki kesim arasındaki toplumsal, politik, kültürel, ekonomik ve diğer ilişkileri, bu ilişkilerin içeriğini, konumlanışını ve biçimini anlatan bir durumdur. Bu tanıma dayanarak söylemek gerekirse, çoğunluğun fiziksel ve biyolojik özelliklerinden farklı fiziksel ve biyolojik özelliklere sahip olanlar, çoğunluğun inandığı dinden başkasına inananlar, egemen ulusun veya etninin yanında ikinci sınıf ulus veya etni olanlar ve farklılıkları nedeniyle şöyle ya da böyle eşitsiz davranışlara maruz kalanlar azınlık olarak tanımlanmaktadır⁶³.

Hukuksal bakımdan şimdiye dek yapılan en önemli azınlık tanımı ise, Caporti’ nin 1966’da BM Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nin Azınlıklarının Korunmasına İlişkin 27. maddesi bağlamında hazırladığı incelemede yaptığı tanımdır⁸⁶. Buna göre azınlık, “devleti oluşturan toplumun geri kalan kesimine nazaran sayı olarak aşağıda bulunan, hakim pozisyona sahip olmayan, mensupları söz konusu devletin vatandaşı olan, ancak etnik, din yahut dil özellikleri ile toplumun diğer kesiminden ayrılan, aralarında en azından zımni olarak kendi kültürlerinin, geleneklerinin, dil ve dinlerinin korunmasına yönelik dayanışma duygusu bulunan bir grup” olarak tanımlanmıştır⁸⁶.

Azınlığın hukuksal tanımı 5 ana öğeye dayanmaktadır. Bunlar; farklılık (soy, din, dil, gelenekler gibi), sayı, başat olmama, vatandaşlık ve azınlık bilinci olarak sıralanabilir⁸⁴. Bu anlamda bir topluluğun hukuksal olarak azınlık sayılabilmesi için, grubun sayı olarak, toplumun çoğunluğunu teşkil eden kesimine nazaran daha az sayıda bireylerden oluşması gerekmektedir. Ancak sayı olarak büyüklük ölçü değildir; azınlığın geleneklerini ve özelliklerini koruyabilecek sayıda kişileri içermesi yeterlidir.

Azınlık kavramının Latince “minor”, yani küçük/az kelimesinden türetildiğini belirten Roemheld de azınlık kavramının sadece sayı olarak değil, nitelik olarak da güç ve değer anlamında daha az değerli olma anlamını taşıdığını kanıtlamaya çalışmıştır⁸⁷. Burada önemli olan nokta, azınlık olabilmek için ayırt edilebilecek karakteristik özelliklere sahip olmaktır. Bu, özellikler etnik, dinsel ve dilsel özellikler, yani azınlığın çoğunluktan ayırt edilebilmesini sağlayan özellikler ve kimlik bilinci olabilir.

Ermacora’ da etnik, dil ve din özellikleri ile halkın çoğunluğundan ayrılan kişilerin mutlaka her zaman azınlık teşkil etmediklerini belirtmektedir⁸⁸. Zikredilen özelliklere sahip bir grubun azınlık teşkil etmesi kendi özeliğinin bilincinde olmasına ve bu özelliği muhafaza etme iradesine (subjektif özelliğe) bağlıdır. Kendi özelliğini koruma isteği bir azınlık grubu için ana kriterdir. Subjektif unsur ulusal mensubiyeti belirlemede bireylerin ulusal bir topluluğa aidiyet duygusunu, diğer bir ifade ile ulusal obsiyonu esas almaktadır.

2.2.3. Etnik Gruplar ve Özellikleri

- TÜRKLER: Türkmen, Yörük, Tatar, Tahtacı, Terekeme, Karaçay, Azeri gibi Türk soyundan gelen gruplar, Türkleri oluşturuyor.

Kökenleriyle ilgileri kalmayan bu grup 50 milyon civarında ve diğer Türkleşme sürecinde olanlar da dâhil edildiğinde bu sayı 55 milyona çıkıyor.

- **KÜRTLER:** Raporda ikinci grup olarak Kürtler gösteriliyor. Sayıları 3 milyon civarında olan Zazalar da dâhil edildiğinde Kürt nüfusu 12 milyon 600 bini aşıyor. Ancak bu sayının 2.5 milyonu ciddi derecede Türkleşme sürecinde ve bazı yerlerde Kürtlüğünü kabul etmeyen bile çıkıyor.
- **GÜRCÜLER:** Ağırlıklı olarak Ordu, Artvin, Samsun ve Marmara bölgesinde yaşıyorlar. 1 milyona yaklaşan nüfusuyla Gürcüler, Karadeniz'deki birkaç ilde yaşayanların dışında Gürcüce'yi unutmuş durumda. Ancak son yıllarda Gürcistan'ın kurulmasıyla Gürcülüğe yönelik bir artış olduğu dikkat çekiyor.
- **BOŞNAKLAR:** Adapazarı, İzmir ve Manisa'da toplu halde yaşayan Boşnaklar'ın nüfusu da 2 milyonu buluyor.
- **ÇERKEZLER:** Değişik şehirlerde yaşayan Çerkezler de 2.5 milyon civarında ve Çerkezler'in yüzde 80'i Çerkezce'yi unutmuş görünüyor.
- **ARAPLAR:** Başta Siirt, Şırnak, Mardin, Diyarbakır, Şanlıurfa, Hatay, Adana ve İstanbul'da yaşıyorlar. Türkiye'deki nüfusları 870 bin olarak gösteriliyor.
- **ARNAVUTLAR:** Türkiye'deki nüfusları 1 milyon 300 bini aşmış durumda. Arnavut nüfusunun yarıdan çoğunun, Türkleşme süreci sonunda Arnavutluk'la hiçbir ilgisi kalmadı. 500 bin Arnavut da ise çok canlı bir şekilde 'Arnavutluk şuuru' var.

- LAZLAR: Bütün Doğu Karadenizliler'in Laz sanılması yanlışından dolayı kalabalık sanılan Lazlar'ın gerçek sayısı 80 bin civarında. Çünkü bir Kafkas halkı olan ve Lazca konuşan gerçek Lazlar, Rize ve Artvin'in birkaç köyünde ve göç ettikleri birkaç Marmara şehrinde yaşıyorlar.
- HEMŞİNLER: Lazlar gibi Rize ve Artvin'in bazı ilçelerinde yaşıyorlar ve sayıları 13 bin civarında.
- POMAKLAR: Bazılarına göre Türk, bazılarına göre Slav ırkından olan Pomaklar da 600 bin civarındalar ve tamamıyla Türkleşmiş durumdadılar.
- DİĞER ETNİK GRUPLAR: Türkiye'de yaşayan diğer etnik grupların sayısı da 1 milyonu aşıyor. Bunların arasında çingeneler 700 binlik nüfusuyla başı çekiyor. Türkiye'de ayrıca 60 bin Ermeni, 20 bin Yahudi ve 15 bin Rum kökenli vatandaşın yanı sıra çok az sayıda Süryani de hayatını sürdürüyor.⁷⁹

2.2.4. Türkiye’de Etnik Grupların Kültürel Yapılarının Analizi ve Farklılıklar

Çok kültürlü ve çok uluslu bir imparatorluk olan Osmanlı Devleti'nin parçalanmasından sonra onun mirası üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin, çok sayıda etnik, dinsel ve dilsel grubu bünyesinde barındıran bir devlet olduğu açıktır. Türkiye’de yaşayan birbirinden farklı bu gruplar hakkında en önemli araştırmalardan birini Peter Alford Andrews yapmıştır. Andrews, Türkiye’de Etnik Gruplar adlı bu çalışmada 47 farklı grubun varlığından söz etmektedir.

Buna göre, Türkiye’de yaşayan etnik gruplar şunlardır: Sünni Türkler, Alevi Türkler, Sünni Yörük Türkler, Alevi Yörük Türkler, Sünni Türkmenler, Alevi Türkmenler, Alevi Abdallar, Şii Azeri Türkler, Sünni Azeri Türkler, Türkistanlılar, Tatarlar, Başkırtlar, Balkarlar, Karaçaylar, Balkanlar’dan gelen Müslümanlar, Dağıstan’dan gelen Müslümanlar, Sünni Kürtler, Alevi Kürtler, Yezidi Kürtler, Sünni Zazalar, Alevi Zazalar, Sünni Araplar, Alevi Araplar (Nusayriler), Hristiyan Araplar, Çerkezler, Çeçenler, İnguslar, Lazlar, Gürcüler, Osetler, Hristiyan Ermeniler, Ermeni kökenli Müslümanlar, Ermenice konuşan Hemşinliler, Türkçe konuşan Hemşinliler, Hristiyan Rumlar, Balkan göçmeni olmayan Yunanca konuşan Müslümanlar, Keldaniler, Nasturiler, Museviler, Arnavutlar, Slavlar, Kazaklar, Molokanlar, Lehler, Estonyalılar, Sudanlılar, Çingeneler.

Andrews’in çalışması bazı örneklerin, kategorilerin ve etnik grupların nüfuslarının eksik ve hatalı olması dışında bu konuda yapılmış en deli toplu kaynak olma niteliğini taşımaktadır. Hükümetler dışı bir uluslararası örgüt olan “Azınlık Hakları Grubu”nun yayınladığı Dünya Azınlıklar Rehberi’nin Türkiye’ye ilişkin bölümündeyse, dinsel gruplar başlığı altında Aleviler, Yahudiler, Ermeniler, Süryaniler, Rumlar; başlıca etnik topluluklar başlığı altında Kürtler, Çerkezler, Araplar (Sünni Araplar, Alevi-Nusayri Araplar, Hristiyan Araplar), Balkan göçmenleri, Müslüman Bulgarlar, Gürcüler, Azeri Türkler; dilsel topluluklar başlığı altında Zazalar, Lazlar; sosyo-ekonomik etnik topluluklar başlığı altında Türkmenler, Yörükler, Tahtacılar ve Romanlar (Çingeneler) sayılmaktadır.

Baskın Oran ise, Türkiye’de, Lozan’a dayanan hukuksal tanım çerçevesinde devletin resmi olarak kabul ettiği azınlıklar, yani gayrimüslimler ve günümüzde dünyada standart olarak kabul edilen etnik, dinsel ve dilsel ölçütlerin uygulanması sonucunda, azınlık kapsamına girecek olanlar şeklinde bir ayırım yapmaktadır⁸⁴. Bu bağlamda, Türkiye’deki resmi azınlık tanımı ve uygulaması çerçevesinde sadece gayrimüslimlerin azınlık sayıldığını söylemektedir. Hatta gayrimüslimler

arasında da sadece Ermeniler (Gregoryenler, Katolikler ve Protestanlar), Rumlar (Ortodokslar, Katolikler ve Protestanlar) ve Yahudilerin Lozan'daki azınlık koruma hükümlerinden yararlandıklarını, Süryaniler, Nasturiler, Yezidiler, Bahailerin, bağımsız Protestan cemaatlerinin ise bu haklardan yararlanamadıklarını vurgulamaktadır.

Gayrimüslimlerin dışında, etnik ya da dilsel açıdan farklılık gösteren ve bu farklılıklarının bilincinde olarak bunu kendi kimliklerinin vazgeçilmez parçası sayan Müslümanların da azınlık kategorisine girdiğini belirtmektedir. Bu çerçevede su Müslüman grupları azınlık kategorisi içinde değerlendirmektedir: Araplar (Sünni Araplar ve Alevi Araplar), Aleviler (Azerbaycan Türkçesi konuşanlar, Türkçe konuşanlar, Zazaca ve Kürtçe konuşanlar, Arapça konuşan Nusayriler), Balkan ve Kafkas kökenliler (Balkanlardan gelen Slav kökenli Boşnaklar, Pomaklar, Torbesler; Arnavutlar; Kafkaslardan gelen Çerkezler, Gürcüler), Çingeneler, Lazlar ve Kürtler (dinsel ayrıma göre, Alevi Kürtler ve Sünni Kürtler; dilsel ayrıma göre, Kirmanciler ve Zazalar).

Erol Anar ise, belli başlı etnik ve dinsel grupları, Kürtler, Çerkezler, Lazlar, Gürcüler, Çingeneler, Araplar (Sünni Araplar, Alevi Araplar ve Hristiyan Araplar- Nasraniler), Süryaniler (Kadim Süryaniler, Katolikler ve Protestanlar), Nasturiler, Keldaniler, Ermeniler (Gregoryenler, Katolikler ve Protestanlar), Rumlar (Ortodokslar, Katolikler ve Protestanlar), Yahudiler olarak; sadece dinsel gruplarıysa Aleviler (Türk Aleviler ve Kürt Aleviler) ve Yezidiler olarak sıralamaktadır⁸⁵.

Sonuç olarak birbirinden farklı etnik, dinsel ve dilsel grupları bünyesinde barındırmasına karşın, Türkiye sadece gayrimüslimleri azınlık olarak kabul etmektedir. Uygulamada ise gayrimüslimler arasında uzun bir süre sadece Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler Lozan'daki azınlık koruma hükümlerinden yararlanmışlar, ayrıca 18 Ekim 1925 tarihinde, Türkiye'yle Bulgaristan arasında yapılan Türkiye-Bulgaristan Dostluk Antlaşması'nın

Ek Protokolü ile Türkiye'deki Bulgar azınlığın da Lozan Barış Antlaşması hükümlerinden yararlanacağı kabul edilmiştir. Ocak 2003 tarihinde, AB Uyum Yasaları çerçevesinde yapılan cemaat vakıflarıyla ilgili yeni düzenlemeyle, Süryaniler de gayrimüslim azınlıklar arasında sayılmaya başlanmıştır.

2.3. Ermeni Cemaati

Ermenistan'da ve dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşayan bir ulus veya etnik gruba verilen addır. Yeryüzünde çeşitli ülkelere dağılmış 7.000.000 civarında Ermeni bulunmaktadır. Ermenistan'daki Ermeni nüfusu resmi rakamlara göre 3 milyon civarındadır. 19. yüzyıla dek büyük çoğunluğu Osmanlı ve İran imparatorlukları sınırları içinde yaşayan Ermeniler, bu tarihten itibaren çeşitli nedenlerle dünyanın birçok ülkesine dağılmışlardır. Bu dağılma olayına ve dağılma sonucu çeşitli ülkelerde yaşayan Ermeni topluluklarına topluca Ermeni diasporası adı verilir. Diasporada Ermeni nüfusunun en yoğun olduğu ülkeler Rusya, ABD ve Fransa'dır. İran ve Türkiye Ermenileri kendilerini diaspora kapsamında değerlendirmemektedirler.

Ermeni etnik kimliğinin Türk kimliği ile etkileşiminde boş zaman algısı perspektifinden incelendiğinde; modern kimliğin konumu, insanın mesleği, kamusal (ya da ailevi) alandaki işlevi etrafında oluşurken, postmodern kimlik ise görünüşler, imajlar ve tüketime dayanan boş zaman faaliyetleri çevresinde oluşur. Postmodern kimlik, rol yapmak ve imaj oluşturmak suretiyle, sahnede oyun karakterlerini oynar gibi teatral biçimde kurulurken, modern kimlik kişinin kim olduğunu (meslek, aile, politik özdeşleşmeler vb.) gösteren temel tercihleri içine alan ciddi bir meseleydi⁵⁸. Dunn; postmodern kimlik oluşum sürecini, benliğin bir tüketim kültürüyle dönüştüğü ve kimlik ile benliğin anlamlandırılmasının teknolojik süreçlerle istikrarsızlaştırıldığı tüketim formuyla tekrar kurulduğu ve yeniden şekil verildiği bir süreç olarak tanımlamaktadır⁸⁹. Postmodern

birey, benlik iddiasında olmayan bir kişidir. “Bu insan, geçici, planlanmamış, sıra dışı olana ilgi duyar; anlık arzularının tatmini güdüsüyle hareket ettiğinden genel ve emredici kurallar çerçevesinde işleyen ailesel, dinsel ve ulusal bağlılıkları önemsemez”⁹⁰.

Postmodern özne için iç ve dış hayat arasındaki sınır bile belirsiz ve akışkan hale gelmiştir. Özne değişik zamanlarda değişik kimlikler üstlenmektedir, uyumlu bir benlik etrafında birleşmeyen kimliklerdir. Dolayısıyla birbiriyle çelişen, değişik yönlerde çekilen birden fazla kimlik bulunmaktadır. Postmodern insanın özdeşleştiği roller de önemli değildir, çünkü rol önce o rolün içine girecek birisini gerektirir. “özgür ve spontane bir ben vurgusuyla kurduğum ve ürettiğim şeyin ta kendisiyim; öyle ki şimdi böyleyim, ama daha sonra farklı olabilir ve kendimi farklı bir biçimde yaşarım”⁹¹ cümlesi tam olarak postmodern kimliği ifade eder.

Ermeni kimliğinde imaj ve görünüş, postmodern imaj kültürünün ve postmodern kimlik inşasının temel öğeleridir. İmajlar yoluyla inşa edilen kimlikler, çoklu, akışkan, hareketli ve hızlı değişmeye açık özellik göstermektedir. Çoklu kimlikleri benimseyen postmodern kimlik, daha çok boş zaman faaliyetleri ve tüketim imajlarıyla biçimlenen, özgürce seçilen ve özgürce değişebilen bir yapı eğilimindedir. Bu yüzden çoğulculuk ve çeşitlilik anlayışına yapılan vurgu önem taşımaktadır.

2.4. Hatay'ın Tarihçesi

Hatay Anadolu'nun en eski yerleşim merkezlerinden biridir. Yöredeki tarihi yaşam bulguları M.Ö. 100.000'lere kadar uzanır. Elde edilen buluntular; bölgenin orta paleolitik, neolitik, kalkolitik dönemlerde ve tunç çağında yaygın bir yerleşim yeri olarak kullanıldığını göstermektedir. Amik Ovası'nda; Çatalhöyük, Tel Tainat, Tel Cüdeyde ve Tel Atçana'da ilk Tunç Çağı yerleşmeleri tespit edilmiş ve mimari kalıntılara rastlanmıştır. Kalıntılar; bu yerleşmelerde beylikler biçiminde yaşandığının ipuçlarını vermektedir.

İlk tunç çağından itibaren Amik Ovası'ndaki bu beylikler; sırasıyla Akadların, Yamhad Krallığı'nın, Hititlerin ve Mısırlıların egemenliğine girmiş, Hitit İmparatoru I. Şuppiluliuma döneminde tekrar Hitit egemenliğine girerek, bu durum M.Ö. 13. yüzyıla kadar devam etmiştir. Hitit İmparatorluğu'nun M.Ö. 1200 yıllarında parçalanmasından sonra Sami-Aramiler tarafından "Hattena" adıyla bir Geç Hitit Krallığı kurulmuştur. Hattena Krallığı M.Ö. 9. yy'da Asurluların daha sonra da Urartuların egemenliğinde kalmıştır.

Türkmen/Oğuzların ataları Sakalar, M.Ö. 7. yüzyılın ortalarında hükümdarları Oğuz Han önderliğinde "Batık Şehir" adını verdikleri Antakya'yı zapt etmiş ve burada 18 yıl kaldıktan sonra M.Ö. 626'da Antakya'dan ayrılmıştır. M.Ö. 6. yüzyılın ortalarından itibaren Hatay yöresi Pers İmparatorluğuna bağlı Kilikya Satraplığı'nın içinde yer almış ve Pers İmparatorluğu'na vergi ödemiştir.

M.Ö. 333 yılında Büyük İskender ile Pers İmparatoru III. Dareios'un orduları Issos kenti civarında savaştılar ve Büyük İskender Pers ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattı. Myriandros'un (bugünkü İskenderun) adını değiştirerek Aleksadria adını vermiş ve bölge kısa bir süre Makedon hâkimiyetine girmiştir. Büyük İskender'in M.Ö. 323 yılında ölümünden sonra komutanlarından Seleucus I. Nicator iktidar mücadelesini kazanarak Seleukoslar dönemini başlatmış ve M.Ö. 300 yılında Seleucia Pieria, ardından Antiacheia (Antakya) kentleri kurulmuştur.

M.Ö. 64 yılında Antakya serbest şehir statüsü ile Roma İmparatorluğuna katıldı ve imparatorluğun Suriye Eyaletinin başkenti oldu. M.S. 1. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan Hristiyanlık, Kudüs dışında ilk defa Antakya'da yayıldı. Hz. İsa'ya inananlara ilk defa Antakya'da "Hristiyan" adı verildi. M.S. II. yüzyılda Antakya; Roma ve İskenderiye'den sonra 200.000–300.000 nüfusu ile imparatorluğun üçüncü büyük metropoliti durumunda idi. Şehrin başlıca gelir ve zenginlik kaynağı ticaret

ve ihracat idi. Şehir; saraylara, köşklere, heykellere, suyollarına, hipodroma, hamamlara ve hatta kanalizasyon sistemine sahipti.

395 yılında Roma İmparatorluğu ikiye bölündü. Doğu Roma (Bizans) sınırları içinde kalan Antakya 638'de İslam orduları kumandanı Ebu Ubeyde İbn'ül Cerrah tarafından fethedildi. Emeviler döneminde (661-750) Antakya Halep'e bağlandı. Ardından Hatay bölgesi Abbasiler, Tolunoğulları ve İkşitlerin eline geçti. 944 yılında Kuzey Suriye'de Antakya'yı da içine alan Hamdanoğulları Devleti kuruldu. 967-969 yıllarında Hamdanilerle Bizanslılar arasında şiddetli çatışmalar oldu. Sonunda Antakya Bizans kuşatmasına 969 yılına kadar dayanabildi. Antakya Bizans İmparatoru Nikephorus Phokas'ın kumandanlarından Mikhail Burtzes tarafından zaptedildi.

9. ve 10. yüzyıllarda Antakya ve civarına çok sayıda Türk nüfusu gelerek yerleşmeye başladı. Bunda doğudaki Selçuklu varlığının büyük etkisi vardı. Sultan Melikşah döneminde (1072-1092), Kutalmışoğlu Süleyman Bey 1074 yılında önce Halep'i daha sonra Antakya'yı kuşattı. Vali İsaakios Komnenos 20.000 altın karşılığında barış yaparak kuşatmayı kaldırttı. 1084 yılında Antakya Askeri Valisi Philaretos Urfa'ya gidince kötü yönetim ve baskıdan bıkan halk bunu fırsat bilip İznik'te bulunan Süleyman Bey'i kente davet etti. Bunun üzerine Kuzey Suriye'ye bir sefer düzenleyen Kutalmışoğlu Süleyman Bey 12 Aralık 1084'te Antakya'ya girdi. Süleyman Bey, Filistin Selçuklu hükümdarı Sultan Melikşah'ın kardeşi Dımışk Meliki Sultan Tutuş arasında Halep yakınında yapılan savaşı kaybetti ve öldü. Antakya Selçuklu Meliki Sultan Tutuş'un hâkimiyetine girdi. Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah Kuzey Suriye'de çıkan hâkimiyet kavgasını çözmek için 1086 yılında önce Halep, oradan Antakya'ya geldi. Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah, Tutuş'u sadece Dımışk (Şam) Meliki olarak bırakıp, Antakya'ya Yağısıyan'ı Vali tayin ederek Antakya'yı doğrudan doğruya imparatorluğa bağladı.

1097 yılında Anadolu'dan Çukurova'ya gelerek İskenderun'u alan Haçlı orduları 21 Ekim 1097'de Antakya'yı kuşattı. Uzun süren bir kuşatma sonunda 1098'de Antakya Haçlılar tarafından zapt edildi. 1. ve 2. Haçlı seferleri sırasında Suriye Bizanslıların elinden çıktı, bölgeyi mahalli Müslüman Beyliklerle Latinler paylaştı. Antakya'da Kudüs'e bağlı olan Dükalık (Antakya Prensiği veya Antakya Kontluğu) kuruldu. 1268 yılında yöreye gelen Baybars komutasındaki Memluk ordusu Antakya'yı kuşattı ve 18 Mayıs 1268 günü yapılan hücumla şehre girildi. Memlukluların 1268'de gelişleri ile 171 yıl süren Antakya Haçlı Prensiği sona erdi. Baybars'ın hükümdarlığı zamanında bölgede Türkmenlerin göç ve yerleşimleri yoğun olarak gerçekleşti.

Antakya ve çevresi 1516 yılında Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında Osmanlı hâkimiyetine girdi. Osmanlı yönetiminde Antakya Halep eyaletine bağlı bir sancak ve bu sancağın merkezi idi. Sancak beyi tarafından yönetiliyor idi. Zaman içinde yapılan düzenleme ile Antakya kaza statüsüne getirilerek, Şam Beylerbeyliğine bağlı olarak yönetildi.

Kanuni Sultan Süleyman Tebriz seferi dönüşü Aralık 1535'te Antakya-İskenderun üzerinden Adana'ya geçmiş; daha sonraki yıllarda 1548-1549 kışını geçirdiği Halep'te iken yaptığı gezilerin birinde Antakya'ya tekrar uğramıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın buyruğuyla Belen'de cami, han, hamam ve imaret yapıldı. Belen'e 250 nefer derbenti yerleştirdi. Daha sonraki yıllarda bölgeye 65 hane daha yerleştirilerek köy haline getirildi. Payas'ta eski kale yeniden yapıldı. Yine Payas'ta Sokullu Mehmet Paşa tarafından 1568 yılında yapımına başlanan cami, han, hamam, imaret 1574 yılında tamamlandı. Ayrıca yapılan iskele ve tersaneyi korumak için 1577 yılında limanın üst tarafına bir kale (Cin Kulesi) inşa edildi. Derbentçi olarak buraya 541 aile yerleştirildi.

1832'de Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa Suriye'yi fethederek Osmanlı ordusu ile 28 Temmuz 1832 günü Belen

Boğazında (Belen Geçidi) yaptığı savaşı kazanarak, Adana'ya doğru ilerledi. 1839'da Osmanlılar bölgeyi Halep'e kadar geri aldılar. Tanzimat'ın ilanıyla Antakya ve çevresinde idari yapılanmada yeni düzenlemeler gerçekleştirildi. Antakya Sancağında Kaymakamlık ihdas edilerek çevresiyle birlikte (Şeyhülhadid, Kuseyr, Karamurt, Süveydiye, Altunözü, Cebel-i Akra- namı diğer Ordu) Halep eyaletine, Payas kazası, Uzeyr ve Belen sancakları çevresiyle birlikte (Bakras nahiyesi, İskenderun, Nahiye-i Arsuz) Adana eyaletine bağlandı.

1. Dünya Savaşı'ndan sonra Fransızlar tarafından işgal edilen bölge, 18 yıl Fransızların egemenliğinde kalmıştır. Yayladağı, 1938'de kurulan Hatay Devleti sınırları içine kaldı. Hatay Devleti'nin de 7 Temmuz 1939'da Anavatana katılmasıyla, Türkiye sınırlarına dâhil oldu. Aynı yıl Hatay iline bağlı ilçe konumuna getirilmiştir. Hatay günümüzde birçok etnik grubunun birlikte yaşamlarını sürdürdüğü örnek bölgelerimizden biridir. Tarih boyunca sürdürülen ortak yaşam, insanların farklılıklarını zenginliğe dönüştürmüş, insani ve evrensel değerlerin sürekli değerli görülmüş etnik yaşamların ve inançların özgürce yaşandığı, yaşatıldığı bir huzur bölgesi olarak kendisini göstermiştir.

- **Samandağ İlçesi**

Akdeniz Bölgesi'nde Hatay iline bağlı bir ilçe olan SAMANDAĞI'da tarih öncesi yerleşmelerle ilgili araştırmalar yapan Prof. Muzaffer Şenyürek ve Prof. Enver Bostancı, Musa Dağı'nın eteklerinde, Samandağ'ın 4,5 km. kuzeybatısında Mağaracık beldesi yakınlarında mağaralarda yaptığı araştırmalarda eski çağlarda burada yerleşimin olduğunu ortaya koymuşlardır. Burada bulunan kemikten yapılmış aletler, fosil hayvan kemikleri MÖ.40.000–10.000 tarihleri arasında yerleşime işaret etmektedirler. Ayrıca Çevlik Mağarası'nda, İncili Mağarada ilk yerleşimi

belgeleyen buluntularla karşılaşılmıştır. Hititler ve MS.1200'de başlayan Dor göçleri sırasında da Samandağ yöresindeki yerleşim devam etmiştir.

Koloni Çağı denilen bu dönemde Antakya'nın en eski limanı Al-Mina, Asi Nehri'nin ağzında burada bulunuyordu. Bu limandan nehir yoluyla gemiler Antakya'ya kadar ulaşabiliyordu. Zamanla nehrin getirdiği alüvyonlarla dolmasından ötürü bu liman önemini yitirmiştir. Samandağ çevresinde yapılan araştırmalar, MÖ.800–400 yılları arasında yaşayan insanlara ait bazı kalıntıların günümüze ulaştıklarını kanıtlamıştır.

Buradaki yapılar birbirlerine çok benzemektedirler. Taş temeller üzerine oturan duvarlar tuğladandır. Ancak bu yapıların ticari amaçlı olduğu da unutulmamalıdır. Romalılar bu limana büyük önem vermişler, Samandağ'ındaki Titus Tüneli limanın korunması için önem kazanmıştır. Titus Tüneli'nin çevresinde limana sellerin getirdiği kum ve çakılların önlenmesi için Roma döneminde 1300 m.lik kısmı dağın altından geçen 1380 m uzunluğunda 6x7 m. genişliğinde bu kanal inşa edilmiştir. Samandağ'ının kuzeyinde, 5 km. Antakya'ya da 30 km. uzaklıkta olan Çevlik'te Seleukoslar zamanında MÖ.303'te kurulan bir yerleşim bulunmaktadır.

Günümüze bazı duvar kalıntıları ve kente ait kalıntılar gelebilmiştir. Çevlik'te Titus tüneli yakınında Bizans dönemine ait olan 12 kaya mezarının bulunduğu 30x15 m. genişliğinde bir avluyu andıran mağara ile karşılaşılmıştır. Kayalarla çevrili olan bu mağara-mezar içerisindeki mezarlar Bizans dönemine aittir. Ayrıca dağın üzerinde Zeus adına yapıldığı söylenen bir mabede ait kalıntılarla karşılaşılmıştır. Burada sütun parçaları, sütun başlıkları ve mermer zemin döşemesi Roma dönemine ait olduğunu göstermektedir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Yapılan bu çalışmanın amacı, farklı kültürlerdeki boş zaman davranışlarının belirli boyutları ile ortaya konulabilmesi ve bu temelde kültürel yapının boş zaman algısına yönelik niteliklerinin belirlenmesi ile ilgili olarak, söz konusu olan boş zaman davranışlarının Ermeniler örneğinde saptanması olarak belirlenmiştir. Araştırma nitel bir çalışmadır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın örneklerini Türkiye’de “azınlıklar” statüsünde bulunan Ermeni kökenli Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşları olan Katolik Hristiyan inancına sahip Hatay’ın Samandağı ilçesi Vakıflı köyünde yaşayan 32 kişi oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Araştırma verileri, bu çalışma için geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Kullanılan formun geliştirilme süreci şu şekilde olmuştur.

- İlgili literatür incelenmiş,
- Görüşme formu; demografik özellikleri, çalışmanın ana konusuna yönelik sorular ve konuya ilişkin görüşlerin belirlenmesi için oluşturulmuş sorularla hazırlanmıştır.
- Konu ile ilgili uzman görüşü alınmış.
- Son şekli verilen formun sağlıklı bir veri toplama aracı olabileceği kanaatine varılmıştır.

Görüşmeler PIRANHA marka dijital ses kayıt cihazı ve SONY marka kamera ile kayıt altına alınmıştır. Araştırmacı; görüşme öncesinde izin sürecini şu şekilde uygulamıştır.

- Araştırma yapılacak köyün Kilise olarak bağlı olduğu İstanbul Türkiye Ermeniler Patrikliğine, Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Rekreasyon bölüm başkanlığından bir izin yazısı yazılmıştır (Ek. 3).
- Yazı İstanbul'da Kumkapı semtinde bulunan Türkiye Ermeniler Patrikliğine götürülmüş, Ruhani Meclis Başkanı Sayın Başrahip Tatul Anuşyan'a elden verilmiş yüz yüze görüşme yapılmış, konu sözlü olarak da aktararak izin alınmıştır.
- Sayın Başrahip Tatul Anuşyan araştırma talebimizi çok olumlu karşılayarak büyük bir nezaketle yardımcı olacağını belirtmiştir.
- Sayın Başrahip; İstanbul'da yaşayan Ermeni Cemaati boş zaman davranışlarında toplumun genelinden farklı uygulamaların olmadığı ancak kültürünü daha yoğun yaşayan Hatay'ın Samandağı İlçesi Vakıflı köyü bölgesine gitmemizi tavsiye etti. Ve kendileri Vakıflı köünü arayarak yardımcı olunmasını istedi.
- Araştırmacı 06.01.2012 tarihinde Hatay'ın Samandağı İlçesine giderek 3 gün süreyle 32 kişi ile görüşmüş, ses, görüntü kaydı yaparak köydeki yaşamı yakından incelemiş ve formların doldurulmalarını sağlamıştır.
- Köy halkı 3 gün araştırmacıyı konuk etmiş çalışma konusu ile ilgili sözlü ve yazılı olarak görüşlerini büyük bir samimiyet içerisinde aktarmışlardır.
- Görüşmelerden elde edilen kayıtlar, görüşmenin yapıldığı aynı gün içerisinde ses dosyaları(wav) olarak bilgisayara aktarıldıktan sonra araştırmacı tarafından deşifre edilmiştir. Böylece görüşmelerin hem ses kayıt dosyaları hem de elektronik ortamda(Microsoft Word) metin belgeleri oluşturulmuştur. Oluşturulan metin belgelerinde

ortaya çıkabilecek olan eksiklik ya da hataların önüne geçmek için ses dosyaları yazılı görüşme metni okunur haldeyken bir kez daha dinlenmiş, böylece metin dosyalarının eksiksiz olmaları sağlanmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Toplanan veriler içerik analiz tekniği ile analiz edilmiştir. İçerik analizinde temel amaç toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabii tutulur ve betimsel bir yaklaşımla fark edilemeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu keşfedilebilir. Bu amaçla toplanan veriler önce kavramsallaştırılması, daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenmesi ve buna göre veriyi açıklayan temaların saptanması gerekmektedir. Nitel araştırma verileri dört aşamada analiz edilir.

- Verilerin kodlanması
- Temaların bulunması
- Kodların ve Temaların düzenlenmesi
- Bulguların tanımlanması ve yorumlanması

Bu çalışmada verilerin analizinde ilk olarak görüşme metinleri araştırmacılar tarafından dikkatle okunarak incelenmiştir. Ardından veriler kodlanmış, kodlanan verilerden temalar oluşturulmuş ve bulgular tanımlanarak yorumlanmıştır.

3.5. Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenirliliğin sağlanmasına yönelik bazı öneriler vardır. Araştırmacının araştırma sürecinde kendi konumunu

açık hale getirmesi, araştırma da veri kaynağı olan bireylerin açık şekilde tanımlanması, araştırma sürecinde oluşan sosyal olayların ve süreçlerin tanımlanması, elde edilen verilerin analizinde kullanılan kavramsal çerçevenin ve varsayımların tanımlanması veri toplama ve analiz yöntemlerinin ayrıntılı olarak açıklanması, bu öneriler arasındadır.

Araştırma bulguların iç ve dış geçerlilik ile güvenilirlik sorunlarını gidermek üzere alınan bazı önlemler şunlardır:

- Görüşme formlarının yapılandırılmasında ve katılımcıların belirlenmesinde alan uzmanlarının farklı görüşlerine başvurulmuştur.
- Bulgular doğrudan alıntılarla tanımlanmış, sonuçlar bu alıntılardan yola çıkılarak açıklanmıştır.
- Araştırmanın yöntemi ve aşamaları açık olarak anlatılmıştır.
- Katılımcılardan elde edilen veriler kayıt cihazına kaydedilerek verilerin kaybı önlenmiştir. Aynı şekilde görüşmelerin çözümlenmesinde araştırma problemleri ile ilişkili olmayan ifadelerin ayıklanması sağlanabilmiştir.
- Görüşme ortamlarının sessiz olmasına ve görüşmeler esnasında paydaşlar ile yalnız kalınmaya özen gösterilmiştir.

Aşağıdaki örnek açıklamada da görülen kodlama sistemi gösterilmektedir.

Örnek: “.....” (G1).

G1: Görüşme yapılan gönüllü kişi 1

4. BULGULAR

Bu bölümde araştırmaya katılan bireylerin demografik verilerine ilişkin değişkenlere ait bilgilere yer verilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Çalışmaya Katılan Ermeni Bireyler

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Düzeyi	Gelir Düzeyi
G1	50	Erkek	Ortaokul	Orta
G2	60	Erkek	Ortaokul	Orta
G3	35	Erkek	Üniversite	İyi
G4	43	Erkek	Ortaokul	Orta
G5	47	Erkek	İlkokul	Orta
G6	46	Kadın	İlkokul	Orta
G7	39	Kadın	Üniversite	Orta
G8	42	Erkek	İlkokul	Orta
G9	7	Erkek	İlkokul	Orta
G10	42	Kadın	Lise	Orta
G11	74	Erkek	İlkokul	Orta
G12	49	Kadın	Lise	Kötü
G13	49	Erkek	Lise	Orta
G14	33	Kadın	Ortaokul	Orta
G15	29	Erkek	Üniversite	Orta
G16	49	Kadın	Lise	Orta
G17	44	Kadın	İlkokul	Orta
G18	81	Kadın	İlkokul	Orta
G19	31	Kadın	Lise	Orta
G20	40	Kadın	Ortaokul	Orta
G21	22	Kadın	Üniversite	Orta
G22	15	Kadın	Lise	Orta
G23	58	Kadın	İlkokul	Orta
G24	70	Kadın	İlkokul	Orta
G25	15	Kadın	Lise	Orta
G26	18	Erkek	Lise	Orta
G27	16	Kadın	Lise	Orta
G28	18	Erkek	Lise	Orta
G29	15	Erkek	Lise	Orta
G30	19	Kadın	Lise	Orta
G31	46	Kadın	Lise	Orta
G32	32	Erkek	Lise	İyi

Tablo 2. Çalışmaya Katılan Ermeni Bireylerin Cinsiyet, Yaş, Eğitim Durumu ve Ekonomik Duruma Göre Dağılımları

Kişisel Bilgiler		f	%	F
Cinsiyet	Erkek	14	43.8	32
	Kadın	18	56.2	
Yaş,yıl (X±SS)	38.5±18.40			
Yaş grupları	≤30	10	31.3	32
	31-55	17	53.1	
	≥56	5	15.6	
Eğitim Düzeyi	İlkokul	9	28.1	32
	Ortaokul	9	28.1	
	Lise	10	31.25	
	Üniversite	4	12.5	
Ekonomik Durum	Zayıf	1	3.1	32
	Orta	29	90.6	
	İyi	2	6.3	

Çalışmaya katılan Ermeni bireylerin cinsiyet, yaş grupları, eğitim durumu ve ekonomik durumlarına göre dağılımları Tablo 2’ de belirtilmektedir. Ermeni bireylerin %43.8’i erkek, %56.2’si ise kadındır. Ermeni bireylerin yaş ortalaması 38.5±18.40 yıl olup; bu bireylerin %31.3’ü 30 yaş ve altı, %53.1’i 31—55 yaş, %15.6’sı ise 56 yaş ve üstü yaş grubunda yer almaktadır. Çalışmaya katılan bireylerin %31.2’sinin lise mezunu olduğu saptanmıştır. Bireylerin %28.1’i ilkokul, %15.6’sı ortaokul, %12.5’i ise lise mezunudur. Bireylerin büyük bir çoğunluğu ise ekonomik durumunu ‘orta’ olarak nitelendirilmiştir (%90.6).

Tablo 3. Çalışmaya Katılan Ermeni Bireylerin Yaş Gruplarına Göre Cinsiyet, Yaş, Eğitim Durumu ve Ekonomik Durumları

	Yaş Grupları								
	≤30 yıl			31-55 yıl			≥56 yıl		
	f	%	F	f	%	F	f	%	F
<u>Cinsiyet</u>									
Erkek	5	50.0	10	7	41.2	17	2	40.0	5
Kadın	5	50.0		10	58.8		3	60.0	
<u>Öğrenim Düzeyi</u>									
İlkokul	1	10.0	10	4	23.5	17	4	80.0	5
Ortaokul	-	-		4	23.5		1	20.0	
Lise	7	70.0		7	41.2		-	-	
Üniversite	2	20.0		2	11.8		-	-	
<u>Ekonomik Durum</u>									
Zayıf	-	-	10	1	5.9	17	-	--	5
Orta	10	100.0		14	82.4		5	100.0	
İyi	-	-		2	11.8		-	-	
Yaş,yıl (X±SS)	17,4±5.64			42.1±6.30			68.6±9.63		

Çalışmaya katılan Ermeni bireylerin yaş gruplarına göre cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve ekonomik durumları dağılımları incelenmiştir. 30 yaş ve altı yaş grubundaki bireylerin cinsiyete göre dağılımlarının eşit olduğu saptanmıştır (%50 erkek,%50 kadın). 31-55 yaş grubundaki bireylerin %41.2'si erkek, %58.8'si kadın iken; 55 yaş üstü bireylerin %40'ı erkek, %60'ı kadındır. 30 yaş ve altı ve 31-55 yaş grubu bireylerin çoğunluğu lise mezunu olup (sırasıyla %70 ve %41.2), 55 yaş üstü bireylerin çoğunluğu ise ilkokul mezunudur (%80). Her üç yaş grubundaki bireyler ise ekonomik durumlarını 'orta' olarak nitelendirmişlerdir (sırasıyla

%100, %82.4, %100). 30 yaş ve altı yaş grubundaki bireylerin yaş ortalamasının 17.4 ± 5.64 yıl, 31-55 yaş grubundaki bireylerin yaş ortalamasının 42.1 ± 6.30 yıl ve 55 yaş üstü yaş grubu bireylerin yaş ortalamasının ise 68.6 ± 9.63 yıl olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4. Ana Temalar ve Kodlar

Temalar	Kodlar	Katılımcılar
Ermeni kültürüne göre boş zaman değerlendirme	İbadet etmek	G3,G6,G7,G8,G10,G11,G12, G14,G16,G17,G19,G20,G23, G24,G27,G30,G31,G32
	Toplu eğlence	G7,G13,G19,G21,G22,G28,G29 G31
	Bayram, kutlama	G1,G2,G4,G14,G15,G16,G19, G24,G25,G27,G28,G30,G31,G32
	Avcılık	G11,G13
Genel toplumsal yaşama göre boş zaman değerlendirme	TV izleme	G6,G8,G15,G23,G27,G30
	Alışveriş	G13,G22
	Spor	G3,G4,G21,G22,G25,G26,G28 G29,G30,G32
	Kahvehane-Çay bahçesi	G1,G2,G8,G11,G15
	Tarımsal uğraşlar	G1,G2,G5,G13
	Ev işleri	G6,G7,G10,G12,G14,G16,G17, G20,G23,G24,G31

Ermeni kimlikli bireylerle yapılan görüşmelerde; bireylerin boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri ile ilgili iki ana tema öne çıkarılmıştır. Boş zamanlarda yapılan aktivitelerin:

- a. Ermeni kültüründen gelen ve genellikle Ermeni ve Hristiyan yaşamıyla ilgili olan aktiviteler.
- b. İçinde yaşanan her etnik ve inanç grubu birey ve toplumlarla ortak oluşturulmuş aktivitelerle boş zamanı değerlendirmek şeklinde analizi yapılmıştır.

*** Ermeni Kültürüne Göre Boş Zaman Değerlendirme:**

Boş zamanlarını daha çok kilise ibadeti ve kilise toplantılarıyla geçiren Ermeni vatandaşlarının görüşleri aşağıda belirtilmektedir. Ekonomik durumunun iyi olduğunu söyleyen 35 yaşında, üniversite mezunu, veteriner hekim olan Ermeni vatandaşı kendi kültürüne göre boş zaman davranışlarıyla ilgili şöyle söylemektedir;

“Ben Veteriner Hekimiyim. Bizde mesai kavramı yok, zaten en çok sıkıntı çektiğim konu bu. Ortalama sabah 6’dan akşam 6’ya kadar çalışmaktayım. Günde 7 saat kadar da uyurum. Mesai bitiminde yemek yer sonra da yarım saat dinlenirim. Odama gidip kitap okurum. Hafta da 1 günde yüzmeye giderim. Hristiyan olduğumuz için kültürümüze dayanılarak dini etkinlerimizin çoğu Kilise’de geçer. Ben Cemaat başkanı olduğum için zorunlu olarak yapılan etkinliklerin çoğuna katılıyorum.

Boş zamanımın yeterli olduğuna inanmıyorum. En sıkıntı duyduğum konu da bu. Boş zamanlarım için herhangi bir bütçe ayıramıyorum. Ama aile bütçemden harcıyorum. Samandağı kalkındırma derneği yönetiminde olduğum için aile bütçemin bir kısmını burada harcıyorum.

Yaşam tarzımda kendi kültürümün özellikleri var. Dini ritüeller dışında burada ortak bir kültür var, etkinlikler var. Artık benim kültürüm ile Hatay kültürü arasında bir fark yoktur.

Boş zamanlarımdaki uğraşlarımın beni mutlu ettiğini düşünüyorum. Kitap okumaya daha çok zaman ayırmak istiyorum. Köydeki çocuklarla daha çok ilgilenmek istiyorum sorunları ile ilgilenmek beni daha çok mutlu edecektir.

İbadet sadece kiliseye gitmekle olmaz. Ayin dinlemek bir ibadettir. Çalışmak da kutsaldır ve ibadettir. Her ne dinden olursa olsun Allah'ın yarattığı kul olduğuna inanıyorsan onu sevmek de bir ibadettir. Pazar günleri kiliseye gitmek bir ibadettir ama yaşamın 24 saatinde yapılan olumlu her şey benim için bir ibadettir”(G3).

Ekonomik durumunun orta olduğunu söyleyen ilkokul mezunu, ev kadını 46 yaşındaki Ermeni vatandaşın görüşleri;

“Bütün günümüzü iş hayatına ayırıyoruz, 9 saat uyurum genelde. Boş zamanımız olmuyor işçilerimize yemek hazırlıyorum. Bayanlar reçel şurup işleri ile uğraşılıyor. Geceleri TV izliyorum genelde. El işi, iğne oyası yapıyorum arkadaşlarla toplanıp birlikte yapıyoruz. Arkadaşlarla birlikte sohbet ediyoruz başka etkinliğimiz yok. Kiliseye gidiyorum, kilisede zaman geçiriyorum genelde. Bana boş zamanım genelde yetiyor. Kilisede ürünlerimiz oluyor bunları sergileyip satıyoruz. Daha çok akşam TV karşısında oturup el işi, iğne oyası yapıyorum. Ev işleri ile uğraşıyorum. Ayda bir iki kere kazandığım parayı harcıyorum alışveriş yaparak. Ben çalışmayı seviyorum ve mutlu oluyorum. Sadece Pazar günleri Kilise'ye

gitmiyorum. Tanrıdan isteyeceğim zaman Mum yakıp dilek diliyorum dua ediyorum”(G6).

Ekonomik durumunu orta olarak niteleyen, üniversite mezunu 39 yaşındaki Ermeni birey ise; *“Bütün günüm işle geçiyor. Sabah 6 da kalkıyorum. İşçilerime yardıma gidiyorum. Hayvanlarım var onları sağlıyorum. Ev işleri bunlarla ilgileniyorum. Bende boş zaman yok.11’de yatıp 6’da kalkıyorum. Köy hanımları narenciye ürünlerinden reçeller, likörler, tatlılar yapıyoruz birlikte, daha sonra bunları köy içinde tezgâhlarda turistlere satıyoruz. Çocukların derslerine yardım ediyorum. Daha çok köy hanımlarıyla birlikteyiz. Boş zaman bulduğumda direk kiliseye koşarım orda köy hanımlarıyla birlikte sohbet ederiz fikir alışverişi yaparız.*

Ben kilise yönetimindeyim. İlk kez bayan seçildi, faaliyetlerle uğraşıyorum. Eski adetlerimizi hatırlatıyorum çocuklara. Bizim köyümüz turizme açık olduğu için turistler geliyor, bize özgü yemekler yapıp sunuyorum, devlet adamları geliyor onlara ikramlarda yöresel yemeklerimizden sunuyorum, çocuklara Ermenice şarkılar öğretiyorum. Boş zamanım yeterince yok. Sanatsal faaliyetler için zamanımız yok ama diğer alışverişler için bütçe ayırıyorum. Boş zaman etkinliklerin beni yeterince mutlu ettiğini düşünüyorum. Evet, beni mutlu ediyor daha çok boş zamanım olsa daha çok mutlu olurum. Fırsat buldukça sık sık ibadet için Kiliseye giderim”(G7).

Ekonomik durumunu orta olarak belirten 42 yaşındaki, ilkokul mezunu Ermeni vatandaşı ise daha çok boş zamanlarını açık alan aktiviteleriyle değerlendirdiğini belirterek şu açıklamayı yapmaktadır;

“Günde 7 – 8 saat çalışırım. 8 – 9 saat ortalama uyurum. Boş

zamanlarımda genellikle Çay bahçesinde zaman geçiririm. Boş zamanlarımı bu şekilde değerlendiririm. Yürüyüş yapıyorum. Eğlence yapıyoruz, geleneksel olarak şarkılar söyleniyor. Etkinliklere katılıyorum. Çünkü etkinlikler de hizmet yapıyorum genelde. Elimden gelse boş zamanlarımı daha çok değerlendiririm. Bütçe ayırmak yok, ancak kendime yetiyor. Boş zaman etkinliklerin beni mutlu ettiğini düşünüyorum. Çünkü dinleniyorum, huzur buluyorum, evde dinleniyorum, TV izliyorum. İbadet için Pazar günleri Kiliseye giderek ibadetimi en güzel şekilde yerine getirmeye çalışırım”(G8).

42 yaşındaki lise mezunu ve ekonomik durumunu orta olarak nitelendiren ev kadını Ermeni vatandaşı ise;

“İş hayatına 8 saat ayırıyorum. Günlük 6 saat uyurum. Çocuklarıma daha çok zaman ayırıyorum. Evde 4 saat zamanım oluyor bunun 2 saatiyle ev işleri ile uğraşıyorum. Boş zamanlarımda daha çok reçel ve likör yapıyorum. Kilisede yapılan toplantılara katılıyorum. Kadın kollarına mensubum toplu halde oturup ürünlerimiz hakkında neler yapabiliriz, ileriye dönük konuşmalar yapıyoruz. Boş zamanım bana yetmiyor. Hayır ayıramıyorum. Genelde eğlence org çalıp oğlumla birlikte şarkılar söylüyorum zamanımı böyle geçiriyorum. Boş zaman etkinlikleri kesinlikle beni mutlu etmiyor, zaman yetmiyor bana. Dinlenmek amacıyla sinema, tiyatroya çok gitmek isterim. Hayır, ibadetimi çok fazla yapamıyorum”(G10).

İlkokul mezunu olup, ekonomik durumunu orta olarak belirten 72 yaşındaki bir başka emekli olmuş Ermeni vatandaşı boş zamanlarında neler yaptığını şöyle anlatmaktadır;

“İstanbul’da hademelik yaptım. 15 – 20 sene kaldım, tekrar geri geldim köyüme, insanın doğup büyüdüğü yer çok önemli bunu anladım. Şu an için eğlence için zaman ayırıyorum. 2 – 3 saat kendimi iyi hissetmek

için, hasta olmamak için çalışırım. 10 saat uyurum. Komşularla, eski arkadaşlarla zaman geçiriyorum. Samandağı'na gidiyorum eski arkadaşlarla zaman geçiririm av tüfeği ile ava çıkıyorum. Boş zamanım benim için yeterli, keşke genç olsaydım da çalışsaydım. Bütçe önemli değil hepsi 1 – 2 lira çay parası. Eski arkadaşlarla birlikte olmak çok kıymetlidir. Onlarla birlikte olunca huzurlu oluyorum, mutlu oluyorum. Kilise açık olursa, her sabah isteyen mum yakar, ufak duasını eder, aslında bu iyi bir şeydir. Müslüman gelir mum yakar. İbadet için camii kilise fark etmez Allah'ın evidir.

Oyun: Yumurtadan biraz küçük ufak ufak 7 tane karşı karşıya çukur açılırdı. Her çukurun içine zeytin büyüklüğünde taş koyardık onları oynardık “mangalık” oyunu derdik, çobanların oyunudur. Taş oyunumuz vardı, 15 m mesafe ile 4-5 taş dikerdik o taşlardan en fazla kim daha çok deviren şampiyon olurdu. Portakal koparırdık yeşil iken kamış keserdik teker yapardık üstüne bir şeyler koyup taşırdık devirmeden götüren şampiyon olurdu”(G11).

Ekonomik durumunun kötü olduğunu söyleyen 49 yaşındaki lise mezunu, ev hanımı Ermeni vatandaşı;

“En az 12 saat çalışırım. Ortalama 8 saat uyurum. Kendime 1 – 2 saat vakit ancak ayırıyorum. Zamanımı Ailemle geçiriyorum, tercihim bu yönde. Ev ile kilise arasında mekik dokuyorum. Kendime zaman ayıramıyorum kesinlikle. Burada herkes çok çalışıyor, zaman kavramı yok zaten. Köyde biz kadınlar arasında gün yapıyoruz, fikir alış verişinde bulunuyoruz. Yaptığımız ürünler hakkında bilgiler veriyoruz birbirimize.

Katılım oranı % 100, kermes yapıyoruz, herkes kendi imkânlarıyla marifetlerini sunuyor. Birbirimize yeniliklerle ilgili bilgiler veriyoruz, onun

için dolu doluyuz, çok boş zamanımız yok. Boş zamanım benim için yeterli değil. En azından kendime 2 saat boş zaman isterdim. Boş zamanlarımı değerlendirmek için bütçe ayırmıyorum. Evet, Ermeniler hep yaratıcıdır, özellikle kadınlar. Verimli olmak en çok beni mutlu eder, birilerine faydalı olmak yaralı olmak beni huzurlu ediyor. Tabi ki evet, bazı sorunlarım, problemlerim olduğunda Allah'tan yardım isterim, mum yakarım”(G12).

Ortaokul mezunu, ekonomik durumu orta olan 33 yaşındaki ev hanımı Ermeni vatandaşı ise;

“Günde 12 – 13 saat çalışıyorum. En az 5 en fazla 8 saat uyurum. Çocuklarımla zaman geçiriyorum. İstedikleri şeyleri yapıyorum, çocuklarımla oyun oynuyorum, derslerine yardım ediyorum. Ev hanımı olmak zor zaten, artan zamanda kendime ayırıyorum. Bayramlarda katılıyorum farklı bir şey yok. Bayramlara katılıyoruz, günler yapıyoruz, toplantılara katılıyorum. Boş zamanlarım yeterli değil ama yeterli olması gerekiyor. Bütçe ayıramıyorum, bütçe ayıracak kadar kazanç yok. Çok fazla yansıtmıyor, eskiye göre yansıtmıyor bence. Yeni yılda ateş yakıp çocuklar eski yılı yakıp, yeni yılı getirir. Bir-iki adet kalmış, bunları devam ettiriyoruz. Ailem ile birlikte olmak en büyük mutluluk. Biz zaten Kilise de çalıştığımız için her gün buradayız, İbadetimizi burada yerine getiriyoruz”(G14).

49 yaşında olup, ekonomik durumunun orta olduğunu belirten, lise mezunu, ev hanımı Ermeni vatandaşı;

“Öğlene kadar çalışıyorum. Ev hanımıyım zaten. 8 saat uyurum. Arkadaşlara gidiyorum, el işi yapıyorum, kurslara katılıyorum Halk Eğitim Merkezinin açtığı. Arkadaşlarla gün yapıyoruz genelde. Kiliseye ayine gideriz genelde, bayramlaşmalar yaparız, başka da faaliyetimiz yok. Boş

zamanım benim için yeterli artıyor bile. Boş zaman etkinlikleri için para gerekiyor, olmadan olmuyor zaten. Alışverişe gidiyorum. Sinema tiyatro yıllardır gitmiyorum. Dini olarak yansıttığını düşünüyorum. Adetlerimizi geleneklerimizi yansıtıyor. Mutlu oluyorum. En ufak bir şeyden mutlu olabiliyorum, köy hayatından çok mutluyum ben. Aklıma bir şey düşerse Kilise'ye giderim mum yakarım. Ama genelde evde dua ediyorum”(G16).

İlkokul mezunu, 44 yaşında, ekonomik durumunu orta olarak belirten Ermeni vatandaşı boş zamanlarını nasıl değerlendirdiğini şöyle ifade etmektedir;

“Ev hanımıyım, genelde 7 – 8 saat uyurum. İşe 6 saat ancak zaman ayırıyorum. Boş zaman demiyorum, kiliseye ürün veriyorum, onlara zaman ayırıyorum. Ailemle ilgileniyorum, Kiliseye gidiyorum arkadaşlarımla. Bayramlarda pastalar, kahkeler yaparız kiliseye getirip dağıtırız. Farklı özelliklerimiz yok bizim.

Boş zamanlarım benim için yeterli oluyor. Özel harcamalar için gerektiği kadar bütçe ayırıyorum. Eskiden okullarda piyes düzenlerdik yapardık. Şimdi okul ve dersler yoğun olduğu için zaman ayıramıyorlar. Yani en azından kafamız dağılıyor, şen şakrak zaman geçiriyoruz. Her Pazar günleri Kilise'ye gider duamı ederim, diğer günlerde de gelip devamlı ibadetimi yapmaya çalışırım”(G17).

Eğitim durumunun lise olduğunu belirten 31 yaşında ev hanımı ve ekonomik durumu orta olan Ermeni vatandaşı;

“Belli olmuyor aslında, ortalama 6 saat çalışıyorum. 8 saat kadar uyurum. Çok fazla çevrem yok, kurslara gidiyorum, satranç, dikiş, yemek kursları yeni olduğum için çok şey göremedim, topluma ayak uydurmaya çalışıyorum. Eskiden sinemaya, tiyatroya sıkça giderdim. Yani Pazar günleri sıkça Kilise’ye gideriz. Kahvaltı sofrasına oturup sohbet ederiz. Boş zaman benim için yeterli değil, çünkü istediğim her şeyi yapamıyorum. Kitap okumak istiyorum fakat zaman ayıramıyorum. Varsa bir planım mutlaka bütçe ayırırım.

Kültürümüzü yansıttığımız baktığımız açığa bağlı, sohbete gidiyorum arkadaşlarımızla birlikte, belli bir yaşı geçtikten sonra ayırıyorum böyle şeylere zamanımı. Boş zaman etkinlikleri beni eğlendiriyor, keyif veriyor bana. Bazı dönemlerde oluyor Kilise’ye gidiyorum ibadetimi yapmaya çalışıyorum, ama sürekliliği yok”(G19).

Yaşının 40 olduğunu söyleyen, ortaokul mezunu, ekonomik durumunu orta olarak belirten Ermeni vatandaş;

“İş hayatım uzun vadeli, evde 3 çocuğum var, yaşlım var evde, hayvanlarım var. 2 saat ancak ayırırım kendime 7 saat uyurum. Burada sinema, tiyatro yok kadınlarla birlikte oturuyorsun sohbet ediyorsun boş zamanlarında gezmeye gitmek, sinemaya, tiyatroya gitmek çok isterdim. Fakat böyle bir şansım yok. Kilisemizin kantini var reçel, likör, yapıyoruz başka etkinliğimiz yok, kendime iş çıkartıyorum.

Boş zamanlarım yetersiz yeterince kendime zaman ayıramıyorum, günün daha fazla olması gerekiyor. Mutlaka zaman ayırıyorum hem kendim için hem de çocuklarım için. Buraya haz bir kültürümüz yok zaten asimileşmiş durumdayız. Evet, özellikle hayvanları çok seviyorum en azından ihanet etmiyorlar, kendi çocuğun bile yapıyor ama onlar yapmıyor. Ama çocukların yapıyor anlatabildim mi? Sabah akşam dua ederim, Kilise'ye giderim mum yakarım dilek dilerim”(G20).

Ekonomik durumunu orta olarak nitelendiren, ilkokul mezunu 58 yaşındaki Ermeni vatandaş ise;

“Sabah kalkıp ev işlerini yapıyorum. İğne oyası yapıyorum, sabah kahvesine gidiyorum arkadaşlara ama çalışmıyorum. Günde 7 saat uyurum. TV izlerim, arkadaşlarla sohbet ederim, örgü el işi yaparak değerlendiriyorum. Daha çok arkadaşlarla zaman geçiriyorum. Çocuklarım dışarıda kalıyor. Kadınlarla birlikte gün yapıyoruz. Herhangi bir etkinliğe katılmıyorum. Boş zamanlarım benim için yeterli benim için. Tabi ki bütçe ayırıyorum. Genel olarak yaptığımız etkinlikler benim kültürümü yansıttığını düşünüyorum. Dinlendiriyor, eğlendiriyor olmasa yapmam zaten. Kilisemiz her gün açık gelip dua ediyorum”(G23).

Yaşının 70 olduğunu belirtilen ilkokul mezunu olup ekonomik durumunu orta olarak belirten Ermeni vatandaşı;

“Severim uykuyu, günde 9 saat uyurum. Ev işi yapıyorum zaten zamanında çok çalıştım. Allah'a şükürler olsun zamanında çok çalıştım, çalışmıyorum şimdi. El işi yaparım, iğne oyası yaparım, çeyiz hazırlarım. Komşularla vakit geçiriyorum çoğu zamanımda. Çocuklarla vakit geçiremiyorum, burada değiller ancak telefonla konuşurum. Bayramımız

var ekmek yaparım, çörek yaparım gelen misafirlere dağıtırım. Hepimiz bir şeyler hazırlarız, sofraya hazırlarız sohbet ederiz. Boş zamanım benim için yeterlidir.

Evet, bütçe ayırıyorum yeterli oluyor benim için. Evet, bu etkinlikler kültürümüzü yansıtıyor genel olarak. Boş zamanlarımda yaptığım işler beni dinlendiriyor, mutlu ediyor. Fırsat buldukça ibadetimi yaparım, Kilise'ye gider mum yakarım, duamı ederim”(G24).

Ekonomik durumunu orta olarak nitelendiren, 16 yaşındaki öğrenci olan Ermeni vatandaşı boş zaman davranışı ile ilgili tutumlarını şu şekilde ifade etmektedir;

“Okula gidiyorum. 7 – 8 saat uyurum. Kitap okuyorum. TV-Bilgisayar, ama genelde ders çalışıyorum. Genelde bir kişinin evinde toplanırız, sohbet ederiz, ders çalışırız, güncel konulardan konuşuruz. Bayramlarda bir şeyler yaparız. Hayır, boş zamanım yeterli değil. Bütçem her zaman var. Yaptığımız etkinlikler benim Kültürümü yansıttığını düşünüyorum. İncil'den geçen şeylerden bahsederiz toplandığımızda. Bu toplantılarda katıldığım zaman yapılan konuşmalar beni ruhen gerçekten çok dinlendiriyor, ama mutsuz olsam yapmam”(G27).

Yaşının 19 olduğunu söyleyen, ekonomik durumunu orta olarak belirten, lise mezunu Ermeni vatandaş boş zamanlarını nasıl değerlendirdiğini şu şekilde belirtmiştir;

“Okula gidiyorum, dershaneye gidiyorum 8 saat uyurum Arkadaşlarla, zamanımı TV izleyerek evde geçiriyorum, sinemaya gideriz,

alışveriş merkezine spor yaparak değerlendiriyorum. Burada olduğum sürece, Kilise’de yapılan etkinliklere katılıyorum ayinlere, toplantılara bayramlarda şenliklere katılıyorum. Buradaki kültürden etkileniyorum. Diğer yerlerle aynı fakat biraz farklılıklar gösteriyor. Boş zamanın yok çünkü dershaneye gidiyorum. Mecburen bütçe ayırıyorum. Tabi ki bu etkinlikler kültürümüzü yansıtıyor. Kilisede toplanırız, bizim kültürümüzü yaşatmak için buradayız. Bir ramazan bayramında TV’ler bangır bangır yayın yaparken bizim bayramımızı söylemiyorlar, bizde bu yüzden kendi kültürümüzü yansıtmaya devam ediyoruz. Yaptığımız etkinlikler beni mutlu ediyor. Zamanım olmuyor ama zaman buldukça Kilise’ye gidip duaımı ediyorum”(G30).

Ekonomik durumunun orta olduğunu belirten lise mezunu, 46 yaşındaki Ermeni vatandaş boş zaman ile ilgili tutumlarını şu şekilde açıklamıştır;

“Ev hanımıyım ama genel olarak zamanımın 4/3 ünü işe ayırıyorum. 8 saat uyurum. En çok çocuklarımın okuldan eve gelmesiyle mutlu oluyorum, onlarla ilgileniyorum. Onlara yemek hazırlamak, vakit geçirmeyi çok seviyorum. Onlar ders çalışırken bende kitap okuyorum. Eşimle çalışmayı çok seviyorum, eşim restoran işletiyor. 6 yıldan fazla da anaokulunda sınıf anneliği yapıyorum. Evde zaman geçiriyorum bu konu da kendimi şanslı hissediyorum. Kesinlikle din, dil, mezhep ayırmıyorum. Fakat kendi kültürümüzü yansıtmaya çalışıyorum. Tandırda peynirli ekmek ve kurabiye yaptım, kendi damak tadımızı unutturmamak için, çalıştığım iş arkadaşlarım alevi var, Sünni var onlarla birlikte kendi kültürlerimizi yansıtmaya çalışıyoruz. Sosyal aktivitelerimiz yok ama yinede boş zamanlarım yetiyor. Kilisede çalışırken şöyle bir şey yapmıştık, çocuklara kitap okuma alışkanlığı kazandırdım, saat 2 ile 4 arasında kitap okuturdum. 1 hafta sonra çocuklara sürpriz parti yaptık. Hatta bakan

gelmişti bizi takdirle karşıladı. Kendim ayıramıyorum, ama manevi bütçe var manevi güzellik vardır. Köyümüzü güzelleştirmek için para topladık ağaç diktik. Kùltürler artık karışmış, kendi dilimize bile Arapça, Türkçe kelimeler karışmış, artık asimileşmiş durumdayız burada. Daha dolu dolu geçmesi gerekiyor. Daha çok çalışmamız lazım. Devir artık bilgi devri, beden gücü değil beyin gücü gerektiriyor. Ailemle olmaktan çok mutluyum. Kilisemiz açık her zaman, imanlı biri isen zaten kendin gelip mum yakıp dilekler tutuyoruz. Sıkıştığımız da hiçbir zaman Ahmet, Mehmet, Ayşe demiyoruz Allah diyoruz, bu yüzden her zaman duamı ederim ibadetimi yaparım”(G31).

Ekonomik durumunun iyi olduğunu belirten, mesleğinin din görevlisi olduğunu ifade eden 32 yaşındaki Ermeni vatandaşı boş zamanını nasıl değerlendirdiğine ilişkin sorumuzu şu şekilde cevaplamıştır;

“Benim için din görevlisi olduğumdan 24 saat Rab ile birlikteyim. 7 saat uyurum. Çoğunlukla kitap okuyorum. İnternet bilgisayar kullanmam. İnsanlarla ilgilenirim sorunlarını dinlenirim. Ailemle zaman geçirdiğimde yemek harici, günlük haberler tartışmalar yapıyoruz. Spor yapmaya çalışıyorum günde en az 1 saat yürümeye çalışıyorum. Din görevlisi olarak davet ediliyorum zaten ama her etkinliğe katılamıyorum. Çok etkinlik yok burası köy olduğu için ama kendi cemaatimizden biri isterse giderim. Boş zamanım yeteri kadar var hayat kısa ve bu boşluğu doldurmak gerek zaten insan doldurdukça doludur. Bütçe ayırmıyorum, olursa hadi yapalım oluyor. Hemen hemen yansıttığını düşünüyorum. Burada doğu kültürü daha çok hâkim. Elimde bulunduğu sürece daha çok mutlu oluyorum. İnsan ilk önce mutlu olmayı bilmeli zaten”(G32).

Boş zamanlarını daha çok toplu eğlence ile geçiren Ermeni vatandaşlarının görüşleri:

Ekonomik durumunu orta olduğunu ifade eden, ortaokul mezunu 50 yaşındaki Ermeni vatandaşı ise boş zaman davranışlarına yönelik tutumlarını şu şekilde açıklamıştır;

“Bütün günüm işle geçiyor. Sabah 6 da kalkıyorum. İşçilerime yardıma gidiyorum. Hayvanlarım var onları sağıyorum. Ev işleri bunlarla ilgileniyorum. Bende boş zaman yok.11’de yatıp 6’da kalkıyorum. Köy hanımları narenciye ürünlerinden reçeller, likörler, tatlılar yapıyoruz birlikte, daha sonra bunları köy içinde tezgâhlarda turistlere satıyoruz. Çocukların derslerine yardım ediyorum. Daha çok köy hanımlarıyla birlikteyiz. Boş zaman bulduğumda direk kiliseye koşarım orda köy hanımlarıyla birlikte sohbet ederiz fikir alışverişi yaparız.

Ben kilise yönetimindeyim. İlk kez bayan seçildi, faaliyetlerle uğraşıyorum. Eski adetlerimizi hatırlatıyorum çocuklara. Bizim köyümüz turizme açık olduğu için turistler geliyor, bize özgü yemekler yapıp sunuyorum, devlet adamları geliyor onlara ikramlarda yöresel yemeklerimizden sunuyorum, çocuklara Ermenice şarkılar öğretiyorum. Boş zamanım yeterince yok. Sanatsal faaliyetler için zamanımız yok ama diğer alışverişler için bütçe ayırıyorum. Boş zaman etkinliklerin beni yeterince mutlu ettiğini düşünüyorum. Evet, beni mutlu ediyor daha çok boş zamanım olsa daha çok mutlu olurum. Fırsat buldukça sık sık ibadet için Kiliseye giderim”(G7).

Ekonomik durumunun orta olduğunu söyleyen, 49 yaşındaki lise mezunu Ermeni vatandaşı boş zamanlarını nasıl değerlendirdiğini şu şekilde ifade etmiştir;

“Gerektiği kadar, bazen 24 saat bazen 2 saat çalışırım. O da işimize göre belli oluyor. Uykum 8 saati geçmez. Okumayı severim. Haftada bir gün grubumuzla domuz avına gideriz. Domuz etini yiyoruz ailemizin besinlerini sağlıyoruz daha sonra da mangal partisi yapıyoruz. Köyün toplanma yeri var, oraya yarım saat, 1 saat gidip köyün faaliyetleri hakkında arkadaşlarla sohbet ederiz. Köyde korumuz var, onları dinleriz bayramlarda, ayinlere katılırlar. Alışverişte büyük merkezlere gitmeyiz. Genelde ilçeye gideriz. Bol bol para harcayacak durumumuz yok zaten. Eskiden katılırdık şimdi çocuklara bıraktık bu işleri. Burada faaliyet gösteren arkadaşlar var onlara gayri resmi yardım ediyorum. Boş zamanım çok fazladır. Tarımla uğraşıyorum toprak çok az yeterince kadar, zaten Arazi vakıflar genel müdürlüğüne aittir. Bütçe ayırmıyorum, zaten kazandığımız para ancak bize yetiyor. Bazen 1 liraya bazen 10 liraya çalışıyorum, biz aslında boşa çalışıyoruz.

% 90'ı kendi kültürümüzü yansıtıyor. Dilimizle de dinimizle de yaşıyorum. Yani şimdi biz bunları eğlence olarak görmüyoruz, yaşam tarzı diyebiliriz. Boş zamanlarda kültürümüzü yaşatmak için sevdiğimiz bir şey ise yaparız. Pazar günleri ava gidiyorum. Kurallara tam uymasak da uymaya çalışıyorum. Sadece Pazar günleri Kilise'ye giderim başka zaman gitmem”(G13).

Eğitim durumunun lise olduğunu belirten 31 yaşında ev hanımı ve ekonomik durumu orta olan Ermeni vatandaşı ise;

“Belli olmuyor aslında, ortalama 6 saat çalışıyorum. 8 saat kadar uyurum. Çok fazla çevrem yok, kurslara gidiyorum, satranç, dikiş, yemek kursları yeni olduğum için çok şey göremedim, topluma ayak uydurmaya çalışıyorum. Eskiden sinemaya, tiyatroya sıkça giderdim. Yani Pazar günleri sıkça Kilise’ye gideriz. Kahvaltı sofrasına oturup sohbet ederiz. Boş zaman benim için yeterli değil, çünkü istediğim her şeyi yapamıyorum. Kitap okumak istiyorum fakat zaman ayıramıyorum. Varsa bir planım mutlaka bütçe ayırırım.

Kültürümüzü yansıttığımız baktığımız açığa bağlı, sohbete gidiyorum arkadaşlarımızla birlikte, belli bir yaşı geçtikten sonra ayırıyorum böyle şeylere zamanımı. Boş zaman etkinlikleri beni eğlendiriyor, keyif veriyor bana. Bazı dönemlerde oluyor Kilise’ye gidiyorum ibadetimi yapmaya çalışıyorum, ama sürekliliği yok”(G19) şeklinde boş zaman tutumlarını ifade etmiştir.

Eğitim durumunun üniversite olduğunu söyleyen 22 yaşında ekonomik durumunun orta olduğunu belirten Ermeni vatandaşı ise boş zaman ile ilgili tutumları şu şekilde belirtmiştir;

“Günde 5 – 6 saat çalışırım. En fazla 6 saat uyurum. Şu anda bir şey yapmıyorum, genelde evdeyim, arkadaşlarla sinemaya gidiyorum, spor yapıyorum, spor salonuna gidiyorum günde 1 saat. Eskiden korodaydım, şimdi yapmıyorum. Genelde Pazar günleri kiliseye gidiyorum. Kendi kültürümüze ait olan etkinliklere fazla katılmıyorum. Boş zamanlarım benim için yeterli. Yani sınırlı çalışmadığım için pek bütçe ayıramıyorum.

Bana göre kendi kültürümüzü yansıtmıyor, zaten genelde buraya özgü şeyler değil. Kendi dinime mensup kişilerle birlikte olamıyorum. Yani çok fazla değil ama mutlu oluyorum. Genelde yapsam bile kendi içimde yapıyorum. Kendimle Tanrı arasında oluyor”(G21).

Ekonomik durumunun orta olduğunu söyleyen 15 yaşında öğrenci olduğunu belirten Ermeni vatandaşı aşağıda belirtildiği şekilde ifade etmektedir;

“Günde 2 - 8 saat uyurum, 8 saatte okul ve dershanede geçiyor zamanım. Genelde internet, hafta sonları arkadaşlarla Kilise’ye, alışveriş merkezine, sinemaya arada da tiyatroya giderim. Spor ile ilgileniyorum voleybol ve masa tenisi gibi sporlar yapıyorum. Boş zaman yeterli değil genelde okulda olduğum için, arkadaşlarla daha çok zaman geçiriyorum. Okul harici bir yerlere gideceksem eğer ailemden para alıyorum. Evet, mutlu olurum ama arkadaşlarımla birlikte olunca. Canım istediğinde Kilise’ye gidiyorum”(G22).

Lise mezunu olduğunu belirten, ekonomik durumunun orta olduğunu söyleyen 18 yaşındaki Ermeni vatandaşı ise;

“Günde 2 - 8 saat uyurum, 8 saatte okul ve dershanede geçiyor zamanım. Genelde internet, hafta sonları arkadaşlarla Kilise’ye, alışveriş merkezine, sinemaya arada da tiyatroya giderim. Spor ile ilgileniyorum voleybol ve masa tenisi gibi sporlar yapıyorum. Boş zaman yeterli değil genelde okulda olduğum için, arkadaşlarla daha çok zaman geçiriyorum. Okul harici bir yerlere gideceksem eğer ailemden para alıyorum. Evet, mutlu olurum ama arkadaşlarımla birlikte olunca. Canım istediğinde Kilise’ye gidiyorum”(G28) şeklinde boş zaman davranışlarını belirtmiştir.

15 yaşında öğrenci olduğunu belirten, ekonomik durumunun orta olduğunu söyleyen Ermeni vatandaşı boş zaman ile ilgili davranışlarını aşağıda belirtildiği şekliyle açıklamıştır;

“Okula gidiyorum. 10 saat uyurum. Bilgisayarda oyun oynarım, arkadaşlarla futbol basketbol oynarım, pikniğe gideriz. Dağda bayırda evleri gezeriz yılbaşında, şarkılar söyleriz. Herkes katılır etkinliklere, ev ev gezeriz. Kiliseye gideceğiz, bir şeyler toplayacağız, hediyeler alacağız. Boş zamanlarım benim için yeterli. Biraz ihtiyaç oluyor onun için bütçe ayırıyorum. Yaptığımız etkinlikler beni eğlendiriyor, mutlu ediyor”(G29).

Ekonomik durumunun orta olduğunu belirten lise mezunu, 46 yaşındaki Ermeni vatandaş ise;

“Ev hanımıyım ama genel olarak zamanımın 4/3 ünü işe ayırıyorum. 8 saat uyurum. En çok çocuklarımın okuldan eve gelmesiyle mutlu oluyorum, onlarla ilgileniyorum. Onlara yemek hazırlamak, vakit geçirmeyi çok seviyorum. Onlar ders çalışırken bende kitap okuyorum. Eşimle çalışmayı çok seviyorum, eşim restoran işletiyor. 6 yıldan fazla da anaokulunda sınıf anneliği yapıyorum. Evde zaman geçiriyorum bu konu da kendimi şanslı hissediyorum. Kesinlikle din, dil, mezhep ayırmıyorum. Fakat kendi kültürümüzü yansıtmaya çalışıyorum. Tandırda peynirli ekmek ve kurabiye yaptım, kendi damak tadımızı unutturmamak için, çalıştığım iş arkadaşlarım alevi var, Sünni var onlarla birlikte kendi kültürlerimizi yansıtmaya çalışıyoruz. Sosyal aktivitelerimiz yok ama yinede boş zamanlarım yetiyor. Kilisede çalışırken şöyle bir şey yapmıştık, çocuklara kitap okuma alışkanlığı kazandırdım, saat 2 ile 4 arasında kitap okuturdum. 1 hafta sonra çocuklara sürpriz parti yaptık. Hatta bakan gelmişti bizi takdirle karşıladı. Kendim ayıramıyorum, ama manevi bütçe

var manevi güzellik vardır. Köyümüzü güzelleştirmek için para topladık ağaç diktik. Kültürler artık karışmış, kendi dilimize bile Arapça, Türkçe kelimeler karışmış, artık asimileşmiş durumdayız burada. Daha dolu dolu geçmesi gerekiyor. Daha çok çalışmamız lazım. Devir artık bilgi devri, beden gücü değil beyin gücü gerektiriyor. Ailemle olmaktan çok mutluyum. Kilisemiz açık her zaman, imanlı biri isen zaten kendin gelip mum yakıp dilekler tutuyoruz. Sıkıştığımız da hiçbir zaman Ahmet, Mehmet, Ayşe demiyoruz Allah diyoruz, bu yüzden her zaman duamı ederim ibadetimi yaparım”(G31) şeklinde boş zaman davranışlarını belirtmiştir.

Boş zamanlarını Bayram kutlamaları ile geçiren Ermeni vatandaşlarının görüşleri;

Yaşının 50 olduğunu söyleyen Ortaokul mezunu ekonomik surumunun orta olduğunu belirten Ermeni vatandaşı; “Bahçeye günümü ayırıyorsam eğer sabah 8’den akşam 5’e kadar günümü işçiler ile birlikte geçiririm. Genel de 8 saat uyurum. Bu zaman diliminden sonra akşam duş alırım, daha sonra köy kahvesine gidip arkadaşlarla otururum. Genellikle köy kahvehanesinde arkadaşlarla sohbet edip, zaman geçiriyoruz. Biz kültürümüz ile ilgili bayramlarda Kilise’de toplanıyoruz. Bayramlaşmalar yapıyoruz. Daha sonra kendimize ait kooperatifimiz var orda zaman geçiriyorum. Benim boş zamanım yetiyor diyebilirim. Ama bana soracak olursan ben yoğunum, iş ve muhtarlık bir arada geçiyor. Boş zamanlarıma yeterince bütçe ayırıyorum. Bir yere gitmek için aile reisi olduğumdan dolayı tabi ki ayırıyorum. Ben kendi kültürümü yerine getirmeye çalışıyorum. Düğünlerde, Bayramlarda kendi geleneklerimizi ve dilimizi kullanmaya zen gösteriyoruz. Yeterince dinlendiğimi düşünüyorum. İbadetimi de yerine getirmeye çalışıyorum. Pazardan pazara, Bayramdan bayrama Kilise’ye gidip ibadetimi yapıyorum”(G1) şeklinde dir.

Ortaokul mezunu yaşının 60 olduğunu ve ekonomik durumunun orta olduğunu belirten Ermeni vatandaşı ise boş zamana ilişkin tutumlarını şu şekilde ifade etmiştir;

“Köy hayatında süre olmuyor. Sabah başlarız öğlen biter. Kahveye gideriz, oradan tekrar bahçeye gideriz, süremiz yoktur. Genelde misafirliği gittiğimiz zaman geç yatarım, 11-12-01 olur, ama genelde 8 saat uyurum. Köyde zamanın nasıl geçtiğini anlamıyorum; arkadaşlarla oturuyorum, ava gidiyorum zaman çabuk geçiyor. Din, dil ayırmaksızın Kürt olsun, Alevi olsun, Müslüman olsun aynı oyunu kahvede oynarız. Biz köy kahvesinde kumar oynamayız. Burayı ticari amaçla kullanmayız. Köyümüzde kooperatifimiz var burada genelde sohbet eder çay içiyoruz.

Bizim kendi kültürümüzü yansıttığını düşündüğüm bayramlarımız var. Mesela Temmuz ayında bereket ayı dediğimiz keşkek günümüz var. Davullu zurnalı başlar, 2-3 gün sürer. Boş zamanımın yeterli olduğun düşünüyorum. Biz burada Samandağı'nda her zaman paramız olda da olmasa da alış verişimizi yaparız.

Ben köy hayatından ve boş zamanlarımı kahvede oturarak oyun oynayarak geçirmekten mutlu oluyorum. Ben ibadetimi illaki Kilise'de yapacağım diye bir şey yok. Allah'ın olduğu her yerde ibadetimi yaparım”(G2).

Yaşının 43, ekonomik durumunun orta ortaokul mezunu olduğunu belirten Ermeni vatandaşı boş zamana yönelik davranışlarını aşağıda yer aldığı şekliyle açıklamıştır;

“Ben günde 4-5 saat uyurum. Ayrıca günde ortalama 10-12 saat çalışırım. Zamanımın çoğunu dinlenerek ve yüzmeye giderek geçiriyorum. Arkadaş ortamında zaman geçirmeyi seviyorum, spor yapmayı sevmem.

Çok az da olsa bayramlaşmalara katılıyorum, halkla bayramlaşıyorum, genelde bayramlaşmalar Kilise’de oluyor. Ben kendi otelimde gece düzenliyorum, bizim kendi halkımızla kutlamalar yapıyoruz. Boş zamanlarım beni mutlu etmiyor, çünkü iş hayatında zaman çok çabuk geçiyor. Bütçe ayırmadan hiçbir şey olmuyor bu devirde. Biz burada yavaş yavaş asimili olduk zaten, ben bu konuda çok sıkıntılarım var. Hep yorgun yatıyorum, yorgun kalkıyorum. Ne kadar dinlenirsem o kadar mutlu oluyorum. Ben Kilise’ye ibadete gitmiyorum”(G4).

Ortaokul mezunu, ekonomik durumu orta olan 33 yaşındaki ev hanımı Ermeni vatandaşı;

“Günde 12 – 13 saat çalışıyorum. En az 5 en fazla 8 saat uyurum. Çocuklarımla zaman geçiriyorum. İstedikleri şeyleri yapıyorum, çocuklarımla oyun oynuyorum, derslerine yardım ediyorum. Ev hanımı olmak zor zaten, artan zamanda kendime ayırıyorum. Bayramlarda katılıyorum farklı bir şey yok. Bayramlara katılıyoruz, günler yapıyoruz, toplantılara katılıyorum. Boş zamanlarım yeterli değil ama yeterli olması gerekiyor. Bütçe ayıramıyorum, bütçe ayıracak kadar kazanç yok. Çok fazla yansıtmıyor, eskiye göre yansıtmıyor bence. Yeni yılda ateş yakıp çocuklar eski yılı yakıp, yeni yılı getirir. Bir-iki adet kalmış, bunları devam

ettiriyoruz. Ailem ile birlikte olmak en büyük mutluluk. Biz zaten Kilise de çalıştığımız için her gün buradayız, İbadetimizi burada yerine getiriyoruz”(G14) şeklinde boş zaman davranışlarını açıklamıştır.

Ekonomik durumunun orta, üniversite mezunu olduğunu söyleyen 29 yaşındaki Ermeni vatandaşı boş zamanlarını nasıl değerlendirdiğini şu şekilde ifade etmiştir;

“Günde 10 çalışıyorum. Bazen 2 saat, bazen 8 saat uyuyorum. Daha çok dinlenirim, işim zor biraz, TV, bilgisayar bunlarla zaman geçiriyorum. Kahveye gidip sohbet ediyorum. Daha çok ailemle zaman geçiririm, spor yapmam. Bayramlarda toplanım sohbet ederiz, eğleniriz. Fazla etkinliğimiz yok, nüfus sayımız çok az, genç nüfusumuz yok. Dışarı okumaya giden daha geri gelmiyor. Boş zaman yeterli değil. Yağmur yağdığı zaman bizim boş zamanımız oluyor o zaman da daha çok evde oturup TV. İzliyorum, özel işlerimiz olursa onları yaparım. Boş zaman etkinlikleri için tabi ki de bütçe ayırıyorum. Boş zaman etkinlikleri kendi kültürümüzü yansıtıyor. Biz az olduğumuz için kendi kültürümüzü çok fazla yansıtamıyoruz aslında. Büyükler bize yansıtmadı biz de yansıtmıyoruz. Genelde mutlu ediyor. Tabi ki oluyor, içimden geldiği zaman Kilise’ye gidip duamı ediyorum”(G15).

49 yaşında olup, ekonomik durumunun orta olduğunu belirten, lise mezunu, ev hanımı Ermeni vatandaşı boş zamanını nasıl değerlendirdiğini şu şek

ilde belirtmiştir;

“Öğlene kadar çalışıyorum. Ev hanımıyım zaten. 8 saat uyurum. Arkadaşlara gidiyorum, el işi yapıyorum, kurslara katılıyorum Halk Eğitim Merkezinin açtığı. Arkadaşlarla gün yapıyoruz genelde. Kiliseye ayine

gideriz genelde, bayramlaşmalar yaparız, başka da faaliyetimiz yok. Boş zamanım benim için yeterli artıyor bile. Boş zaman etkinlikleri için para gerekiyor, olmadan olmuyor zaten. Alışverişe gidiyorum. Sinema tiyatroya yıllardır gitmiyorum. Dini olarak yansıttığını düşünüyorum. Adetlerimizi geleneklerimizi yansıtıyor. Mutlu oluyorum. En ufak bir şeyden mutlu olabiliyorum, köy hayatından çok mutluyum ben. Aklıma bir şey düşerse Kilise'ye giderim mum yakarım. Ama genelde evde dua ediyorum”(G16).

Eğitim durumunun lise olduğunu belirten 31 yaşında ev hanımı ve ekonomik durumu orta olan Ermeni vatandaşı;

“Belli olmuyor aslında, ortalama 6 saat çalışıyorum. 8 saat kadar uyurum. Çok fazla çevrem yok, kurslara gidiyorum, satranç, dikiş, yemek kursları yeni olduğum için çok şey göremedim, topluma ayak uydurmaya çalışıyorum. Eskiden sinemaya, tiyatroya sıkça giderdim. Yani Pazar günleri sıkça Kilise'ye gideriz. Kahvaltı sofrasına oturup sohbet ederiz. Boş zaman benim için yeterli değil, çünkü istediğim her şeyi yapamıyorum. Kitap okumak istiyorum fakat zaman ayıramıyorum. Varsa bir planım mutlaka bütçe ayırıyorum.

Kültürümüzü yansıttığımız baktığımız açığa bağlı, sohbete gidiyorum arkadaşlarımızla birlikte, belli bir yaşı geçtikten sonra ayırıyorum böyle şeylere zamanımı. Boş zaman etkinlikleri beni eğlendiriyor, keyif veriyor bana. Bazı dönemlerde oluyor Kilise'ye gidiyorum ibadetimi yapmaya çalışıyorum, ama sürekliliği yok”(G19) şeklinde boş zaman davranışlarına yönelik sorumuzu cevaplamıştır.

Yaşının 70 olduğunu belirtilen ilkokul mezunu olup ekonomik durumunu orta olarak belirten Ermeni vatandaşı ise boş zamanlarını nasıl değerlendirdiğini şu şekilde belirtmiştir;

“Severim uykuyu, günde 9 saat uyurum. Ev işi yapıyorum zaten zamanında çok çalıştım. Allah’a şükürler olsun zamanında çok çalıştım, çalışmıyorum şimdi. El işi yaparım, iğne oyası yaparım, çeyiz hazırlarım. Komşularla vakit geçiriyorum çoğu zamanımda. Çocuklarla vakit geçiremiyorum, burada değiller ancak telefonla konuşurum. Bayramımız var ekmek yaparım, çörek yaparım gelen misafirlere dağıtırım. Hepimiz bir şeyler hazırlarız, sofraya hazırlarız sohbet ederiz. Boş zamanım benim için yeterlidir.

Evet, bütçe ayırıyorum yeterli oluyor benim için. Evet, bu etkinlikler kültürümüzü yansıtıyor genel olarak. Boş zamanlarımda yaptığım işler beni dinlendiriyor, mutlu ediyor. Fırsat buldukça ibadetimi yaparım, Kilise’ye gider mum yakarım, duamı ederim”(G24).

15 yaşında lise öğrencisi olduğunu söyleyen ekonomik durumunun orta olduğunu söyleyen ermeni vatandaşı;

“Günümün büyük bir çoğunluğu okulda sabah 8’den 16.30’ a kadar zaten. Günde 8 saat uyurum. TV izliyorum, ders çalışıyorum. Zamanım çoğu kez ders çalışarak geçiyor. Nadiren sinemaya gidiyorum. Kendime ayırabileceğim bir zamanım yok. Her şeyin bir bedeli var, onun için bütçe ayırıyorum. Çok fazla olmasa da, kendi kültürümüzü kaybetmeden bir şeyler yapmaya çalışıyorum. Arkadaşlarla geçirdiğim zamanı değerlendiriyorum ve mutlu oluyorum”(G25) şeklinde boş zamanı değerlendirmeye yönelik tutumlarını ifade etmiştir.

Ekonomik durumunu orta olarak nitelendiren, 16 yaşındaki öğrenci olan Ermeni vatandaşı ise,

“Okula gidiyorum. 7 – 8 saat uyurum. Kitap okuyorum. TV-Bilgisayar, ama genelde ders çalışıyorum. Genelde bir kişinin evinde toplanırız, sohbet ederiz, ders çalışırız, güncel konulardan konuşuruz. Bayramlarda bir şeyler yaparız. Hayır, boş zamanım yeterli değil. Bütçem her zaman var. Yaptığımız etkinlikler benim Kültürümü yansıttığını düşünüyorum. İncil’den geçen şeylerden bahsederiz toplandığımızda. Bu toplantılarda katıldığım zaman yapılan konuşmalar beni ruhen gerçekten çok dinlendiriyor, ama mutsuz olsam yapmam”(G27) şeklinde boş zamanını değerlendirmeye yönelik sergilediği davranışları belirtmiştir.

Lise mezunu olduğunu belirten, ekonomik durumunun orta olduğunu söyleyen 18 yaşındaki Ermeni vatandaşı ise boş zamanlarını değerlendirmeye yönelik davranışlarını şu şekilde açıklamıştır;

“Günde 2 - 8 saat uyurum, 8 saatte okul ve dershanede geçiyor zamanım. Genelde internet, hafta sonları arkadaşlarla Kilise’ye, alışveriş merkezine, sinemaya arada da tiyatroya giderim. Spor ile ilgileniyorum voleybol ve masa tenisi gibi sporlar yapıyorum. Boş zaman yeterli değil genelde okulda olduğum için, arkadaşlarla daha çok zaman geçiriyorum. Okul harici bir yerlere gideceksem eğer ailemden para alıyorum. Evet, mutlu olurum ama arkadaşlarımla birlikte olunca. Canım istediğinde Kilise’ye gidiyorum”(G28).

Yaşının 19 olduğunu söyleyen, ekonomik durumunu orta olarak belirten, lise mezunu Ermeni vatandaş ise boş zaman davranışlarına ilişkin tutumlarını aşağıda belirtilen şekliyle açıklamıştır;

“Okula gidiyorum, dershaneye gidiyorum 8 saat uyurum Arkadaşlarla, zamanımı TV izleyerek evde geçiriyorum, sinemaya gideriz, alışveriş merkezine spor yaparak değerlendiriyorum. Burada olduğum sürece, Kilise’de yapılan etkinliklere katılıyorum ayinlere, toplantılara bayramlarda şenliklere katılıyorum. Buradaki kültürden etkileniyorum. Diğer yerlerle aynı fakat biraz farklılıklar gösteriyor. Boş zamanın yok çünkü dershaneye gidiyorum. Mecburen bütçe ayırıyorum. Tabi ki bu etkinlikler kültürümüzü yansıtıyor. Kilisede toplanırız, bizim kültürümüzü yaşatmak için buradayız. Bir ramazan bayramında TV’ler bangır bangır yayın yaparken bizim bayramımızı söylemiyorlar, bizde bu yüzden kendi kültürümüzü yansıtmaya devam ediyoruz. Yaptığımız etkinlikler beni mutlu ediyor. Zamanım olmuyor ama zaman buldukça Kilise’ye gidip duamı ediyorum”(G30).

Ekonomik durumunun orta olduğunu belirten lise mezunu, 46 yaşındaki Ermeni vatandaş;

“Ev hanımıyım ama genel olarak zamanımın 4/3 ünü işe ayırıyorum. 8 saat uyurum. En çok çocuklarımla okuldan eve gelmesiyle mutlu oluyorum, onlarla ilgileniyorum. Onlara yemek hazırlamak, vakit geçirmeyi çok seviyorum. Onlar ders çalışırken bende kitap okuyorum. Eşimle çalışmayı çok seviyorum, eşim restoran işletiyor. 6 yıldan fazla da anaokulunda sınıf anneliği yapıyorum. Evde zaman geçiriyorum bu konu da kendimi şanslı hissediyorum. Kesinlikle din, dil, mezhep ayırmıyorum. Fakat kendi kültürümüzü yansıtmaya çalışıyorum. Tandırda peynirli ekmek ve kurabiye yaptım, kendi damak tadımızı unutturmamak için, çalıştığım iş arkadaşlarımla alevi var, Sünni var onlarla birlikte kendi kültürlerimizi yansıtmaya çalışıyoruz. Sosyal aktivitelerimiz yok ama yinede boş zamanlarım yetiyor. Kilisede çalışırken şöyle bir şey yapmıştık, çocuklara kitap okuma alışkanlığı kazandırdım, saat 2 ile 4 arasında kitap

okuturdum. 1 hafta sonra çocuklara sürpriz parti yaptık. Hatta bakan gelmişti bizi takdirle karşıladı. Kendim ayıramıyorum, ama manevi bütçe var manevi güzellik vardır. Köyümüzü güzelleştirmek için para topladık ağaç diktik. Kùltürler artık karışmış, kendi dilimize bile Arapça, Türkçe kelimeler karışmış, artık asimileşmiş durumdayız burada. Daha dolu dolu geçmesi gerekiyor. Daha çok çalışmamız lazım. Devir artık bilgi devri, beden gücü değil beyin gücü gerektiriyor. Ailemle olmaktan çok mutluyum. Kilisemiz açık her zaman, imanlı biri isen zaten kendin gelip mum yakıp dilekler tutuyoruz. Sıkıştığımız da hiçbir zaman Ahmet, Mehmet, Ayşe demiyoruz Allah diyoruz, bu yüzden her zaman duamı ederim ibadetimi yaparım”(G31) ifadeleriyle boş zaman davranışlarını belirtmiştir.

Ekonomik durumunun iyi olduğunu belirten, mesleğinin din görevlisi olduğunu ifade eden 32 yaşındaki Ermeni vatandaşı ise boş zaman davranışlarını şu şekilde ifade etmiştir;

“Benim için din görevlisi olduğumdan 24 saat Rab ile birlikteyim. 7 saat uyurum. Çoğunlukla kitap okuyorum. İnternet bilgisayar kullanmam. İnsanlarla ilgilenirim sorunlarını dinlenirim. Ailemle zaman geçirdiğimde yemek harici, günlük haberler tartışmalar yapıyoruz. Spor yapmaya çalışıyorum günde en az 1 saat yürümeye çalışıyorum. Din görevlisi olarak davet ediliyorum zaten ama her etkinliğe katılamıyorum. Çok etkinlik yok burası köy olduğu için ama kendi cemaatimizden biri isterse giderim. Boş zamanım yeteri kadar var hayat kısa ve bu boşluğu doldurmak gerek zaten insan doldurdukça doludur. Bütçe ayırmıyorum, olursa hadi yapalım oluyor. Hemen hemen yansıttığını düşünüyorum. Burada doğu kültürü daha çok hâkim. Elimde bulunduğu sürece daha çok mutlu oluyorum. İnsan ilk önce mutlu olmayı bilmeli zaten”(G32).

Boş zamanlarını daha çok avcılıkla geçiren Ermeni vatandaşlarının görüşleri; İlkokul mezunu olup, ekonomik durumunu orta olarak belirten 72 yaşındaki emekli Ermeni vatandaşı boş zamana yönelik davranışlarını şu şekilde açıklamıştır;

“İstanbul’da hademelik yaptım. 15 – 20 sene kaldım, tekrar geri geldim köyüme, insanın doğup büyüdüğü yer çok önemli bunu anladım. Şu an için eğlence için zaman ayırıyorum. 2 – 3 saat kendimi iyi hissetmek için, hasta olmamak için çalışırım. 10 saat uyurum. Komşularla, eski arkadaşlarla zaman geçiriyorum. Samandağı’na gidiyorum eski arkadaşlarla zaman geçiririm av tüfeği ile ava çıkıyorum. Boş zamanım benim için yeterli, keşke genç olsaydım da çalışsaydım. Bütçe önemli değil hepsi 1 – 2 lira çay parası. Eski arkadaşlarla birlikte olmak çok kıymetlidir. Onlarla birlikte olunca huzurlu oluyorum, mutlu oluyorum. Kilise açık olursa, her sabah isteyen mum yakar, ufak duasını eder, aslında bu iyi bir şeydir. Müslüman gelir mum yakar. İbadet için camii kilise fark etmez Allah’ın evidir.

Oyun: Yumurtadan biraz küçük ufak ufak 7 tane karşı karşıya çukur açılırdı. Her çukurun içine zeytin büyüklüğünde taş koyardık onları oynardık “mangalık” oyunu derdik, çobanların oyunudur. Taş oyunumuz vardı, 15 m mesafe ile 4-5 taş dikedik o taşlardan en fazla kim daha çok deviren şampiyon olurdu. Portakal koparırdık yeşil iken kamış keserdik teker yapardık üstüne bir şeyler koyup taşırdık devirmeden götüren şampiyon olurdu”(G11).

Ekonomik durumunun orta olduğunu söyleyen, 49 yaşındaki lise mezunu Ermeni vatandaş ise;

“Gerektiği kadar, bazen 24 saat bazen 2 saat çalışırım. O da işimize göre belli oluyor. Uykum 8 saati geçmez. Okumayı severim. Haftada bir gün grubumuzla domuz avına gideriz. Domuz etini yiyoruz ailemizin besinlerini sağlıyoruz daha sonra da mangal partisi yapıyoruz. Köyün toplanma yeri var, oraya yarım saat, 1 saat gidip köyün faaliyetleri hakkında arkadaşlarla sohbet ederiz. Köyde korumuz var, onları dinleriz bayramlarda, ayinlere katılırlar. Alışverişte büyük merkezlere gitmeyiz. Genelde ilçeye gideriz. Bol bol para harcayacak durumumuz yok zaten. Eskiden katılırdık şimdi çocuklara bıraktık bu işleri. Burada faaliyet gösteren arkadaşlar var onlara gayri resmi yardım ediyorum. Boş zamanım çok fazladır. Tarımla uğraşıyorum toprak çok az yeterince kadar, zaten Arazi vakıflar genel müdürlüğüne aittir. Bütçe ayırmıyorum, zaten kazandığımız para ancak bize yetiyor. Bazen 1 liraya bazen 10 liraya çalışıyorum, biz aslında boşa çalışıyoruz.

% 90'ı kendi kültürümüzü yansıtıyor. Dilimizle de dinimizle de yaşıyorum. Yani şimdi biz bunları eğlence olarak görmüyoruz, yaşam tarzı diyebiliriz. Boş zamanlarda kültürümüzü yaşatmak için sevdiğimiz bir şey ise yaparız. Pazar günleri ava gidiyorum. Kurallara tam uymasak da uymaya çalışıyorum. Sadece Pazar günleri Kilise'ye giderim başka zaman gitmem”(G13) şeklinde boş zaman tutumlarını belirtmiştir.

*** Genel toplumsal yaşama göre boş zaman değerlendirme:**

Boş zamanlarını daha çok Televizyon izleyerek geçiren Ermeni vatandaşlarının görüşleri, Ekonomik durumunun orta olduğunu söyleyen ilkokul mezunu, ev kadını 46 yaşındaki Ermeni vatandaşın görüşleri;

“Bütün günümüzü iş hayatına ayırıyoruz, 9 saat uyurum genelde. Boş zamanımız olmuyor işçilerimize yemek hazırlıyorum. Bayanlar reçel şurup işleri ile uğraşılıyor. Geceleri TV izliyorum genelde. El işi, iğne oyası yapıyorum arkadaşlarla toplanıp birlikte yapıyoruz. Arkadaşlarla birlikte sohbet ediyoruz başka etkinliğimiz yok. Kiliseye gidiyorum, kilisede zaman geçiriyorum genelde. Bana boş zamanım genelde yetiyor. Kilisede ürünlerimiz oluyor bunları sergileyip satıyoruz. Daha çok akşam TV karşısında oturup el işi, iğne oyası yapıyorum. Ev işleri ile uğraşıyorum. Ayda bir iki kere kazandığım parayı harcıyorum alışveriş yaparak. Ben çalışmayı seviyorum ve mutlu oluyorum. Sadece Pazar günleri Kilise’ye gitmiyorum. Tanrıdan isteyeceğim zaman Mum yakıp dilek diliyorum dua ediyorum”(G6) şeklindedir.

Ekonomik durumunu orta olarak belirten 42 yaşındaki, ilkokul mezunu Ermeni vatandaşı ise boş zaman davranışlarını şu şekilde açıklamıştır;

“Günde 7 – 8 saat çalışırım. 8 – 9 saat ortalama uyurum. Boş zamanlarımda genellikle Çay bahçesinde zaman geçiririm. Boş zamanlarımı bu şekilde değerlendiririm. Yürüyüş yapıyorum. Eğlence yapıyoruz, geleneksel olarak şarkılar söyleniyor. Etkinliklere katılıyorum. Çünkü etkinlikler de hizmet yapıyorum genelde. Elimden gelse boş zamanlarımı daha çok değerlendiririm. Bütçe ayırmak yok, ancak kendime yetiyor. Boş zaman etkinliklerin beni mutlu ettiğini düşünüyorum. Çünkü

dinleniyorum, huzur buluyorum, evde dinleniyorum, TV izliyorum. İbadet için Pazar günleri Kiliseye giderek ibadetimi en güzel şekilde yerine getirmeye çalışırım”(G8).

Ekonomik durumunun orta, üniversite mezunu olduğunu söyleyen 29 yaşındaki Ermeni vatandaşı ise;

“Günde 10 çalışıyorum. Bazen 2 saat, bazen 8 saat uyuyorum. Daha çok dinlenirim, işim zor biraz, TV, bilgisayar bunlarla zaman geçiriyorum. Kahveye gidip sohbet ediyorum. Daha çok ailemle zaman geçiririm, spor yapmam. Bayramlarda toplanım sohbet ederiz, eğleniriz. Fazla etkinliğimiz yok, nüfus sayımız çok az, genç nüfusumuz yok. Dışarı okumaya giden daha geri gelmiyor. Boş zaman yeterli değil. Yağmur yağdığı zaman bizim boş zamanımız oluyor o zaman da daha çok evde oturup TV. İzliyorum, özel işlerimiz olursa onları yaparım. Boş zaman etkinlikleri için tabi ki de bütçe ayırıyorum. Boş zaman etkinlikleri kendi kültürümüzü yansıtıyor. Biz az olduğumuz için kendi kültürümüzü çok fazla yansıtamıyoruz aslında. Büyükler bize yansıtmadı biz de yansıtmıyoruz. Genelde mutlu ediyor. Tabi ki oluyor, içimden geldiği zaman Kilise’ye gidip duamı ediyorum”(G15) şeklinde boş zaman tutumlarını belirtmiştir.

Ekonomik durumunu orta olarak nitelendiren, ilkokul mezunu 58 yaşındaki Ermeni vatandaş boş zamanlarını nasıl değerlendirdiğini şu şekilde açıklamıştır;

“Sabah kalkıp ev işlerini yapıyorum. İğne oyası yapıyorum, sabah kahvesine gidiyorum arkadaşlara ama çalışmıyorum. Günde 7 saat uyurum. TV izlerim, arkadaşlarla sohbet ederim, örgü el işi yaparak değerlendiriyorum. Daha çok arkadaşlarla zaman geçiriyorum. Çocuklarım

dışarıda kalıyor. Kadınlarla birlikte gün yapıyoruz. Herhangi bir etkinliğe katılmıyorum. Boş zamanlarım benim için yeterli benim için. Tabi ki bütçe ayırıyorum. Genel olarak yaptığımız etkinlikler benim kültürümü yansıttığını düşünüyorum. Dinlendiriyor, eğlendiriyor olmasa yapmam zaten. Kilisemiz her gün açık gelip dua ediyorum”(G23).

Ekonomik durumunu orta olarak nitelendiren, 16 yaşındaki öğrenci olan Ermeni vatandaşı boş zaman tutumlarını aşağıda yer alan şekliyle belirtmiştir;

“Okula gidiyorum. 7 – 8 saat uyurum. Kitap okuyorum. TV-Bilgisayar, ama genelde ders çalışıyorum. Genelde bir kişinin evinde toplanırız, sohbet ederiz, ders çalışırız, güncel konulardan konuşuruz. Bayramlarda bir şeyler yaparız. Hayır, boş zamanım yeterli değil. Bütçem her zaman var. Yaptığımız etkinlikler benim Kültürümü yansıttığını düşünüyorum. İncil’den geçen şeylerden bahsederiz toplandığımızda. Bu toplantılarda katıldığım zaman yapılan konuşmalar beni ruhen gerçekten çok dinlendiriyor, ama mutsuz olsam yapmam”(G27).

Yaşının 19 olduğunu söyleyen, ekonomik durumunu orta olarak belirten, lise mezunu Ermeni vatandaş boş zamanlarını nasıl değerlendirdiğini şu şekilde belirtmiştir;

“Okula gidiyorum, dershaneye gidiyorum 8 saat uyurum Arkadaşlarla, zamanımı TV izleyerek evde geçiriyorum, sinemaya gideriz, alışveriş merkezine spor yaparak değerlendiriyorum. Burada olduğum sürece, Kilise’de yapılan etkinliklere katılıyorum ayinlere, toplantılara bayramlarda şenliklere katılıyorum. Buradaki kültürden etkileniyorum. Diğer yerlerle aynı fakat biraz farklılıklar gösteriyor. Boş zamanın yok

çünkü dershaneye gidiyorum. Mecburen bütçe ayırıyorum. Tabi ki bu etkinlikler kültürümüzü yansıtıyor. Kilisede toplanırız, bizim kültürümüzü yaşatmak için buradayız. Bir ramazan bayramında TV'ler bangır bangır yayın yaparken bizim bayramımızı söylemiyorlar, bizde bu yüzden kendi kültürümüzü yansıtmaya devam ediyoruz. Yaptığımız etkinlikler beni mutlu ediyor. Zamanım olmuyor ama zaman buldukça Kilise'ye gidip duaını ediyorum”(G30).

Boş zamanlarını daha çok alış-veriş yaparak geçiren Ermeni vatandaşlarının görüşleri, Ekonomik durumunun orta olduğunu söyleyen, 49 yaşındaki lise mezunu Ermeni vatandaş boş zamana yönelik tutumlarını aşağıda yer alan şekliyle ifade etmiştir;

“Gerektiği kadar, bazen 24 saat bazen 2 saat çalışırım. O da işimize göre belli oluyor. Uykum 8 saati geçmez. Okumayı severim. Haftada bir gün grubumuzla domuz avına gideriz. Domuz etini yiyoruz ailemizin besinlerini sağlıyoruz daha sonra da mangal partisi yapıyoruz. Köyün toplanma yeri var, oraya yarım saat, 1 saat gidip köyün faaliyetleri hakkında arkadaşlarla sohbet ederiz. Köyde korumuz var, onları dinleriz bayramlarda, ayinlere katılırlar. Alışverişte büyük merkezlere gitmeyiz. Genelde ilçeye gideriz. Bol bol para harcayacak durumumuz yok zaten. Eskiden katılırdık şimdi çocuklara bıraktık bu işleri. Burada faaliyet gösteren arkadaşlar var onlara gayri resmi yardım ediyorum. Boş zamanım çok fazladır. Tarımla uğraşıyorum toprak çok az yeterince kadar, zaten Arazi vakıflar genel müdürlüğüne aittir. Bütçe ayırmıyorum, zaten kazandığımız para ancak bize yetiyor. Bazen 1 liraya bazen 10 liraya çalışıyorum, biz aslında boşa çalışıyoruz.

% 90'ı kendi kültürümüzü yansıtıyor. Dilimizle de dinimizle de yaşıyorum. Yani şimdi biz bunları eğlence olarak görmüyoruz, yaşam tarzı diyebiliriz. Boş zamanlarda kültürümüzü yaşatmak için sevdiğimiz bir şey ise yaparız. Pazar günleri ava gidiyorum. Kurallara tam uymasak da uymaya çalışıyorum. Sadece Pazar günleri Kilise'ye giderim başka zaman gitmem”(G13)

Ekonomik durumunun orta olduğunu söyleyen 15 yaşında öğrenci olduğunu belirten Ermeni vatandaşı ise;

“Günde 2 - 8 saat uyurum, 8 saatte okul ve dershanede geçiyor zamanım. Genelde internet, hafta sonları arkadaşlarla Kilise'ye, alış veriş merkezine, sinemaya arada da tiyatroya giderim. Spor ile ilgileniyorum voleybol ve masa tenisi gibi sporlar yapıyorum. Boş zaman yeterli değil genelde okulda olduğum için, arkadaşlarla daha çok zaman geçiriyorum. Okul harici bir yerlere gideceksem eğer ailemden para alıyorum. Evet, mutlu olurum ama arkadaşlarımla birlikte olunca. Canım istediğinde Kilise'ye gidiyorum”(G22) şekliyle görüşlerini belirtmiştir.

Boş zamanlarını daha çok spor yaparak değerlendiren Ermeni vatandaşlarının görüşleri ise şu şekildedir;

Ekonomik durumunun iyi olduğunu söyleyen 35 yaşında, üniversite mezunu, veteriner hekim olan Ermeni vatandaşı ise; *“Ben Veteriner Hekimiyim. Bizde mesai kavramı yok, zaten en çok sıkıntı çektiğim konu bu. Ortalama sabah 6'dan akşam 6'ya kadar çalışmaktayım. Günde 7 saat kadar da uyurum. Mesai bitiminde yemek yer sonra da yarım saat dinlenirim. Odama gidip kitap okurum. Hafta da 1 günde yüzmeye giderim. Hristiyan olduğumuz için kültürümüze dayanılarak dini etkinlerimizin çoğu*

Kilise’de geçer. Ben Cemaat başkanı olduğum için zorunlu olarak yapılan etkinliklerin çoğuna katılıyorum.

Boş zamanımın yeterli olduğuna inanmıyorum. En sıkıntı duyduğum konu da bu. Boş zamanlarım için herhangi bir bütçe ayıramıyorum. Ama aile bütçemden harcıyorum. Samandağı kalkındırma derneği yönetiminde olduğum için aile bütçemin bir kısmını burada harcıyorum.

Yaşam tarzımda kendi kültürümün özellikleri var. Dini ritüeller dışında burada ortak bir kültür var, etkinlikler var. Artık benim kültürüm ile Hatay kültürü arasında bir fark yoktur.

Boş zamanlarımdaki uğraşlarımın beni mutlu ettiğini düşünüyorum. Kitap okumaya daha çok zaman ayırmak istiyorum. Köydeki çocuklarla daha çok ilgilenmek istiyorum sorunları ile ilgilenmek beni daha çok mutlu edecektir.

İbadet sadece kiliseye gitmekle olmaz. Ayin dinlemek bir ibadettir. Çalışmak da kutsaldır ve ibadettir. Her ne dinden olursa olsun Allah’ın yarattığı kul olduğuna inanıyorsan onu sevmek de bir ibadettir. Pazar günleri kiliseye gitmek bir ibadettir ama yaşamın 24 saatinde yapılan olumlu her şey benim için bir ibadettir”(G3).

Yaşının 43, ekonomik durumunun orta ortaokul mezunu olduğunu belirten Ermeni vatandaşının ise boş zaman davranışlarına yönelik ifadeleri şu şekildedir;

“Ben günde 4-5 saat uyurum. Ayrıca günde ortalama 10-12 saat çalışırım. Zamanımın çoğunu dinlenerek ve yüzmeye giderek geçiriyorum. Arkadaş ortamında zaman geçirmeyi seviyorum, spor yapmayı sevmem.

Çok az da olsa bayramlaşmalara katılıyorum, halkla bayramlaşıyorum, genelde bayramlaşmalar Kilise’de oluyor. Ben kendi otelimde gece düzenliyorum, bizim kendi halkımızla kutlamalar yapıyoruz. Boş zamanlarım beni mutlu etmiyor, çünkü iş hayatında zaman çok çabuk geçiyor. Bütçe ayırmadan hiçbir şey olmuyor bu devirde. Biz burada yavaş yavaş asimili olduk zaten, ben bu konuda çok sıkıntılarım var. Hep yorgun yatıyorum, yorgun kalkıyorum. Ne kadar dinlenirsem o kadar mutlu oluyorum. Ben Kilise’ye ibadete gitmiyorum”(G4).

Eğitim durumunun üniversite olduğunu söyleyen 22 yaşında ekonomik durumunun orta olduğunu belirten Ermeni vatandaşı boş zaman davranışlarına yönelik davranışlarını aşağıda yer aldığı şekliyle belirtmiştir;

“Günde 5 – 6 saat çalışırım. En fazla 6 saat uyurum. Şu anda bir şey yapmıyorum, genelde evdeyim, arkadaşlarla sinemaya gidiyorum, spor yapıyorum, spor salonuna gidiyorum günde 1 saat. Eskiden korodaydım, şimdi yapmıyorum. Genelde Pazar günleri kiliseye gidiyorum. Kendi kültürümüze ait olan etkinliklere fazla katılmıyorum. Boş zamanlarım benim için yeterli. Yani sınırlı çalışmadığım için pek bütçe ayıramıyorum. Bana göre kendi kültürümüzü yansıtmıyor, zaten genelde buraya özgü şeyler değil. Kendi dinime mensup kişilerle birlikte olamıyorum. Yani çok fazla değil ama mutlu oluyorum. Genelde yapsam bile kendi içimde yapıyorum. Kendimle Tanrı arasında oluyor”(G21).

Ekonomik durumunun orta olduğunu söyleyen 15 yaşında öğrenci olduğunu belirten Ermeni vatandaşı ise;

“Günde 2 - 8 saat uyurum, 8 saatte okul ve dershanede geçiyor zamanım. Genelde internet, hafta sonları arkadaşlarla Kilise’ye, alışveriş merkezine, sinemaya arada da tiyatroya giderim. Spor ile ilgileniyorum voleybol ve masa tenisi gibi sporlar yapıyorum. Boş zaman yeterli değil genelde okulda olduğum için, arkadaşlarla daha çok zaman geçiriyorum. Okul harici bir yerlere gideceksem eğer ailemden para alıyorum. Evet, mutlu olurum ama arkadaşlarımla birlikte olunca. Canım istediğinde Kilise’ye gidiyorum”(G22) şeklinde boş zaman tutumlarını belirtmiştir.

15 yaşında lise öğrencisi olduğunu söyleyen ekonomik durumunun orta olduğunu söyleyen ermeni vatandaşı ise;

“Günümün büyük bir çoğunluğu okulda sabah 8’den 16.30’ a kadar zaten. Günde 8 saat uyurum. TV izliyorum, ders çalışıyorum. Zamanım çoğu kez ders çalışarak geçiyor. Nadiren sinemaya gidiyorum. Kendime ayırabileceğim bir zamanım yok. Her şeyin bir bedeli var, onun için bütçe ayırıyorum. Çok fazla olmasa da, kendi kültürümüzü kaybetmeden bir şeyler yapmaya çalışıyorum. Arkadaşlarla geçirdiğim zamanı değerlendiriyorum ve mutlu oluyorum”(G25).

Ekonomik durumunun orta 18 yaşında lise mezunu olan Ermeni vatandaşı ise;

“Okula gidiyorum zamanım okulda geçiyor genelde. Günde 8 saat uyurum. Uykuyu da çok severim, ama okul yüzünden de uyuyamıyorum.

Okuldan sonra arkadaşlarla köyde oyun oynarım. Boş zamanlarımda ders çalışıyorum. Futbol, basketbol gibi spor faaliyetleri yapmaktan çok büyük zevk alırım. Arta kalan boş zamanlarımda ders çalışıyorum. Sinemaya gitmiyorum, futbol sahasına gidip top oynarız. Boş zamanım bana yetiyor artıyor bile. Evet, harçlıklarımdan kendim için para ayırıyorum. Evet, boş zamanlarımda yaptığım etkinliklerden mutlu oluyorum. Kilise'ye gidip duamı ederim”(G26).

Lise mezunu olduğunu belirten, ekonomik durumunun orta olduğunu söyleyen 18 yaşındaki Ermeni vatandaşı ise;

“Günde 2 - 8 saat uyurum, 8 saatte okul ve dershanede geçiyor zamanım. Genelde internet, hafta sonları arkadaşlarla Kilise'ye, alış veriş merkezine, sinemaya arada da tiyatroya giderim. Spor ile ilgileniyorum voleybol ve masa tenisi gibi sporlar yapıyorum. Boş zaman yeterli değil genelde okulda olduğum için, arkadaşlarla daha çok zaman geçiriyorum. Okul harici bir yerlere gideceksem eğer ailemden para alıyorum. Evet, mutlu olurum ama arkadaşlarımla birlikte olunca. Canım istediğinde Kilise'ye gidiyorum”(G28).

15 yaşında öğrenci olduğunu belirten, ekonomik durumunun orta olduğunu söyleyen Ermeni vatandaşı ise;

“Okula gidiyorum. 10 saat uyurum. Bilgisayarda oyun oynarım, arkadaşlarla futbol basketbol oynarım, pikniğe gideriz. Dağda bayırda evleri gezeriz yılbaşında, şarkılar söyleriz. Herkes katılır etkinliklere, ev ev gezeriz. Kiliseye gideceğiz, bir şeyler toplayacağız, hediyeler alacağız. Boş zamanlarım benim için yeterli. Biraz ihtiyaç oluyor onun için bütçe ayırıyorum. Yaptığımız etkinlikler beni eğlendiriyor, mutlu ediyor”(G29).

Yaşının 19 olduğunu söyleyen, ekonomik durumunu orta olarak belirten, lise mezunu Ermeni vatandaş ise;

“Okula gidiyorum, dershaneye gidiyorum 8 saat uyurum Arkadaşlarla, zamanımı TV izleyerek evde geçiriyorum, sinemaya gideriz, alışveriş merkezine spor yaparak değerlendiriyorum. Burada olduğum sürece, Kilise’de yapılan etkinliklere katılıyorum ayinlere, toplantılara bayramlarda şenliklere katılıyorum. Buradaki kültürden etkileniyorum. Diğer yerlerle aynı fakat biraz farklılıklar gösteriyor. Boş zamanın yok çünkü dershaneye gidiyorum. Mecburen bütçe ayırıyorum. Tabi ki bu etkinlikler kültürümüzü yansıtıyor. Kilisede toplanırız, bizim kültürümüzü yaşatmak için buradayız. Bir ramazan bayramında TV’ler bangır bangır yayın yaparken bizim bayramımızı söylemiyorlar, bizde bu yüzden kendi kültürümüzü yansıtmaya devam ediyoruz. Yaptığımız etkinlikler beni mutlu ediyor. Zamanım olmuyor ama zaman buldukça Kilise’ye gidip duaımı ediyorum”(G30).

Ekonomik durumunun iyi olduğunu belirten, mesleğinin din görevlisi olduğunu ifade eden 32 yaşındaki Ermeni vatandaş ise;

“Benim için din görevlisi olduğumdan 24 saat Rab ile birlikteyim. 7 saat uyurum. Çoğunlukla kitap okuyorum. İnternet bilgisayar kullanmam. İnsanlarla ilgilenirim sorunlarını dinlenirim. Ailemle zaman geçirdiğimde yemek harici, günlük haberler tartışmalar yapıyoruz. Spor yapmaya çalışıyorum günde en az 1 saat yürümeye çalışıyorum. Din görevlisi olarak davet ediliyorum zaten ama her etkinliğe katılamıyorum. Çok etkinlik yok burası köy olduğu için ama kendi cemaatimizden biri isterse giderim. Boş zamanım yeteri kadar var hayat kısa ve bu boşluğu doldurmak gerek

zaten insan doldurdukça doludur. Bütçe ayırmıyorum, olursa hadi yapalım oluyor. Hemen hemen yansıttığını düşünüyorum. Burada doğu kültürü daha çok hâkim. Elimde bulunduğu sürece daha çok mutlu oluyorum. İnsan ilk önce mutlu olmayı bilmeli zaten”(G32).

Boş zamanlarını daha çok kahvehane-çay bahçesinde geçiren Ermeni vatandaşlarının görüşleri, Yaşının 50 olduğunu söyleyen Ortaokul mezunu ekonomik surumunun orta olduğunu belirten Ermeni vatandaşı ise;

“Bahçeye günümü ayırıyorsam eğer sabah 8’den akşam 5’e kadar günümü işçiler ile birlikte geçiririm. Genel de 8 saat uyurum. Bu zaman diliminden sonra akşam duş alırım, daha sonra köy kahvesine gidip arkadaşlarla otururum. Genellikle köy kahvehanesinde arkadaşlarla sohbet edip, zaman geçiriyoruz. Biz kültürümüz ile ilgili bayramlarda Kilise’de toplanıyoruz. Bayramlaşmalar yapıyoruz. Daha sonra kendimize ait kooperatifimiz var orda zaman geçiriyorum. Benim boş zamanım yetiyor diyebilirim. Ama bana soracak olursan ben yoğunum, iş ve muhtarlık bir arada geçiyor. Boş zamanlarıma yeterince bütçe ayırıyorum. Bir yere gitmek için aile reisi olduğumdan dolayı tabi ki ayırıyorum. Ben kendi kültürümü yerine getirmeye çalışıyorum. Düğünlerde, Bayramlarda kendi geleneklerimizi ve dilimizi kullanmaya özen gösteriyoruz. Yeterince dinlendiğimi düşünüyorum. İbadetimi de yerine getirmeye çalışıyorum. Pazardan pazara, Bayramdan bayrama Kilise’ye gidip ibadetimi yapıyorum”(G1).

Ortaokul mezunu yaşının 60 olduğunu ve ekonomik durumunun orta olduğunu belirten Ermeni vatandaşı ise;

“Köy hayatında süre olmuyor. Sabah başlarız öğlen biter. Kahveye gideriz, oradan tekrar bahçeye gideriz, süremiz yoktur. Genelde misafirliği

gittiğimiz zaman geç yatarım, 11-12-01 olur, ama genelde 8 saat uyurum. Köyde zamanın nasıl geçtiğini anlamıyorum; arkadaşlarla oturuyorum, ava gidiyorum zaman çabuk geçiyor. Din, dil ayırmaksızın Kürt olsun, Alevi olsun, Müslüman olsun aynı oyunu kahvede oynarız. Biz köy kahvesinde kumar oynamayız. Burayı ticari amaçla kullanmayız. Köyümüzde kooperatifimiz var burada genelde sohbet eder çay içiyoruz.

Bizim kendi kültürümüzü yansıttığını düşündüğüm bayramlarımız var. Mesela Temmuz ayında bereket ayı dediğimiz keşkek günümüz var. Davullu zurnalı başlar, 2-3 gün sürer. Boş zamanımın yeterli olduğunu düşünüyorum. Biz burada Samandağı'nda her zaman paramız olda da olmasa da alış verişimizi yaparız.

Ben köy hayatından ve boş zamanlarımı kahvede oturarak oyun oynayarak geçirmekten mutlu oluyorum. Ben ibadetimi illaki Kilise'de yapacağım diye bir şey yok. Allah'ın olduğu her yerde ibadetimi yaparım”(G2).

Ekonomik durumunu orta olarak belirten 42 yaşındaki, ilkokul mezunu Ermeni vatandaşı ise;

“Günde 7 – 8 saat çalışırım. 8 – 9 saat ortalama uyurum. Boş zamanlarımda genellikle Çay bahçesinde zaman geçiririm. Boş zamanlarımı bu şekilde değerlendiririm. Yürüyüş yapıyorum. Eğlence yapıyoruz, geleneksel olarak şarkılar söyleniyor. Etkinliklere katılıyorum. Çünkü etkinlikler de hizmet yapıyorum genelde. Elimden gelse boş zamanlarımı daha çok değerlendiririm. Bütçe ayırmak yok, ancak kendime yetiyor. Boş zaman etkinliklerin beni mutlu ettiğini düşünüyorum. Çünkü dinleniyorum, huzur buluyorum, evde dinleniyorum, TV izliyorum. İbadet

için Pazar günleri Kiliseye giderek ibadetimi en güzel şekilde yerine getirmeye çalışırım”(G8).

İlkokul mezunu olup, ekonomik durumunu orta olarak belirten 72 yaşındaki emekli Ermeni vatandaşı ise;

“İstanbul’da hademelik yaptım. 15 – 20 sene kaldım, tekrar geri geldim köyüme, insanın doğup büyüdüğü yer çok önemli bunu anladım. Şu an için eğlence için zaman ayırırım. 2 – 3 saat kendimi iyi hissetmek için, hasta olmamak için çalışırım. 10 saat uyurum. Komşularla, eski arkadaşlarla zaman geçiriyorum. Samandağı’na gidiyorum eski arkadaşlarla zaman geçiririm av tüfeği ile ava çıkıyorum. Boş zamanım benim için yeterli, keşke genç olsaydım da çalışsaydım. Bütçe önemli değil hepsi 1 – 2 lira çay parası. Eski arkadaşlarla birlikte olmak çok kıymetlidir. Onlarla birlikte olunca huzurlu oluyorum, mutlu oluyorum. Kilise açık olursa, her sabah isteyen mum yakar, ufak duasını eder, aslında bu iyi bir şeydir. Müslüman gelir mum yakar. İbadet için camii kilise fark etmez Allah’ın evidir.

Oyun: Yumurtadan biraz küçük ufak ufak 7 tane karşı karşıya çukur açılırdı. Her çukurun içine zeytin büyüklüğünde taş koyardık onları oynardık “mangalılık” oyunu derdik, çobanların oyunudur. Taş oyunumuz vardı, 15 m mesafe ile 4-5 taş dikerdik o taşlardan en fazla kim daha çok deviren şampiyon olurdu. Portakal koparırdık yeşil iken kamış keserdik teker yapardık üstüne bir şeyler koyup taşırdık devirmeden götüren şampiyon olurdu”(G11).

Ekonomik durumunun orta, üniversite mezunu olduğunu söyleyen 29 yaşındaki Ermeni vatandaşı ise;

“Günde 10 çalışıyorum. Bazen 2 saat, bazen 8 saat uyuyorum. Daha çok dinlenirim, işim zor biraz, TV, bilgisayar bunlarla zaman geçiriyorum. Kahveye gidip sohbet ediyorum. Daha çok ailemle zaman geçiririm, spor yapmam. Bayramlarda toplanım sohbet ederiz, eğleniriz. Fazla etkinliğimiz yok, nüfus sayımız çok az, genç nüfusumuz yok. Dışarı okumaya giden daha geri gelmiyor. Boş zaman yeterli değil. Yağmur yağdığı zaman bizim boş zamanımız oluyor o zaman da daha çok evde oturup TV. İzliyorum, özel işlerimiz olursa onları yaparım. Boş zaman etkinlikleri için tabi ki de bütçe ayırıyorum. Boş zaman etkinlikleri kendi kültürümüzü yansıtıyor. Biz az olduğumuz için kendi kültürümüzü çok fazla yansıtamıyoruz aslında. Büyükler bize yansıtmadı biz de yansıtmıyoruz. Genelde mutlu ediyor. Tabi ki oluyor, içimden geldiği zaman Kilise’ye gidip duaımı ediyorum”(G15).

Boş zamanlarını daha çok tarımla uğraşarak geçiren Ermeni vatandaşlarının görüşleri; Yaşının 50 olduğunu söyleyen Ortaokul mezunu ekonomik surumunun orta olduğunu belirten Ermeni vatandaşı;

“Bahçeye günümü ayırıyorsam eğer sabah 8’den akşam 5’e kadar günümü işçiler ile birlikte geçiririm. Genel de 8 saat uyurum. Bu zaman diliminden sonra akşam duş alırım, daha sonra köy kahvesine gidip arkadaşlarla otururum. Genellikle köy kahvehanesinde arkadaşlarla sohbet edip, zaman geçiriyoruz. Biz kültürümüz ile ilgili bayramlarda Kilise’de toplanıyoruz. Bayramlaşmalar yapıyoruz. Daha sonra kendimize ait kooperatifimiz var orda zaman geçiriyorum. Benim boş zamanım yetiyor diyebilirim. Ama bana soracak olursan ben yoğunum, iş ve muhtarlık bir arada geçiyor. Boş zamanlarıma yeterince bütçe ayırıyorum. Bir yere gitmek için aile reisi olduğumdan dolayı tabi ki ayırıyorum. Ben kendi kültürümü yerine getirmeye çalışıyorum. Düğünlerde, Bayramlarda kendi geleneklerimizi ve dilimizi kullanmaya özen gösteriyoruz. Yeterince

dinlendiğimi düşünüyorum. İbadetimi de yerine getirmeye çalışıyorum. Pazardan pazara, Bayramdan bayrama Kilise'ye gidip ibadetimi yapıyorum”(G1).

Ortaokul mezunu yaşının 60 olduğunu ve ekonomik durumunun orta olduğunu belirten Ermeni vatandaşı ise;

“Köy hayatında süre olmuyor. Sabah başlarız öğlen biter. Kahveye gideriz, oradan tekrar bahçeye gideriz, süremiz yoktur. Genelde misafirligi gittiğimiz zaman geç yatarım, 11-12-01 olur, ama genelde 8 saat uyurum. Köyde zamanın nasıl geçtiğini anlamıyorum; arkadaşlarla oturuyorum, ava gidiyorum zaman çabuk geçiyor. Din, dil ayırmaksızın Kürt olsun, Alevi olsun, Müslüman olsun aynı oyunu kahvede oynarız. Biz köy kahvesinde kumar oynamayız. Burayı ticari amaçla kullanmayız. Köyümüzde kooperatifimiz var burada genelde sohbet eder çay içiyoruz.

Bizim kendi kültürümüzü yansıttığını düşündüğüm bayramlarımız var. Mesela Temmuz ayında bereket ayı dediğimiz keşkek günümüz var. Davullu zurnalı başlar, 2-3 gün sürer. Boş zamanımın yeterli olduğunu düşünüyorum. Biz burada Samandağ' ında her zaman paramız olda da olmasa da alış verişimizi yaparız.

Ben köy hayatından ve boş zamanlarımı kahvede oturarak oyun oynayarak geçirmekten mutlu oluyorum. Ben ibadetimi illaki Kilise'de yapacağım diye bir şey yok. Allah'ın olduğu her yerde ibadetimi yaparım”(G2).

Ekonomik durumunun orta olduğunu söyleyen, ilkokul mezunu 47 yaşındaki Ermeni vatandaşı;

“Genelde ben 5-6 saat uyurum. İş hayatım da ancak 5-6 saat ayırabiliyorum, Genelde zamanın bahçelerde geçiyor. Besicilik yapıyorum. Bu işlerle geçiyor zamanım. Ben devamlı işçilerle birlikte zaman geçiriyorum. Bahçe hayatı bana spor yaptırıyor. Bunun için ayrıca spor yapmaya gerek yok diye düşünüyorum. Ben bura da herhangi bir etkinliğe katılmıyorum. Çok da fazla boş zamanım olmuyor bu yüzden de bütçe ayıramıyorum. Benim yaşam tarzım yok. Devamlı çalışırım. Pazar günleri kilise’ye ibadete bile gidemiyorum. Belki ayda yılda bir defa katılıyorum”(G5).

Ekonomik durumunun orta olduğunu söyleyen, 49 yaşındaki lise mezunu Ermeni vatandaş ise;

“Gerektiği kadar, bazen 24 saat bazen 2 saat çalışırım. O da işimize göre belli oluyor. Uykum 8 saati geçmez. Okumayı severim. Haftada bir gün grubumuzla domuz avına gideriz. Domuz etini yiyoruz ailemizin besinlerini sağlıyoruz daha sonra da mangal partisi yapıyoruz. Köyün toplanma yeri var, oraya yarım saat, 1 saat gidip köyün faaliyetleri hakkında arkadaşlarla sohbet ederiz. Köyde korumuz var, onları dinleriz bayramlarda, ayinlere katılırlar. Alışverişte büyük merkezlere gitmeyiz. Genelde ilçeye gideriz. Bol bol para harcayacak durumumuz yok zaten. Eskiden katılırdık şimdi çocuklara bıraktık bu işleri. Burada faaliyet gösteren arkadaşlar var onlara gayri resmi yardım ediyorum. Boş zamanım çok fazladır. Tarımla uğraşıyorum toprak çok az yeterince kadar, zaten Arazi vakıflar genel müdürlüğüne aittir. Bütçe ayırmıyorum, zaten

kazandığımız para ancak bize yetiyor. Bazen 1 liraya bazen 10 liraya çalışıyorum, biz aslında boşa çalışıyoruz.

% 90'ı kendi kültürümüzü yansıtıyor. Dilimizle de dinimizle de yaşıyorum. Yani şimdi biz bunları eğlence olarak görmüyoruz, yaşam tarzı diyebiliriz. Boş zamanlarda kültürümüzü yaşatmak için sevdiğimiz bir şey ise yaparız. Pazar günleri ava gidiyorum. Kurallara tam uymasak da uymaya çalışıyorum. Sadece Pazar günleri Kilise'ye giderim başka zaman gitmem”(G13)

Boş zamanlarını daha çok ev işleriyle geçiren Ermeni vatandaşlarının görüşleri; Ekonomik durumunun orta olduğunu söyleyen ilkokul mezunu, ev kadını 46 yaşındaki Ermeni vatandaşın görüşleri;

“Bütün günümüzü iş hayatına ayırıyoruz, 9 saat uyurum genelde. Boş zamanımız olmuyor işçilerimize yemek hazırlıyorum. Bayanlar reçel şurup işleri ile uğraşüyor. Geceleri TV izliyorum genelde. El işi, iğne oyası yapıyorum arkadaşlarla toplanıp birlikte yapıyoruz. Arkadaşlarla birlikte sohbet ediyoruz başka etkinliğimiz yok. Kiliseye gidiyorum, kilisede zaman geçiriyorum genelde. Bana boş zamanım genelde yetiyor. Kilisede ürünlerimiz oluyor bunları sergileyip satıyoruz. Daha çok akşam TV karşısında oturup el işi, iğne oyası yapıyorum. Ev işleri ile uğraşıyorum. Ayda bir iki kere kazandığım parayı harcıyorum alışveriş yaparak. Ben çalışmayı seviyorum ve mutlu oluyorum. Sadece Pazar günleri Kilise'ye gitmiyorum. Tanrıdan isteyeceğim zaman Mum yakıp dilek diliyorum dua ediyorum”(G6).

Ekonomik durumunu orta olarak niteleyen, üniversite mezunu 39 yaşındaki Ermeni birey ise;

“Bütün günüm işle geçiyor. Sabah 6 da kalkıyorum. İşçilerime yardıma gidiyorum. Hayvanlarım var onları sağıyorum. Ev işleri bunlarla ilgileniyorum. Bende boş zaman yok.11’de yatıp 6’da kalkıyorum. Köy hanımları narenciye ürünlerinden reçeller, likörler, tatlılar yapıyoruz birlikte, daha sonra bunları köy içinde tezgâhlarda turistlere satıyoruz. Çocukların derslerine yardım ediyorum. Daha çok köy hanımlarıyla birlikteyiz. Boş zaman bulduğumda direk kiliseye koşarım orda köy hanımlarıyla birlikte sohbet ederiz fikir alışverişi yaparız.

Ben kilise yönetimindeyim. İlk kez bayan seçildi, faaliyetlerle uğraşıyorum. Eski adetlerimizi hatırlatıyorum çocuklara. Bizim köyümüz turizme açık olduğu için turistler geliyor, bize özgü yemekler yapıp sunuyorum, devlet adamları geliyor onlara ikramlarda yöresel yemeklerimizden sunuyorum, çocuklara Ermenice şarkılar öğretiyorum. Boş zamanım yeterince yok. Sanatsal faaliyetler için zamanımız yok ama diğer alışverişler için bütçe ayırıyorum. Boş zaman etkinliklerin beni yeterince mutlu ettiğini düşünüyorum. Evet, beni mutlu ediyor daha çok boş zamanım olsa daha çok mutlu olurum. Fırsat buldukça sık sık ibadet için Kiliseye giderim”(G7).

42 yaşındaki lise mezunu ve ekonomik durumunu orta olarak nitelendiren ev kadını Ermeni vatandaşı ise;

“İş hayatına 8 saat ayırıyorum. Günlük 6 saat uyurum. Çocuklarıma daha çok zaman ayırıyorum. Evde 4 saat zamanım oluyor bunun 2 saatiyle ev işleri ile uğraşıyorum. Boş zamanlarımda daha çok reçel ve likör yapıyorum. Kilisede yapılan toplantılara katılıyorum. Kadın kollarına mensubum toplu halde oturup ürünlerimiz hakkında neler yapabiliriz, ileriye dönük konuşmalar yapıyoruz. Boş zamanım bana yetmiyor. Hayır

ayıramıyorum. Genelde eğlence org çalıp oğlumla birlikte şarkılar söylüyorum zamanımı böyle geçiriyorum. Boş zaman etkinlikleri kesinlikle beni mutlu etmiyor, zaman yetmiyor bana. Dinlenmek amacıyla sinema, tiyatroya çok gitmek isterim. Hayır, ibadetimi çok fazla yapamıyorum”(G10).

Ekonomik durumunun kötü olduğunu söyleyen 49 yaşındaki lide mezunu, ev hanımı Ermeni vatandaşı;

“En az 12 saat çalışırım. Ortalama 8 saat uyurum. Kendime 1 – 2 saat vakit ancak ayırıyorum. Zamanımı Ailemle geçiriyorum, tercihim bu yönde. Ev ile kilise arasında mekik dokuyorum. Kendime zaman ayıramıyorum kesinlikle. Burada herkes çok çalışıyor, zaman kavramı yok zaten. Köyde biz kadınlar arasında gün yapıyoruz, fikir alış veriğinde bulunuyoruz. Yaptığımız ürünler hakkında bilgiler veriyoruz birbirimize.

Katılım oranı % 100, kermes yapıyoruz, herkes kendi imkânlarıyla marifetlerini sunuyor. Birbirimize yeniliklerle ilgili bilgiler veriyoruz, onun için dolu doluyuz, çok boş zamanımız yok. Boş zamanım benim için yeterli değil. En azından kendime 2 saat boş zaman isterdim. Boş zamanlarımı değerlendirmek için bütçe ayırmıyorum. Evet, Ermeniler hep yaratıcıdır, özellikle kadınlar. Verimli olmak en çok beni mutlu eder, birilerine faydalı olmak yaralı olmak beni huzurlu ediyor. Tabi ki evet, bazı sorunlarım, problemlerim olduğunda Allah’tan yardım isterim, mum yakarım”(G12).

Ortaokul mezunu, ekonomik durumu orta olan 33 yaşındaki ev hanımı Ermeni vatandaşı ise;

“Günde 12 – 13 saat çalışıyorum. En az 5 en fazla 8 saat uyurum. Çocuklarımla zaman geçiriyorum. İstedikleri şeyleri yapıyorum, çocuklarımla oyun oynuyorum, derslerine yardım ediyorum. Ev hanımı olmak zor zaten, artan zamanda kendime ayırıyorum. Bayramlarda katılıyorum farklı bir şey yok. Bayramlara katılıyoruz, günler yapıyoruz, toplantılara katılıyorum. Boş zamanlarım yeterli değil ama yeterli olması gerekiyor. Bütçe ayıramıyorum, bütçe ayıracak kadar kazanç yok. Çok fazla yansıtmıyor, eskiye göre yansıtmıyor bence. Yeni yılda ateş yakıp çocuklar eski yılı yakıp, yeni yılı getirir. Bir-iki adet kalmış, bunları devam ettiriyoruz. Ailem ile birlikte olmak en büyük mutluluk. Biz zaten Kilise de çalıştığımız için her gün buradayız, İbadetimizi burada yerine getiriyoruz”(G14).

49 yaşında olup, ekonomik durumunun orta olduğunu belirten, lise mezunu, ev hanımı Ermeni vatandaşı ise;

“Öğlene kadar çalışıyorum. Ev hanımıyım zaten. 8 saat uyurum. Arkadaşlara gidiyorum, el işi yapıyorum, kurslara katılıyorum Halk Eğitim Merkezinin açtığı. Arkadaşlarla gün yapıyoruz genelde. Kiliseye ayine gideriz genelde, bayramlaşmalar yaparız, başka da faaliyetimiz yok. Boş zamanım benim için yeterli artıyor bile. Boş zaman etkinlikleri için para gerekiyor, olmadan olmuyor zaten. Alışverişe gidiyorum. Sinema tiyatro yıllardır gitmiyorum. Dini olarak yansıttığını düşünüyorum. Adetlerimizi geleneklerimizi yansıtıyor. Mutlu oluyorum. En ufak bir şeyden mutlu olabiliyorum, köy hayatından çok mutluyum ben. Aklıma bir şey düşerse Kilise’ye giderim mum yakarım. Ama genelde evde dua ediyorum”(G16).

İlkokul mezunu, 44 yaşında, ekonomik durumunu orta olarak belirten Ermeni vatandaşı;

“Ev hanımıyım, genelde 7 – 8 saat uyurum. İşe 6 saat ancak zaman ayırıyorum. Boş zaman demiyorum, kiliseye ürün veriyorum, onlara zaman ayırıyorum. Ailemle ilgileniyorum, Kiliseye gidiyorum arkadaşlarımla. Bayramlarda pastalar, kahkeler yaparız kiliseye getirip dağıtırız. Farklı özelliklerimiz yok bizim.

Boş zamanlarım benim için yeterli oluyor. Özel harcamalar için gerektiği kadar bütçe ayırıyorum. Eskiden okullarda piyes düzenlerdik yapardık. Şimdi okul ve dersler yoğun olduğu için zaman ayıramıyorlar. Yani en azından kafamız dağılıyor, şen şakrak zaman geçiriyoruz. Her Pazar günleri Kilise’ye gider duamı ederim, diğer günlerde de gelip devamlı ibadetimi yapmaya çalışırım”(G17).

Yaşının 40 olduğunu söyleyen, ortaokul mezunu, ekonomik durumunu orta olarak belirten Ermeni vatandaş ise;

“İş hayatım uzun vadeli, evde 3 çocuğum var, yaşlım var evde, hayvanlarım var. 2 saat ancak ayırıyorum kendime 7 saat uyurum. Burada sinema, tiyatro yok kadınlarla birlikte oturuyorsun sohbet ediyorsun boş zamanlarında gezmeye gitmek, sinemaya, tiyatroya gitmek çok isterdim. Fakat böyle bir şansım yok. Kilisemizin kantini var reçel, likör, yapıyoruz başka etkinliğimiz yok, kendime iş çıkartıyorum.

Boş zamanlarım yetersiz yeterince kendime zaman ayıramıyorum, günün daha fazla olması gerekiyor. Mutlaka zaman ayırıyorum hem

kendim için hem de çocuklarım için. Buraya haz bir kültürümüz yok zaten asimileşmiş durumdayız. Evet, özellikle hayvanları çok seviyorum en azından ihanet etmiyorlar, kendi çocuğun bile yapıyor ama onlar yapmıyor. Ama çocukların yapıyor anlatabildim mi? Sabah akşam dua ederim, Kilise'ye giderim mum yakarım dilek dilerim”(G20).

Ekonomik durumunu orta olarak nitelendiren, ilkokul mezunu 58 yaşındaki Ermeni vatandaş ise;

“Sabah kalkıp ev işlerini yapıyorum. İğne oyası yapıyorum, sabah kahvesine gidiyorum arkadaşlara ama çalışmıyorum. Günde 7 saat uyurum. TV izlerim, arkadaşlarla sohbet ederim, örgü el işi yaparak değerlendiriyorum. Daha çok arkadaşlarla zaman geçiriyorum. Çocuklarım dışarıda kalıyor. Kadınlarla birlikte gün yapıyoruz. Herhangi bir etkinliğe katılmıyorum. Boş zamanlarım benim için yeterli benim için. Tabi ki bütçe ayırıyorum. Genel olarak yaptığımız etkinlikler benim kültürümü yansıttığını düşünüyorum. Dinlendiriyor, eğlendiriyor olmasa yapmam zaten. Kilisemiz her gün açık gelip dua ediyorum”(G23).

Yaşının 70 olduğunu belirtilen ilkokul mezunu olup ekonomik durumunu orta olarak belirten Ermeni vatandaşı ise;

“Severim uykuyu, günde 9 saat uyurum. Ev işi yapıyorum zaten zamanında çok çalıştım. Allah'a şükürler olsun zamanında çok çalıştım, çalışmıyorum şimdi. El işi yaparım, iğne oyası yaparım, çeyiz hazırlarım. Komşularla vakit geçiriyorum çoğu zamanımda. Çocuklarla vakit geçiremiyorum, burada değiller ancak telefonla konuşurum. Bayramımız var ekmek yaparım, çörek yaparım gelen misafirlere dağıtırım. Hepimiz bir

şeyler hazırlarız, sofraya hazırlarız sohbet ederiz. Boş zamanım benim için yeterlidir.

Evet, bütçe ayırıyorum yeterli oluyor benim için. Evet, bu etkinlikler kültürümüzü yansıtıyor genel olarak. Boş zamanlarımda yaptığım işler beni dinlendiriyor, mutlu ediyor. Fırsat buldukça ibadetimi yaparım, Kilise'ye gider mum yakarım, duamı ederim”(G24).

Ekonomik durumunun orta olduğunu belirten lise mezunu, 46 yaşındaki Ermeni vatandaş ise;

“Ev hanımıyım ama genel olarak zamanımın 4/3 ünü işe ayırıyorum. 8 saat uyurum. En çok çocuklarımla okuldan eve gelmesiyle mutlu oluyorum, onlarla ilgileniyorum. Onlara yemek hazırlamak, vakit geçirmeyi çok seviyorum. Onlar ders çalışırken bende kitap okuyorum. Eşimle çalışmayı çok seviyorum, eşim restoran işletiyor. 6 yıldan fazla da anaokulunda sınıf anneliği yapıyorum. Evde zaman geçiriyorum bu konu da kendimi şanslı hissediyorum. Kesinlikle din, dil, mezhep ayırmıyorum. Fakat kendi kültürümüzü yansıtmaya çalışıyorum. Tandırda peynirli ekmek ve kurabiye yaptım, kendi damak tadımızı unutturmamak için, çalıştığım iş arkadaşlarımla alevi var, Sünni var onlarla birlikte kendi kültürlerimizi yansıtmaya çalışıyoruz. Sosyal aktivitelerimiz yok ama yinede boş zamanlarım yetiyor. Kilisede çalışırken şöyle bir şey yapmıştık, çocuklara kitap okuma alışkanlığı kazandırdım, saat 2 ile 4 arasında kitap okuturdum. 1 hafta sonra çocuklara sürpriz parti yaptık. Hatta bakan gelmişti bizi takdirle karşıladı. Kendim ayıramıyorum, ama manevi bütçe var manevi güzellik vardır. Köyümüzü güzelleştirmek için para topladık ağaç diktik. Kültürler artık karışmış, kendi dilimize bile Arapça, Türkçe kelimeler karışmış, artık asimile olmuş durumdayız burada. Daha dolu dolu

geçmesi gerekiyor. Daha çok çalışmamız lazım. Devir artık bilgi devri, beden gücü değil beyin gücü gerektiriyor. Ailemle olmaktan çok mutluyum. Kilisemiz açık her zaman, imanlı biri isen zaten kendin gelip mum yakıp dilekler tutuyoruz. Sıkıştığımız da hiçbir zaman Ahmet, Mehmet, Ayşe demiyoruz Allah diyoruz, bu yüzden her zaman duamı ederim ibadetimi yaparım”(G31)

5. TARTIŞMA

Rekreasyon olgusu, nüfus artışı, boş zaman çoğalması, insanların hareket olanaklarının artışı, iletişim ve eğitim alanlardaki gelişmeler neticesinde çağımız insanının yaşamında vazgeçilmez bir yer tutar hale gelmiştir. Etnik ve inanç grupları;

- İçinde yaşadıkları toplumun yaşam tarzına uyum göstererek birbirine benzer ortak yaşam aktivitelerini yerine getirirler.
- Kendi etnik, inanç veya kimlik özelliklerinden dolayı yaşam aktivitelerinin yerine getirilmesi, şeklinde bir durumu genellikle ortaya koyarlar.

Yaşamın diğer alanlarında olduğu gibi boş zamanların yaşanmasında ve değerlendirilmesinde de farklılıklardan doğan birçok aktivite zenginliği kendisini gösterir. Irk ve etnik yapılar arasındaki boş zaman ve mesleki fiziksel aktivite farklılıklarını inceleyen bir çalışmada Latin Amerikalı olmayan siyahiler, Latin Amerikalı olmayan beyazlar ve Latin Amerikalılar karşılaştırılmıştır. 'National Health Interview ' araştırmasının 2000-2003 verilerinden yararlanılarak sonuçlar değerlendirilmiştir.

Katılımcılar üç gruba ayrılmıştır. Birinci grup, boş zaman fiziksel aktivitesi olmayanlar; ikinci grup, boş zaman fiziksel aktivitesi olanlar ancak önerileri karşılayacak düzeyde olmayan yoğunlukta yapanlar; üçüncü grup ise önerilerden fazla ya da önerilen düzeyde boş zaman fiziksel aktivitesine sahip olanlardır. Araştırmanın sonuçları değerlendirildiğinde; boş zaman fiziksel aktivitesi yapmayan grubun en büyük oranını Latin Amerikalıların oluşturduğu görülmektedir. Latin Amerikalı olmayan beyazların ise siyahilere göre daha fazla boş zaman fiziksel aktivitesi yaptığı görülmektedir.⁹²

Etnik köken ve sosyal sınıfa göre boş zaman inaktivite durumunu değerlendirmek adına bir çalışma planlanmıştır. Bu çalışmada, İspanyol olmayan beyazlar, İspanyol olmayan siyahiler ve İspanyol kadın ve erkeklerin boş zaman fiziksel inaktivite prevalansı ve etnik grup ve sosyal sınıfa göre boş zaman fiziksel inaktivite prevalansı saptanmıştır. 4695 erkek, 6515 kadın katılımcının fiziksel aktivite kayıtları alınmıştır. Yaşa göre düzeltme yapıldığında beyaz erkek ve kadınlarda boş zaman fiziksel inaktivitesinin sırasıyla %9.9±0.6 ve %12.0±0.6, İspanyol olmayan siyahi erkek ve kadınlarda boş zaman fiziksel inaktivitesinin sırasıyla %19.0±2.5 ve %25.2±2.1, İspanyol erkek ve kadınlarda boş zaman fiziksel inaktivitesinin sırasıyla %20.9±2.1 ve %27.3±2.5 olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak, İspanyol olmayan siyahiler ve İspanyolların, İspanyol olmayan beyazlara göre boş zamanlarında daha fazla inaktif oldukları belirlenmiştir⁹³.

Çalışmaya katılan Ermeni bireylerin cinsiyet, yaş grupları, eğitim durumu ve ekonomik durumlarına göre dağılımları Tablo 2' de belirtilmektedir. Ermeni bireylerin %43.8'i erkek, %56.2'si ise kadındır. Ermeni bireylerin yaş ortalaması 38.5±18.40 yıl olup; bu bireylerin %31.3'ü 30 yaş ve altı, %53.1'i 31—55 yaş, %15.6'sı ise 56 yaş ve üstü yaş grubunda yer almaktadır. Çalışmaya katılan bireylerin %31.2'sinin lise mezunu olduğu saptanmıştır. Bireylerin %28.1'i ilkokul, %15.6'sı ortaokul, %12.5'i ise lise mezunudur. Bireylerin büyük bir çoğunluğu ise ekonomik durumunu 'orta' olarak nitelendirilmiştir (%90.6). Sonuç olarak yaptığımız bu çalışma da Ermeni vatandaşlarımızın hem ekonomik düzeylerinin hem de çalışma yaşamlarından dolayı boş zaman aktivitelerine katılımlarının daha düşük olduğu anlaşılmıştır.

Rekreasyonel aktiviteler, kişilerin ruhsal acıdan dinlenmelerini ve eğlenmelerini sağlayan, günlük yaşamın rutinlerinden uzaklaşıp streslerinden kurtuldukları aktivitelerdir. Toplumu oluşturan her kesim ayrı

ayrı incelenerek rekreasyonel tercihler üzerinde etkili olan faktörler tespit edilmelidir⁹⁴. Etnik gruplar arasındaki farklılaşmanın ana temelleri kültürel –dil, milliyet ya da din gibi – ya da fiziksel olabileceği gibi – deri rengi ve vücut şekli gibi – her ikisi de olabilir. Bu ayırt edici özellik, toplumda önemli kabul edilir ve kendilerini başkalarından farklı kılmakta kullanılır.

Etnik bir grubun üyeleri, bazı duygu, düşünce ve davranışları ortak olarak paylaşırlar. Sıradan bir etnik insan topluluğu değil, gerçek bir etnik grup oluşturmak için, insanlar en azından bir dereceye kadar kendilerini farklı bir etnik grup (“biz” ve “onlar”); ortak bir kader duygusu, dışındakilerde olduğundan çok kendi kendileriyle daha sık temas ve benzer biçimde düşünüp hareket etme olarak kavramadır. Çalışmaya katılan bireylerin çoğunluğu, din, dil, ırk, mezhep ayırmaksızın aynı yerlerden alışveriş yaptıklarını, aynı yerlerde yemek yediklerini ve din ayrımı yapmadan aynı masada oturup, sohbet edip oyun oynadıklarını belirtmişlerdir.

Rekreasyonel tercihlerde etnik gruplar içinde de yaş, eğitim düzeyi, sosyal sınıf gibi kişisel karakteristiklere bağlı olarak da farklılıklar gözlenebilir. Ayrıca, etnik gruplar içinde bayan ve erkeklerin beklenti ve istekleri farklılık gösterebilir⁹⁵. Bu çalışmada da; erkek bireyler genellikle çay bahçesinde ya da kahvehanede oyun oynayarak boş zamanlarını değerlendirmekte, kadın bireyler ise daha çok boş zamanlarını ev işleri yaparak ve televizyonda dizi izleyerek değerlendirdiğini ifade etmektedir.

İngiliz adölesanlarda cinsiyete, etnik kökene ve sosyo-ekonomik duruma göre sedentar davranış ve boş zaman fiziksel aktivite davranışlarındaki gelişimsel trendlerin değerlendirildiği 5 yıllık bir gözlem çalışmasında ise; yaşları 11 ile 16 arasında değişen 5863 siyahi, beyaz ya da Asyalı öğrenci 5 yıl boyunca izlenmiştir. Çalışmanın sonuçları değerlendirildiğinde; yaşın azalmasıyla fiziksel aktivitede önemli ölçüde azalma ve sedenter davranışta artma olduğu saptanmıştır. Erkeklerin

kızlara göre daha aktif oldukları belirtilmiştir. Kızlardaki fiziksel aktivitenin yaşla birlikte azalması, erkeklere oranlar daha fazladır (Kızlarda:%46, Erkeklerde:%23).

Beyazların, Asyalılara göre daha aktif, siyahilerin ise beyazlara göre daha sedenter olduğu saptanmıştır. Etnik köken, cinsiyet ve sosyo-ekonomik durum açısından farklılıkların en fazla 11 yaş grubunda sergilendiği belirtilmiştir. Sonuç olarak görülmektedir ki; etnik köken, cinsiyet ve sosyo-ekonomik durum farklılıkları boş zaman fiziksel aktivite düzeyinde de gözlemlenmektedir⁹⁶.

Özellikle bayanların çocukları yetiştirmede etkin bakıcı rolleri düşünülecek olursa, etnik davranışları sonraki nesillere aktarmada ve ailesel gelenekleri sürdürmede önemli bir rol oynadıkları söylenilebilir⁹⁶. Bu çalışmada da, erkek bireyler çoğu zaman iş hayatında çalışırken, kadınlar boş zamanlarında genellikle çocuklarına kendi kültürleri ile ilgili bilgiler ve mensubu bulundukları cemaat ile ilgili bilgiler vermektedir. Bunun sebebi ise; çocukların gelecekte bu kültürü devam ettirebilmeleri ve hiçbir zaman unutmamalarını sağlamaktır.

Kadınların bu tip rolleri ve üstlerine düşen sorumlulukları korumaya devam etmeleriyle birlikte, etnik geleneklerin korunmasına verdikleri dikkat ve önem açısından erkek ve kadınlar arasında tutum farklılığı vardır, bu rekreasyon ile ilgili konularda da söz konusu olabilir⁹⁶. Bazı etnik grupların rekreasyonel aktivitelere katılmama sebeplerinin kültürel farklılıklardan değil, sosyo-ekonomik özelliklerden kaynaklandığını belirtmektedir⁹⁷. Çalışmaya katılan bireylerin çoğu yaşadıkları çevrenin olumsuz şartlarından dolayı rekreatif hiçbir etkinliğe katılma durumlarının olmadığını belirtmektedirler.

Yaşadıkları çevrenin şehir merkezine uzak olması durumu, bireyleri boş zamanlarını etkin bir şekilde değerlendirmekten alıkoyduğunu ifade etmektedirler. Ancak en büyük sebebin ekonomik durumlarının sadece

kendi geçimleri için yeterli olduğunu; dolayısıyla birçok rekreatif etkinliğe maddi sebepler nedeni ile katılamadıklarını belirtmektedirler. Etnik grupların dış mekan rekreasyonel katılım ve tercihlerinin araştırıldığı bir çalışmada; ırk, cinsiyet ve yaşın katılımcıların tercihlerini etkileyen en güçlü faktörler olduğu saptamıřtır⁹⁸. Bu çalışmada da, yaşlı bireyler genellikle boş vakitlerini kahvehanede oyun oynayarak veya sohbet ederek; genç bireyler ise daha çok boş vakitlerini belirli düzeyde spor yaparak, ava giderek ve sanatsal faaliyetlerle uğraşarak değerlendirmektedirler.

Sonuç olarak; Türkiye’ de yaşayan farklı kültürdeki vatandaşların da boş zamanlarını değerlendirme sürecinde yaptıklarında çok fazla bir farklılık gözlenmemiştir. Kendilerinin de bahsettiği gibi asimileşmiş olduklarından dolayı aynı kültür içinde büyüdüklerini ve aynı şeyleri yaptıklarından bahsetmektedirler. Türkiye’de yaşamaktan mutlu olduklarını ve bu coğrafya içinde her şeyi yapmaktan zevk duyduklarını belirtmektedirler. Boş zamanlarını değerlendirme sürecinde kendi kültürlerinden bir şeyler yansıtabilmek çocuklarına bir şeyler öğretebilmek amacı gütmektedirler. Düşündükleri tek şey huzur içinde yaşamak ve hayatlarını bu şekilde sürdürebilmektir.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Tüm bu sonuçlar göz önünde bulundurularak, farklı kültürlerdeki boş zaman davranışlarının geliştirilmesine ilişkin öneriler şunlardır;

- Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan farklı kimlikteki bireyler, yaşam tarzları, inançları ve kimlikleriyle çeşitli araştırmalara konu olmaktadır. Ancak boş zaman davranışları veya rekreasyonel alışkanlıklarıyla ilgili yapılan çalışmalara rastlanılmamaktadır. Etnik ve inanç gruplarının kendi kimlik ve inançlarıyla ilgili müzik, el sanatları, değişik uğraşlar, spor sanat, danslar, halk oyunları ve eğlence çeşitleri bulunmaktadır. Bu aktivitelerin önemli bir kısmı folklorik-geleneksel, diğer bir kısmı ise toplumun diğer kesimleriyle ortak olarak oluşmuş aktivitelerdir. Bu yüzden, her etnik ve inanç grubunun sahip oldukları “boş zaman” zenginlikleri araştırılmayı beklemektedir.
- Bu çalışmalar toplumun bütünü ve ülke için, ayrıca kendi grupları için de önem taşır.
- Göçler, teknoloji, bilgisayar vb. faktörler geleneksel birçok oyun, spor, sanat vb. aktivitelerin yok olması veya unutulması tehlikesini ortaya çıkarmıştır.
- Bu durumda, devletin çeşitli kurumlarıyla bu grupların geleneksel boş zaman aktivitelerini desteklemesi, kültürünü yaşaması, unutulmaması ve zenginleştirilmesi bakımından önem taşır.
- Türkiye’yi oluşturan ve her birinin ayrı yemek-içmek, giyim-kuşam, konuşulan dil ve daha bir çok niteliği yanında çok daha fazla zenginlik oluşturan boş zaman uğraşları davranışları ve alışkanlıklarının belirlenmesi, konuşulması, geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ülkenin boş zaman yaşamına entegre edilmesi,

sorunlarının belirlenmesi ve çözüm yollarının tartişılması bakımından önem taşımaktadır.

- Etnik ve inanç gruplarının boş zaman aktiviteleri mahalli ve merkezi yönetimler tarafından teşvik edilmeli, şenlik ve festivallerde yer verilmeli bu zengin kültürün kaybolmaması ve yaşatılması için çaba gösterilmelidir.

Bu çalışmanın sonuçlarına göre; etnik ve inanç gruplarının boş zaman davranışlarında kültürleşme sonucu bir standartlaşmayı gidildiği, ancak etnik kültürel yaşamın belirli bir bilinçle yaşatılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu sonuca göre; kültürel farklılıkların yaşatılması yeni nesillere öğretilmesi ve farklılıklardan doğan zenginliklerin kaybolmaması için önlemler alınmalıdır. Gerek mahalli gerekse merkezi yönetimlerin bu yönde teşvikler uygulayarak kültürel yaşamın canlı tutulmasına katkı vermesi gerektiği de önemlidir. Sosyo-ekonomik durumların belirli bir düzeyin altında olması rekreatif etkinlikleri yapmak adına biraz daha insanları geri plana armak zorunda bırakıyor, bunun bir çok araştırma ve çalışmaların yapılması insanların sadece ekonomik yaşamı düşünmesini engelleyebilir ve bu şekilde sosyal yaşamın daha çok gelişmesi sağlanabilir. Rekreatif çalışmalara katılımlar sağlanabilir, tesisleşme hızla yayılabilir, boş zaman etkinliklerinin yapılması için insanlara eğitim verilerek bu süreci daha da hızlandırılabilir.

7. ÖZET

Farklı Kültürlerde Boş Zaman Davranışları: Ermeniler Örnekleme

Değişen dünya düzeninde boş zamanlar, özellikle kapitalist normlarda uygun şekilde organize olmakta ve yeni anlam ve kullanım değerleri içermektedir. Boş zamana ilişkin kuramsal yaklaşımlar, boş vaktin taşıdığı ideolojik, politik ve toplumsal değişimleri öne çıkarmaktadır. Boş vakit üzerinde egemen ve değişken aygıtların rolünü ve özellikle de ticari sömürüye yatkın doğasını eleştiri konusu etmektedirler.

Bu çalışma kapsamında; modern toplumlarda ve öncesinde öne çıkan yaklaşımlardan bahsedilecek ve boş zamana ilişkin yaklaşımları üzerinde durularak, boş vaktin modern dönemle birlikte kültürel yapılarda edildiği yeni görünümlere açıklık getirilerek etnik köken unsuruna değinilerek Ermeni Kültürü incelenmiştir.

Hatay'ın Samandağ'ı ilçesi Vakıflı Köy'de yaşayan Ermeni cematine mensup 32 kişi ile görüşmeler yapılmış, kendi kültürlerine ait boş zamanlarında gerçekleştirdikleri aktiviteler araştırılmıştır. Kırsal kesimde yaşayan Ermeni vatandaşların daha çok kilise merkezli aktivitelerde bulundukları avcılık, bazı şenlik, toplantı ve ev işleriyle uğraştıkları, Ermeni şarkıları ve danslarına ayrı bir yer verdikleri görülmüştür.

Diğer etnik gruplar ve toplumun genelinden kısmen daha soyut yaşayan bu toplumun geneliyle ortaklaşa TV izlemek, kahvehaneye gitmek gibi aktivitelerde bulundukları da gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Boş Zaman, Kültürel Yapı, Ermeni Kültürü, Etnik Köken.

8. SUMMARY

Cross Cultural Differences Leisure Behavior: The Armenian Community

The changing world order, leisure time, are organized according to particular norms of capitalist values and includes a new meaning and usage. The theoretical approaches to leisure time, free time carries the ideological, political, and social changes that highlight the capitalist. Leisure and variable devices on the dominant role and the nature of the subject of criticism has been particularly susceptible to commercial exploitation. In this study, in modern societies, and highlights the approaches mentioned before, and idle time approaches, with emphasis on cultural buildings with the modern era has acquired free time brought a new openness to views of Armenian Culture will be examined with reference to the element of ethnic origin.

We talked with 32 Armenian people who live in Vakifli village of Hatay-Samandag. We search their leisure time activities about their culture. Armenian people who live in provincial, generally do church originated activities, hunting, doing some fests, meetings and dances. These people who are particularly isolated from groups and general, are usually do activities like watching TV, or going to cafes.

Key Words: Leisure- Time, Cultural Structure , Armenian Culture, Ethnic Origin

9. KAYNAKLAR

1. Applebaum, H. “İş ve Boş Zaman”, çev. N.Saatçioğlu, Cogito, Sayı 12; 1997. Adam, B., Time and Social Theory, Cambridge: Polity;1990.
2. Önder, A. T. “Türkiye’nin Etnik Yapısı”, Halkımızın Kökenleri ve Gerçekler, İstanbul,Fark Yayınları; 2008.
3. Alp, S. ve Taştan, N. Türkiye’de Irk veya Etnik Köken Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu: 1 Ocak – 31 Temmuz 2010, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011; İstanbul.
4. Kaya, A.; Işık, E.; Şahin, B.; Elmas, E.; Çağlaya, B. ve Aksoy, P. Türkiye’de İç Göçler Bütünleşme mi, Geri Dönüş mü? – İstanbul, Diyarbakır, Mersin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009; İstanbul.
5. Yılmaz, E. M. “Etnik Kimlik ve Etnik Çatışmalar”, Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 21, Temmuz – Ağustos – Eylül, s. 1 – 9, İstanbul; 2009.
6. Doğan, E. Kimlikler Kısacasında Ulusal Kişilik, İmge Kitabevi; 2008. s.17. Ankara.
7. Sevim, A. Genel Çizgileriyle Selçuklu – Ermeni ilişkileri, , TTK Basımevi;2002, Ankara. s. 4.
8. Kaya, A.; Işık, E.; Şahin, B.; Elmas, E.; Çağlaya, B. ve Aksoy, P. Türkiye’de İç Göçler Bütünleşme mi, Geri Dönüş mü? İstanbul, Diyarbakır, Mersin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; 2009, İstanbul s.13.
9. Ersan, M. Türk Yönetim Tarzı, Ermenilerin Türk İdaresini kabulü ve Kendilerine Tanınan Haklar, 24 – 25 Mayıs 2001 Uluslar arası Türk Ermeni İlişkileri Sempozyumu, İstanbul Üniversite Yayınları; 2001, s 57.

10. Süslü, A. Kiroğlu Fahrettin, Türk tarihinde Ermeniler, Ankara, Sistem Ofset; 2001, s.94.
11. Küçük, C. *Şark meselesi Hakkında Önemli Bir Vesika*, Tarih dergisi, sayı XXXII, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi; 1979, s 607.
12. Kentel, F.; Üstel, F.; Özdoğan, G. G. ve Karakaşlı, K. Türkiye’de Ermeniler: Cemaat – Birey – Yurttaş, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; 2002, İstanbul.
13. Argın, Ş. “Boş Zamanın Toplumsal Anlamı Üzerine Notlar”, Birikim, Sayı 43, Kasım;1992, s.30.
14. Bayraktar, G. Beden eğitimi ve spor bölümü öğrencilerinin boş zaman değerlendirme anlayış ve alışkanlıklarının incelenmesi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi; 2003, s.5.
15. Tezcan, M. Boş zamanların değerlendirilmesi sosyolojisi. Ankara:Atilla Kitabevi; 1994, s.6.
16. Süzer, M. Üniversite öğrencilerinin sosyal ve ekonomik özelliklerine göre boş zaman faaliyetlerini değerlendirme biçimleri: Pamukkale Üniversitesi örneği. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi; 1997, s.10.
17. Yavaş Karataş, N. Yatılı ilköğretim bölge okullarında okuyan öğrencilerin boş zamanlarını değerlendirme alışkanlıkları: Bingöl ili örneği. Uludağ Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Eğitim- Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi; 2006, s.7.
18. Tezcan, M. Eğitim sosyolojisine giriş. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları; 1981, No:91, s. 304.

19. akıroğlu, H. Rekreasyon; beden eğitimi dersi ve diğer dersler açısından okullarda ders dışı faaliyetlerin durumu eğitsel kollar ve fonksiyonları. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi; 1998, s.7-8.
20. Karakk, S. Rekreasyon Boş Zamanları Değerlendirme. Ankara: Gazi Kitabevi; 2008, s.26-44.
21. Kaya, S. Yetiştirme yurtlarında kalan gençlerin boş zaman değerlendirme eğilimi ve etkinliklerin sosyalleşmeye etkisi. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi; 2003, s.17.
22. Ozankaya, . Toplumbilim Terimleri Sözlüğü. Ankara: TDK Yayını;1980, 2. Baskı, s.27.
23. Murakami, İ. ocuk kültüründe boş zaman olgusunu belirleyen toplumsal değerler: Türk kültürü ve Japon kültürü arasında bir karşılaştırma. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi; 2003, s.2.
24. Gülbahçe, . Boş Zaman Değerlendirme Alışkanlıkları: Türkiye rneği. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi; 1996, s.19.
25. Dikici, K. Adana ili lise ğrencilerinin boş zamanlarını değerlendirme alışkanlıkları. ukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1994, s.18.
26. Tan, M. Toplum Bilime Giriş. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi yayınları no. 97, 1981, s.147.

27. Saygın, Ö. Halk Eğitimi merkezlerinde boş zaman değerlendirme. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halk Eğitimi Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1999, s.21.
28. Juniu, S. "Downshifting:Regaining the Essence of Leisure" Journal of Leisure Research, Vinter 2000, v32, pp.69.
29. Batmaz, V. Popüler Kültür Üzerine Değişik Kuramsal Yaklaşımlar, İletişim; 1981, No: 1, s.167.
30. Horkheimer A. Aydınlanmanın Diyalektiği II, çev. O. Özgül, İst: Kabalcı Yayınevi, 1996, s.56.
- 31.Marx, K. Boş Zaman Üzerine Seçmeler, Cogito; 1997, pp.26.
32. Lafargue, P. Tembellik Hakkı, çev. V.Günyol, İst: Cumhuriyet Gaz.Yay; 1999, pp.112.
33. Lafargue, P. Tembellik Hakkı'ndan Seçmeler, Cogito; 1997, Sayı 12, pp.11-22.
34. Gonçarov, İ. O. (çev. S.Eyüboğlu, E.Güney), İst: Sosyal Yay; 1993
35. Veblen, Thorstein, Aylak Sınıf, çev.İ.User, İst:Marmara Üni.Yayını; 1995, s.68-87.
36. Eby, C. V. Veblen's Assault on Time Journal of Economic Issues, Sept. 1998 , v32, n3, pp. 698-699.
37. Russel, B. Aylaklığa Övgü, (çev.M.Ergin), İst: Cem Yay; 1990, s. 23-24, 111.
38. Fromm, E. Sağlıklı Toplum, çev. Y.Salman-Z.Tanrısever, İst: Payel Yay; 1990, s.196.

39. Parker, S. The Sociology of Leisure, London: George Allen-Unwin LTD; 1979, pp.44-45.
40. McClay, W. M. "Fifty Years of the Lonely Crowd". (50th anniversary of publication of David Riesman's book 'The Lonely Crowd: A Study of the Changing American Character') The Wilson Quarterly, Summer; 1998, v22, n3, pp.34-42.
41. Ibrahim, H. Leisure and Society (A comparative approach), USA:Wm.cBrown Publishers; 1991, pp.225.
42. Aydoğan, F. Medya ve Serbest Zaman, İst: Om Yay; 2000, s.153.
43. Baudrillard, J. Tüketim Toplumu, Çev.H.Deliçaylı-F.Keskin, İst:Ayrıntı Yay; 1997, s. 193-194.
44. Baudrillard, J. "Bir Tüketim Kuramı Üzerine" çev. O.Olcay Kural, Cogito; 1995, sayı 5, s.97-98.
45. Bauman, Z. Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar, çev.Ü.Öktem, İst: Sarmal Yay; 1999, s. 39-51.
46. Corcoran E, Wallich, P. "Trading Leisure Time for More Goods" (The Analytical Economist), Scientific American; 1991, v26, n3 , pp. 176.
47. Hall S, Jacques M. Yeni Zamanlar 1990'larda Politikanın Değişen Çehresi, çev. A.Yılmaz, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları; 1995, s.16.
48. McRobbie, A. Postmodernizm ve popüler kültür, çev. A.Özdek, İst: Sarmal Yay; 1999, pp.56-59.
49. Gorz, A. Elveda Proleterya, Çev. H.Tufan, İst: Afa Yay; 1986, s.86.
50. Kumar, K. Sanayi Sonrası Toplumdan Postmodern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları, çev.M.Küçük, Ank: Dost Kitabevi Yayınları; 1999, s. 189- 190.

51. Oskay, Ü. Çağdaş Fantazya, Popüler Kültür Açısından Bilim-Kurgu ve Korku Sineması, Ank: Ayko Yay; 1982, s.187.
52. Rojeck,C. Decentring Leisure, London: Sage Publication; 1995, pp.17.
53. Davies, M. Another way of being: Leisure and the possibility of privacy, The Philosophy of Leisure,Ed., Tom Winnifirith ve Cyrill Barrett, The McMillian Press, London; 1998, pp.106.
54. Real, Micheal, R. Mass Mediated Culture, Prentice Hall.Inc.Englewood Cliffs, N.J.O7632; 1977, pp.27.
55. Gorz, A. İktisadi Aklın Eleştirisi, çev. I.Ergüden, İst: Ayrıntı Yay; 1995, s.127.
56. Adam, B. Time and Social Theory, Cambridge: Polity; 1990, pp.140.
57. Urry, J. Mekanları Tüketmek, çev.R.Öğdül, İst: Ayrıntı Yayınları; 1999, s.297.
58. Kellner, D. "Popular Culture and the Construction of Postmodern Identities", in S.Lash and J. Friedman (ed) Modernity and Identity, Oxford: Blackwell; 1992, pp.14.
59. Featherstone, M. Postmodernizm ve Tüketim Kültürü, çev. M.Küçük, İst: Ayrıntı Yay; 1996, pp.160-164.
60. Binark, M. Kadının Sesi Radyo Programı ve Kimliği Konumlandırma Stratejisi", Toplumbilim, Sayı:14, Ankara: Bağlam Yayınları; 2001, s. 75.
61. Gürhani, N. "On-Line (Çevrimiçi) Toplumun Doğuşu," <http://sinemafanatik.com>; 2004, s.5.

62. Capotorti, F. Art. Minorities, Encyclopedia of Public International Law. Band 8, Human Rights and the Individual in International Law - International Economic Relations. Hrsg. Rudolf Bernhardt, North-Holland, Amsterdam, New York, Oxford; 1985, pp. 385-395.
63. Sevimli, İ. Kimliksiz Cemaatler, konumları, sorunları ve gelecekleriyle Avrupa'daki Anadolu kökenliler, İstanbul: Alan Yayıncılık; 2000, s.101.
64. Isajiw, W. W. "Definition and Dimensions of Ethnicity: A Theoretical Framework, Challenges of Measuring An Ethnic World, Science, Politics and Reality: Proceedings of The Joint Canada-United States Conference On The Measurement of Ethnicity", Statistics Canada and U.S Bureau of The Census, Washington D.C: U.S Government Printing Office; 1993, pp.407-27.
65. Andrews, P.A. Türkiye'de Etnik Gruplar, İstanbul: Ant Yayınları; 1992, pp.10.
66. Eriksen, T. H. Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspective, Londra: Pluto Press; 1993, pp.3-4.
67. Eriksen, T. H. Ethnicity, Race, Class and Nation, Ethnicity, (Ed. John Hutchinson and Anthony Smith), Oxford University Press; 1996, pp.31-42.
68. Rose, A. M. Minorities, International Encyclopedia of Social Science, New York: Mac Millan and Free Press; 1961, pp.326.
69. Schermerhorn, R. A. "Ethnicity and Minority Groups", Ethnicity, (Ed. John Hutchinson and Anthony Smith), Oxford University Press; 1996, pp.15-24.
70. Theodorson, G.A., ve A.G. Theodorson. A Modern Dictionary of Sociology. New York: Harper and Row; 1969, pp.35-40.

71. Francis, E. K. "The Nature of The Ethnic Group", ASR, 53; 1947, pp. 393-400.
72. Warner, W. L. ve L. Srole. The Social Systems of American Ethnic Groups, New Haven CT.Yale University Press; 1945, pp.28.
73. Shibuti, T. ve K. Kwan. *Ethnic Stratification: A Comparative Approach*, New York: Macmillan Co; 1965, pp.40.
74. Sorokin, P. Society, Culture, and Personality. New York: Harper and Brothers; 1947, pp. 201.
75. Morris, H. S. "Ethnic Group", International Encyclopedia of Social Science, New York: Mac Millan and Free Press; 1968, pp.167.
76. Somersan, S. Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları; 2004, s. 23.
77. Smith, A. D. The Ethnic Origins of Nations, Oxford: Blackwell; 1986.
78. NarroL, R. "Ethnic Unit Classification", Current Anthropology, 5, No. 4; 1964.
79. Barth, F.(2001), Etnik Gruplar ve Sınırları, (Çev. Ayhan Kaya ve Seda Gürkan), İstanbul: Bağlam Yayınları; 2001.
80. Thomas, W. I. The Unadjusted Girl, Boston: Little Brow Company; 1966, pp.41-43.
81. Fenton, S . Etnisite: Irkçılık, Sınıf ve Kültür, (Çev. Nihat Şad), Ankara: Phonex Yayınevi; 2001, s.25.

82. Breton, R. W.W. Isajiw, W.E. Kalbach ve J.G. Reitz. Ethnic Identity and Equality: Varieties of Experience In A Canadian City, Toronto: University of Toronto Press; 1990, pp. 275- 276.
83. Cohen, A. P. Self Consciousness. An Alternative Anthropology of Identity. London: Routledge; 1994, pp. 119-120.
84. Oran, B. Küreselleşme ve Azınlıklar, Ankara: İmaj Yayınevi; 2000, s. 66.
85. Anar, E. Öte Kıyıda Yaşayanlar, Azınlıklar, Yerli halklar ve Türkiye, İstanbul: Belge Yayınları; 1997, s.8.
86. Caporti, F. Study On The Rights of Persons Belonging To Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, UN Doc E/CN.4/Sub.2/384/Rev 1; 1979, pp. 568.
87. Arsava, A. F. Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları; 1993, s.41.
88. Ermacora, F. "The Protection of Minorities Before The United Nations", Recueil des Cours; 1983, pp. 247-270.
89. Dunn, G. R. Identity Crises: A Social Critique of Postmodernity University of Minnesota Pres Minneapolis, London; 1998, pp. 66.
90. Rosenau, P. M. Postmodernizm ve Toplumbilimleri, Çev:Tuncay Birkan, Ankara:Bilim ve Sanat Yay; 1998, s. 97-98.
91. Funk, R. Ben ve Biz: Postmodern İnsanın Psikanalizi, Çev: Çağlar Tanyeri, İst. YKY; 2006, s. 62-63.

92. Marquez, D. X. 1; Neighbors, C. J.2; Bustamante, E. Leisure Time and Occupational Physical Activity among Racial or Ethnic Minorities, *Medicine & Science in Sports & Exercise*; 2010, Volume 42 - Issue 6, pp. 1086-1093.
93. Marshall, S. Jones, D. Ainsworth, B. Reis, J. Levy, S. Macera, C. Race/Ethnicity, Social Class, and Leisure-Time Physical Inactivity, *Medicine & Science in Sports & Exercise*; 2007, Volume 39 - Issue 1 – pp. 44-45.
94. Blahna, D. J. Comparing the preferences of Black, Asian, Latino, and White. Shermen at Moraine Hills State Park, Illinois. In D. J. Chavez (Ed.), *Proceedings of the Symposium on Social Aspects and Recreation Research*, General Tech. Rep. PSW-132; 1992, pp. 42–43.
95. Goodale, T.L, Godbey, G. The Evolution of Leisure: Historical and Philosophical Perspectives; 1995, pp.109-126.
96. Johnson, C. Y. Bowker, J. M. Ken Cordell H. Acculturation Via Nature-Based Outdoor Recreation: A Comparison of Mexican and Chinese Ethnic Groups in the United States; 2005.
97. Gomez, E. The Ethnicity and Public Recreation Participation (EPRP) Model: An Assessment of Unidimensionality and Overall Fit. *Leisure Sciences*; 2006, 28, pp.245–265.
98. Johnson, C. Y. Bowker, J. M. english, D. B. K. Worthen, D. Theoretical Perspectives of Ethnicity and Outdoor Recreation: A Review and Synthesis of African-American and European-American Participation, Gen. Tech. Rep. SRS-11. Ashville, NC: U.S. Department of Agriculture, Forest Service, Southern Research Station; 1998.
99. Gordon M. Sosyoloji Sözlüğü, (çev. O. Akınbay, D. Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara; 1999. s.215.-217.

10. EKLER

EK – 1:

GÖRÜŞME SORULARI

1) Günde zorunlu olarak çalışmanıza (işinize) ayırdığınız süre ne kadardır?

2) Uyku süreniz ne kadardır?

3) Geriye kalan süre (boş zaman) içerisinde vaktinizi nasıl değerlendirirsiniz? Bu süre içinde;

- **Kimlerle daha çok beraber olursunuz (arkadaş, ailem, tek başıma vs.)?**

- **Nerede değerlendirirsiniz?**

4) Daha çok evde mi değerlendirirsiniz? Spor salonlarında, açık alanlarda spor yaparak, sanat evlerinde, kahvehanelerde, alışveriş merkezlerinde vs. ne yaparsınız?

5) Genel toplum adetlerine ve alışkanlıklarına göre katıldığınız etkinlikler nelerdir? Lütfen sayınız.

6) Kendi mensubu bulunduğu cemaat, grup veya etnisiteye uygun olan ve bu özellikleri taşıyan etkinliklere katılır mısınız? Lütfen belirtiniz.

7) Boş zamanlarınızın yeterli olduğuna inanıyor musunuz?

- 8) Boş zaman etkinliklerinizi için bir bütçe ayırır mısınız?
- 9) Katıldığınız boş zaman etkinlikleri, oyun – eğlence vb. kendi kültürünüzü yansıttığını düşünüyor musunuz?
- 10) Boş zaman etkinliklerinizin sizi yeterince sizi dinlendirdiğini, eğlendirdiğini veya mutlu ettiğini düşünüyor musunuz?
- 11) İbadetinizi sadece Pazar günü mü yaparsınız? Yoksa diğer günlerde boş zamanlarınız da ibadet yapar mısınız?

E K – 2: FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1. Köy kahvesinde boş zamanlarını değerlendiren bireyler.

Fotoğraf 2. Boş zamanlarında eve katkı için likör ve reçel yapan birey.

tür

Yapı, ahşap çatılı, iki katlı yığma olup zemin katta 4, 1. katta 3 adet olmak üzere toplam 7 adet oda mevcuttur. Mahalli kaynaklara göre 20 yy. başlarında inşa edilen kagir yapı güney cephesinden açıktır. Ahşap taşıyıcı sistemden oluşan livan, bahçeyle ilişkilendirilmiştir. Zemin kattaki livan bölümünün ortasında bulunan ahşap basamaklı ahşap korkuluklu merdivenle üst kata çıkılır. Üst katta ahşap korkuluklarla sınırlanan livan bölümünün kuzeyinde yan yana sıralanmış üç adet oda bulunmaktadır. Bu odaların birbirleriyle bağlantıları vardır. Yapı dikdörtgen planlı ve beşik çatılıdır. Çatı osmanlı tipi kiremit örtülüdür. Duvarları kaba yonu, moloz taş karışımı ve toprak harçla örülüdür. Duvarlar muhtelif yerlerde çamur sıvalıdır.

Fotoğraf 3. Eski bir Ermeni Evi ve Tarihçesi.

Fotoğraf 4. Kilise ve Bahçesi.

Fotoğraf 5. Kiliseye giden yolu gösteren tabela ve boş zamanlarını köy kahvesinde geçiren bireyler.

Fotoğraf 6. Boş zamanlarında çeşitli ürünler yapan bireylerin bu ürünleri satışa sundukları kilise bahçesindeki yer.

EK - 3

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR YÜKSEKOKULU
Gazi University
School of Physical Education and Sports
06500 Beşevler – ANKARA – TURKEY Tel : 90 312 202 35 00
Fax : 90 312 212 22 74

SAYI : B.30.2.GÜN.0.Y1.12.00/ 102

26.12.2011

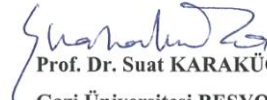
KONU : Aytekin Hamdi BAŞKAN'ın Tez Çalışması Hak.

İLGİLİ MAKAMA

Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Spor Yönetim Bilimleri yüksek lisans öğrencisi Aytekin Hamdi BAŞKAN "Farklı Kültürlerde Boş Zaman Davranışları" konulu tez çalışması yapmaktadır.

Bu amaçla Ülkemizin farklı etnik ve inanç grubunda olan yurttaşlarımızla görüşmeler yaparak tezi için veri toplaması yapacaktır.

Bu konuda yardımlarınızı bekler saygılarımı sunarım.

Prof. Dr. Suat KARAKÜÇÜK
Gazi Üniversitesi BESYO
Rekreasyon Bölüm Başkanı
(Öğrenci Tez Danışmanı)

11. ÖZGEÇMİŞ

ADI : Aytekin Hamdi

SOYADI : BAŞKAN

DOĞUM YERİ : Vernon/FRANSA

DOĞUM TARİHİ : 01.11.1981

EĞİTİM :

2010-2012 Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Spor Yönetim Bilimleri Programı Yüksek Lisans Programı

2004-2010 Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Spor Bilimleri Bölümü

2000-2003 Karadeniz Teknik Üniversitesi Ordu MYO Teknik Programlar Bölümü İnşaat Teknikerliği Bölümü

1995-1998 Ordu Lisesi

1992-1995 Hamdullah Suphi Tanrıöver Ortaokulu

1988-1992 Güzel Ordu İlkokulu

YABANCI DİLİ : İngilizce (Orta Seviye)

ÜYE OLDUĞU KURULUŞLAR : TFFHGD, TFF

12. TEŞEKKÜR

Farklı kültürlerde boş zaman davranışlarının Ermeni asıllı vatandaşları üzerinde incelendiği bu tez çalışması süresince bilgi, deneyim ve yardımlarını her zaman yanımda hissettiğim değerli danışman hocam sayın Prof. Dr. Suat KARAKÜÇÜK'e teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamın İstanbul aşamasında yardımlarını esirgemeyen ve veri toplama sürecinde bana yol gösteren Türkiye Ermenileri Patrikliği Ruhani Meclis Başkanı Başrahip Sayın Tatul ANUŞYAN'a, Hatay bölgesi din görevlisi Peder Avedis TABAŞYAN'a ve Hatay ili Samandağı ilçesi Vakıflı köyünde yaşayan ve çalışmama katılan Ermeni vatandaşlarımıza teşekkürüm sonsuzdur.

Yüksek lisans tezimi yaptığım süre içinde Hatay'da beni misafir eden değerli arkadaşlarım Oya-Orhan TÜZÜNER'e, çalışmamda desteklerini ve fikirlerini benden esirgemeyen Uzm.Dyt. Arş.Gör. Esra KÖSELER'e, yine çalışmam da bana yardımcı olan arkadaşlarım K.Utku USLU, Serkan KOSİF, Ali KÖKTÜRK'e sonsuz teşekkürler.

Ayrıca, yüksek lisans tezimi armağan ettiğim, sürekli yanımda olan ve desteklerini benden esirgemeyen canım babam Barbaros BAŞKAN'a, canım annem Emine BAŞKAN' a ve canım ablalarım Orkide SEZER, Aylin ÖZYÜREK ve Hayriye İSMAİLÇELEBİOĞLU' na sonsuz sevgilerimle...